

Debatt om socialdemokratien

Innehåll

Förord	1
Den europeiska socialdemokratins utveckling	2
Den röda rosetten – om den internationella socialdemokratins historia	7
Redaktionell inledning	7
I. Exemplet Louis Blanc	7
II. Socialdemokratien och arbetarklassens samhälleliga medvetande	13
III. Kommunism och socialdemokrati	19
Slutsatser	26
Den svenska socialdemokratien och arbetarrörelsens barndom	28
Redaktionens förord	28
Kent-Åke Andersson och den svenska socialdemokratien	49
Socialdemokratien och den borgerliga omvandlingen i Sverige	50
Varför kunde reformismen vinna insteg?	51
”Idéhistorisk kontinuitet”	53
8-timmarsreformen och skolfrågorna	54
Byråkrati-begreppet centralt!	56
Motsägelser	57
Politiska effekter	58
Avslutningsvis	59
Socialdemokratins internationella rötter	60
Redaktionell inledning	60
Kent Åkes utgångspunkt	61
Arbetarklassens framväxt och organisering	62
Röda rosettens ”ur-socialdemokrati”	63
Från utopi till vetenskap – kampen för politisk självständighet	65
En falsk historieskrivning	67
Internationella Arbetarassociationen – den första Internationalen	69
Massorganiseringens och skolningens international	70
Exemplet Gotha	71
2:a Internationalen och opportunisten	72
Bernstein och revisionismen	73
Marxism mot opportunist	73
Varför segrade opportunisten?	75
Arbetarklassen, reformistisk eller revolutionär?	76
Den tidiga socialdemokratien	79
FI-redaktionens inledning	79
Inledning	79
I. Fackföreningsrörelsens uppkomst: Resultat av klasskamp eller liberal konspiration?	80
Fackföreningarna – en självorganisering	86
II. Arbetarpartiets uppkomst:	87
Brott med liberalismen eller brott med socialismen ?	87
III. SAP fram till första världskriget:	90

Förord

Denna artikelsamling handlar om socialdemokratin, med tyngdpunkten på den svenska.

Den inledande artikeln, som översiktligt beskriver den *europiska* socialdemokratin, bygger på diskussioner som hölls våren 1973 mellan representanter för ett 10-tal europeiska organisationer inom Fjärde Internationalen.

Därefter följer två artiklar av Kenth-Åke Andersson, som hösten 1973 påbörjade ett omfattande historiskt projekt om den svenska socialdemokratins utveckling. Artikeln *Den röda rosetten – om socialdemokratins historia* av Kenth-Åke Andersson (KÅA), som publicerades i *Fjärde Internationalen* 4/73 var det första publicerade resultatet av detta arbete. Tyvärr kom dock projektet aldrig att fullbordas pga av Kenth-Åkes plötsligt gick bort efter en kortvarig sjukdom (1974). De avsnitt som han hunnit färdigställa sammanställdes dock och gavs ut som en broschyr, *Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom* (Röda Häften nr 25).

Kenth-Åkes syn på socialdemokratin och dess utveckling var dock ingalunda okontroversiell, utan kom några år senare att utsättas för hård kritik. En viktig anledning till detta var en debatt om Meidners "löntagarfonder" som initierats av en studiegrupp i Stockholm och som använt Kenth-Åkes arbeten om socialdemokratin för att motivera en inställning till Meidnerfonderna som gick stick och stäv med Socialistiska Partiets ståndpunkter. Under 1977 publicerades i *Fjärde Internationalen* 3 tre artiklar som kritiserade KÅA:s syn på socialdemokratin – dessa tre texter avslutar artikelsamlingen.

Den europeiska socialdemokratins utveckling

En studie av den europeiska socialdemokratins utveckling måste vara *genetisk* dvs grunda sig på den historiska metoden. Man kan inte fatta detta sociala fenomen genom att beskriva det rent statistiskt vid ett visst ögonblick i dess utveckling, tvärtom måste man utgå från dess början och studera de förändringar som inträffat liksom i vilken riktning den kan tänkas utvecklas framöver. Man måste också studera det som bestämmer ramarna för socialdemokratins utveckling: senkapitalismen, den sociala krisen i Europa och masskampens uppsving

Socialdemokratins utveckling har varit den ledande politiska strömningen inom arbetarrörelsen i Europa i mer än 30 år. Under trycket av en daglig reformistisk praktik (parlamentarisk verksamhet och lönestrejker) av en allt större uppknytning till de borgerligt demokratiska institutionerna i det imperialistiska Europa och av de ideologiska återspeglingsarna av denna praktik i en teoretisk revision av marxismen (Bernstein) och en växande förbrödning med revisionismen (Kautsky), har socialdemokraterna från att ha varit ett instrument för klasskampen undan för undan förvandlats till ett uttryck för klassförbrödning och klassarbete. På så sätt har den från den 4 augusti 1914 (vid första världskrigets början) kommit att utgöra den främsta kanalen för småborgerligt och borgerligt ideologiskt inflytande inom arbetarrörelsen. Under perioden efter första världskriget kunde den – främst på grund av effekterna av den stalinistiska urartningen av den Kommunistiska Internationalen från mitten av 20-talet – bibehålla och återställa den politiska hegemoni, som under 20-talets första år ifrågasatts av KI. Detta gäller alla de nordeuropeiska staterna – med tillfälligt undantag av Finland Storbritannien, Beneluxländerna, Tyskland, Österrike och Schweiz. Till och med i de länder där de kommunistiska partierna kommit att vinna hegemoni över arbetarrörelsen (Frankrike, Italien, Spanien sedan 50-talet) har socialdemokratins behållit en stark förankring inom arbetarklassen.

Det handlar alltså om *reformistiska partier inom arbetarrörelsen* (under småborgerligt och borgerligt inflytande) eller om man så vill om *borgerliga* eller *småborgerliga arbetarpartier*. Ingen annan definition täcker detta historiska och sociala fenomen.

Den traditionella socialdemokratins främsta styrka låg i dess massorganisationer: partiets lokalavdelningar, fackföreningssektioner, kooperativa organisationer, sjukförsäkringskassor, etc etc. En betydande del av arbetarklassen kom att integreras i socialdemokratins genom alla dessa sammanflätade organisationer. Deras respektive byråkratier kom att utgöra en enda byråkratisk apparat (förvisso ofta splittrad av personliga och lokala intressen). Förutom denna funktionsbyråkrati inom de socialdemokratiska massorganisationerna fanns det ytterligare tre sociala källor till den klassiska socialdemokratiska reformismen

- a) *arbetararistokratin*, framför allt inom de korporativa fackföreningarna
- b) *den småborgerliga intelligentian* som drogs till socialdemokratins av karriäriska skäl
- c) *de socialdemokratiska riksdagsmännen* m fl som kom att inta allt fler privilegierade poster inom den borgerliga statsapparaten.

Före andra världskriget samverkade dessa olika element inom den socialdemokratiska byråkratin intimt. Ombudens innehav av poster var beroende av de socialdemokratiska valresultaten, vilka i sin tur berodde på styrkan hos den socialdemokratiska organisationen och dess tidningar, där den småborgerliga intelligentian hade ett brett inflytande. Mellan dessa apparater och en stor del av arbetarklassen existerade nära förbindelser vilket utgjorde den yttersta källan till socialdemokratins styrka. Socialdemokratins kom att samverka med den demokratiska bourgeoisin (medan det å andra sidan var omöjligt för den av klassmässiga skäl att – så när som på mycket små grupper – ”sluta fred” med de fascistiska regimerna) och denna allians blev ett nödvändigt villkor för att de olika elementen inom den socialdemo-

kratiska byråkratin skulle kunna utvecklas till fullo. Den tilltagande benägenheten att godta ett *status quo*, uppgivandet av alla revolutionära planer, tolkningen av ”maktövertagandet” som erövrandet av den absoluta parlamentariska majoriteten inom borgarstatens ramar, accepterandet av myten om den borgerligt parlamentariska demokratins och den borgerliga statsapparatsens ”neutrala” klasskaraktär, det gradvisa övergivandet av den i och för sig reformistiskt formulerade doktrinen om klasskampen till förmån för ett försvar av de ”gemensamma samhälleliga intressena” (vilket inte är något annat än intresset av det borgerliga samhällets fortbestånd) – accepterandet först av det imperialistiska försvaret av den egna nationen och sedan försvaret av det ”egna” kolonialväldet, och det allt vanligare deltagandet på ministernivå i koalitionsregeringar med borgerliga partier, accepterandet av försvaret av den borgerliga ordningen gentemot revolterande arbetare eller t.o.m. gentemot arbetare som strejkar för att försvara sina omedelbara intressen; alla dessa ideologiska förändringar är i själva verket mer än 50 år gamla och motsäger på intet sätt de analyser vi nyss redogjorde för. Socialdemokratien kan nämligen inte verka för ett bevarande av den borgerliga ordningen, de socialdemokratiska ombuden kan inte utvidga sin maktställning och den socialdemokratiska apparaten inte öka sina privilegier om den organisatoriska eller valmässiga massförankringen i arbetarklassen upphävs.

Redan på 30-talet (efter den stora ekonomiska krisen 29-33) och framförallt efter andra världskriget inträffar ett antal förändringar inom den socialdemokratiska apparaten och dess förbindelser med arbetarklassen, vilka intimt hänger samman med kapitalismens funktionsätt. De viktigaste av dessa förändringar är följande:

a) Till följd av en avsevärd tillväxt av den kapitalistiska ekonomins statliga sektor (särskilt i Österrike, Storbritannien, Italien och Frankrike), mycket bredare och mer systematiska ingrepp av den borgerliga staten i det ekonomiska livet samt mångfaldigandet av olika förliknings- och klassamarbetsinstitutioner (utöver de redan nämnda länderna framförallt i Skandinavien, Beneluxländerna, Tyskland och Schweiz) vinner ett nytt socialt skikt inflytande inom den socialdemokratiska apparaten: tjänstemännen och de permanent anställda teknokraterna inom statsapparaten, i halvstatliga institutioner och i de nationaliserade eller ”blandade” företagen. På grund av att de tillsatts på så långa perioder, blir dessutom de kommunala ombuden mer eller mindre statstjänstemän och kommer tillsammans med ett följe av underordnade funktionärer att sälla sig till denna massa av teknokrater.

b) Denna grupp uppnår inom den socialdemokratiska apparaten en ställning som är likvärdig med, om inte rent av mer betydande än, den ställning som arbetarorganisationernas funktionärer har. En viss tillbakagång för en del socialdemokratiska organisationer (kooperativ, ungdomsorganisationer, den socialdemokratiska pressen) bidrar också till detta. Det finns verkliga sociala intresseskillnader mellan å ena sidan borgarstatens teknokrater och tjänstemän och fackföreningsbyråkratin å den andra. Den förra gruppen identifierar sig med den borgerliga statsapparaten till och med när den måste gå direkt emot de reformistiska fackföreningsbyråkraterna. Den senare agerar på ett annat sätt när staten och de borgerliga regeringarna går i öppen konflikt med hela fackföreningsrörelsen.

c) De socialdemokratiska statstjänstemännen och teknokraterna behåller sina poster nästan helt oberoende av kortsiktiga valförändringar. Under normala tider betraktar den europeiska bourgeoisien socialdemokratien som ett acceptabelt regeringsparti. Dess medlemmar har alltså normalt del i statsapparatsens förvaltning, klassamarbetsinstitutionernas och de nationaliserade eller ”blandade” bolagens högsta ledningar oberoende av om deras parti ingår i regeringen eller inte. Detta faktum stärker ytterligare det relativa oberoendet hos det små – och mellanborgerliga skiktet inom den socialdemokratiska apparaten i förhållande till klassbasen och socialdemokratiens fackföreningsapparat.

d) Denna sociologiska förändring återspeglas på den ideologiska nivån i form av ett allt kraftigare brott med den traditionella reformistiska ideologin och dess marxistiska fraser och i form av ett öppet acceptande av den borgerliga ideologins käraste idéer i ett flertal socialdemokratiska partiers nya officiella program: det kollektiva övertagandet av produktionsmedlen är ett mål som givits upp, marknadsekonomins principer accepteras liksom en aktiv antikommunism, i en del fall i det kalla krigets anda och ibland i form av undertryckande av de demokratiska rättigheterna för arbetarmilitanter inom den yttersta vänstern etc etc.

Men om den sociologiska utvecklingen inom den socialdemokratiska apparaten leder till en *växande isolering* från socialdemokratin traditionella massbas, så betyder ett *fullständigt avskiljande* från denna bas en total förändring av dessa partiers situation. I själva verket utvecklas ett socialdemokratiskt parti som har förlorat huvuddelen av sin arbetarbas till ett mindre småborgerligt parti, eftersom socialdemokratin inte är i stånd att erövra en alternativ massbas som ersättning för den förlorade arbetarbasen. Om detta avskiljande äger rum kommer den socialdemokratiska byråkratins inflytande – också inom statsapparaten – att reduceras till ett underordnat stöd åt den borgerliga politiken.

Det enda fall där en sådan förändring av socialdemokratin klassnatur verkligen skett är inom Saragats socialdemokratiska parti i Italien, vilket är en produkt av en högersplittring inom socialdemokratin. Detta partis totala förlust av sitt inflytande i förhållande till situationen innan splittringen är så uppenbar att alla andra partier avskräckts av dess exempel. *Att bevara eller återerövra den breda valbasen och en facklig massbas (även om det är fråga om en minoritet) är fortfarande ett nödvändigt villkor för att socialdemokratin ska kunna behålla eller utöka sina privilegierade poster inom den borgerliga statsapparaten och därigenom kunna utöva den klassarbetspolitik som är den objektiva och subjektiva uppgift som dess ledare åtagit sig.*

Den objektiva grundvalen för framväxten av reformismen och revisionismen inom den europeiska arbetarrörelsen i slutet av 1800-talet låg i den period av relativ stabilitet som under denna tid kännetecknade de kapitalistiska samhällena, deras ekonomier och de borgerliga regimerna.

Det första världskriget, den ryska revolutionens seger, perioden av revolutionära och ekonomiska kriser som följer efter 1914 – med undantag för en kort mellanperiod mellan 1923 och 1929 allt detta verkade till socialdemokratin nackdel. Denna slets ideligen sönder av centristiska eller revolutionära tendenser som utvecklades åt vänster – och högertendenser, som bröt med varje som helst klasskampspraktik, till och med den med reformistiska förtecken. Under efterkrigsperioden 1944–50 bibehölls i stort sett samma situation, utom i de mest välmående länderna som Sverige och Schweiz.

Den kapitalistiska ekonomins långa tillväxtperiod alltifrån ”Koreakrigsboomen” till den västtyska recessionen 1966-67 har tillåtit förbättringar av den europeiska arbetarklassens levnadsstandard, även om dessa ofta har vunnits till priset av en skärpt exploatering och befinner sig långt under arbetarnas verkliga behov. Kapitalismens relativa stabilisering skapar ett visst utrymme för reformpolitik men i en helt annorlunda social och politisk situation än före 1914 och under perioden 1923-29. Socialdemokratin har ansträngt sig att uppnå dessa reformer helt och hållet på den parlamentariska vägen och har för den skull undvikit, förkvävt och slagit ner försök från arbetarna att förbättra sina levnadsförhållanden

genom direkta strejkaktioner. I många länder har socialdemokratin inte tvekat att godta en lagstiftning som begränsar strejkrätten och tvingar fram en inkomspolitik. Den har kraftigt understött tendensen att integrera socialförsäkringspolitiken med statens och de borgerliga regeringarnas allmänna ekonomiska politik och därigenom upprättat en statlig kontroll över en del av arbetarens lön (uppskjuten lön). T.o.m. under en period som var gynnsam för

reformpolitik, återspeglas alltså förändringen i den sociala sammansättningen i den socialdemokratiska apparaten i själva karaktären av de reformer som socialdemokratien försökt genomföra åt arbetarna eftersom dessa alltid gått i linje med försvaret och stärkandet av den borgerliga "samhällsfreden".

I och med slutet på den långa perioden av stegrad tillväxt (i mitten av 60-talet) skärps den inomimperialistiska konkurrensen och marginalerna för den europeiska bourgeoisin att göra eftergifter åt arbetarklassen krymper. Av samma skäl blir de nya sociala reformer som genomförs näst intill betydelselösa. I vissa europeiska länder (framför allt Storbritannien och Sverige) ifrågasätts t o m tidigare genomförda reformer. Periodvis ser sig borgarklassen föranledd att öppna en formlig offensiv mot arbetarklassens levnadsstandard, arbetsförhållanden och demokratiska rättigheter. Under sådana omständigheter kommer oundvikligen motsättningen mellan den socialdemokratiska apparatens teknokratiska flygel och den flygel som representerar arbetarorganisationernas traditionella byråkrati att få klarare uttryck och i vissa fall kraftigt skärpas.

Arbetarkampens uppsving överallt i det kapitalistiska Europa bekräftar och stärker denna tendens. Ju mer arbetarklassen återaktiveras, desto mer kritisk måste den bli gentemot den socialdemokratiska apparatens långtgående kompromisser med bourgeoisien. Därtill kommer att ju mer de sociala motsättningarna skärps, desto hårdare kräver borgarklassen en utveckling mot en starkare stat. I en sådan situation kan ställningarna för t o m ytterst försiktiga socialdemokrater komma att hotas så att de blir gynnsamt inställda till massornas opposition mot en sådan utveckling. Detta är orsaken till att man lite varstans i Europa (ibland som i Storbritannien efter ganska stora valnederlag) kan konstatera *försök från socialdemokratien att återupprätta en fördelaktig allians med delar av fackföreningsapparaten eller med hela denna apparat.*

Mitterands operation i Frankrike symboliserar på ett slående sätt betydelsen och möjligheterna till framgång av sådana försök: det faktum att detta utförts på initiativ från en borgerlig politiker kan bara framhäva denna tendens ännu kraftigare. En jämförbar operation har redan förut genomförts i Holland och Luxemburg, varje gång till priset av en högersplittring vars omfattning sedan begränsas eller t o m helt kompenseras i samband med val. Om detta fenomen – ett närmande till fackföreningarna – tenderar att uppträda senare i vissa länder som t.ex Österrike, så beror det på att det finns en viss tidsskillnad i den totala utvecklingen i dessa länder i förhållande till det övriga kapitalistiska Europa. De socialdemokratiska partierna i dessa länder kommer för övrigt att få betala denna försening genom valnederlag, som i sin tur kommer att bidra till en politisk omorientering.

Man kan alltså dra slutsatsen att de socialdemokratiska partierna i regel är partier som bibehållit en väljarbas bland arbetarna. De betraktas objektivt som sådana av betydande delar av arbetarklassen och borgarklassen och de utgör en organisk del av arbetarrörelsen. Men om man jämför deras förhållande till arbetarklassen med förhållandet under perioden före andra världskriget så har de undergått två viktiga förändringar:

a) Deras kontroll över de fackliga organisationerna har försvagats eller är på väg att försvinna. Fackföreningsbyråkratins oberoende i förhållande till partierna ökar. I ett läge där kommunistiska masspartier saknas och där de centristiska och revolutionära gruppernas svaghet alltför uppenbar fyller de fackliga apparaterna ibland ut de tomrum som försvagningen av en klassisk reformistisk massrörelse har skapat. De omvandlar sig till språkrör för arbetarklassens majoritet, inte bara på det fackliga planet utan också i många politiska frågor (dock inte i valsammanhang).

b) Vilka glidningar åt höger eller vänster som än kan höras från de socialdemokratiska fraktionerna och vilka deras förbindelser till kommunistpartierna än må vara i samband med

valen, så har socialdemokratins trovärdighet som ett instrument för genomförandet av en socialistisk samhällsomvandling, låt vara genom parlamentariska val, sjunkit avsevärt i arbetarklassens ögon, också i själva de socialdemokratiska väljarnas ögon. Detta betyder inte att social demokratins väljarinflytande minskar, vilket tvärtom kan komma nå rekordartade resultat i vissa situationer, som nyligen skedde i Västtyskland. Men det betyder att de massor som röstar socialdemokratiskt i mycket högre grad röstar *mot* de konservativa borgerliga partierna än för ett parti som de medvetet identifierar med kampen för socialismen. Därför får paroller som ”socialdemokratien till makten på ett socialistiskt program” ett skeptiskt mottagande av en stor del av arbetarklassen. Men detta beror inte enbart på ”en växande misstro” mot den socialdemokratiska apparaten efter otaliga svek och kompromisser med bourgeoisien. Det uttrycker också en begynnande desillusion och skepticism inom allt större delar av arbetarklassen i förhållande till illusionerna om fria val och parlamentarism.

Under sådana omständigheter har de revolutionära marxisterna inget intresse av att återuppliva dessa illusioner. Inför ett val bör man använda sig av den för varje konkret situation bäst anpassade taktiken. (I vissa situationer av skärpta klasstrider och polarisering kan detta innebära att revolutionära marxister bör ge traditionella arbetarpartier kritiskt stöd). I sin propaganda för arbetarregeringar bör man framhäva dem som resultat av utomparlamentarisk masskamp och byggda på arbetarmassornas kamporganisationer.

Praktiskt taget alla viktiga splittringar inom den europeiska socialdemokratien under de senaste åren har varit högerutbrytningar (Italien, Holland, Luxemburg, franska socialdemokratiska grupper som sällade sig till ”reformatörerna” i opposition mot valfördraget med Kommunistpartiet). Är då vänstersplittringar uteslutna för närvarande med tanke på den socialdemokratiska apparatens sociala sammansättning? Är uppkomsten av nya vänsterflyglar inom partierna helt otroliga? Skulle de socialdemokratiska ungdomsrörelserna, som stagnerar, går tillbaka eller har svårt att komma igång kunna utvecklas på nytt?

För att besvara den frågan måste man beakta två samverkande faktorer: å ena sidan omorienteringen hos många socialdemokratiska partier mot en ny allians med de fackliga apparaterna och mot en återerövring av en väljarbas inom arbetarklassen, å andra sidan uppkomsten av ett nytt avantgarde av masskaraktär, som är självständigt i förhållande till de traditionella partierna.

Med tanke på ungdomsradikaliseringens masskaraktär i de flesta europeiska länderna kan man inte utesluta att ”oppositionella” tendenser eventuellt skulle kunna tränga in i socialdemokratien. Den iögonenfallande förnyningen av den tyska socialdemokratien under de senaste åren är ett typiskt exempel på detta. Å andra sidan gör medvetenhetsnivån hos de mest radikaliserade ungdomarna det omöjligt för socialdemokratien och de kommunistiska partierna att dra alla dessa till sig. Detta är en mycket slående skillnad mellan den nuvarande radikaliseringen och radikaliseringen på 30- och 40-talen. I detta läge är uppkomsten av centristiska vänsterströmningar inom de socialdemokratiska partierna föga troliga, utom möjligen i de länder som i fråga om omfattningen och nivån hos det nya avantgardet är mycket försenade jämfört med det övriga Europa. Det troligaste är att vi inom de socialdemokratiska partierna får se en begränsad ”vänsterströmning” med en lägre ideologisk nivå än förr, eftersom de radikalaste elementen dras till revolutionära grupper och strömningar utanför socialdemokratien.

Därför får man emellertid inte dra slutsatsen att revolutionära marxister får försumma att ge akt på sådana nya vänstertendenser i de länder där arbetarrörelsen fortfarande är underkastad socialdemokratisk dominans. De revolutionära marxisterna måste följa dem uppmärksamt och försöka påverka dem politiskt och ideologiskt så snart de uppnår en viss styrka, utan att därför göra avkall på sin huvuduppgift – som i den aktuella situationen måste vara att bygga självständiga revolutionära organisationer.

Fjärde Internationalen 4/73

Kenth-Åke Andersson

Den röda rosetten – om den internationella socialdemokratins historia

Redaktionell inledning

Om socialdemokratins historia av Kenth-Åke Andersson. Från tidskriften *Fjärde Internationalen 4/73*. Artikelns ledde en omfattande debatt i tidskriftens spalter flera år efteråt. Kenth-Åke Andersson vidare utvecklade sina teser i en skrift som gavs ut 1974 som Röda Häften nr 25, *Den svenska socialdemokratins och arbetarrörelsens barndom*.

Vad är socialdemokratins historia? Vilka är dess rötter, socialt, historiskt? Har den någonsin varit revolutionär? Det är några av de frågor jag skall försöka besvara i denna artikel. Den tes jag driver är att socialdemokratins historia aldrig varit en revolutionär rörelse. Den har inte "blivit reformistisk". Den har alltid varit en reformistisk strömning inom arbetarklassen med en specifik målsättning. Den skiljer sig från den kommunistiska rörelsen, inte bara genom sina medel (reform i stället för revolution) utan också genom sina mål, eller rättare sagt: genom sin föregivna mål. Tvärtom vad man föreställer sig är socialdemokratins historia inte en rörelse som urartat, den är en deformerad rörelse, en rörelse som redan från födseln hade sina defekter, sina missbildningar.

Låt oss därför börja med att gå tillbaka till det ögonblick när fröet sattes i jord, låt oss göra en historisk tillbakablick för att finna själva roten till det socialdemokratiska trädet. När vi undersökt denna rot kan vi också förklara de betingelser som måste råda för att det skall växa, vilken mylla som behövs, vilka samhällsliga betingelser som ger socialdemokratins näring. Det är utifrån denna utgångspunkt som vi också kan förklara själva växandets process, den historiska utvecklingen. Min utredning kommer därför att försiggå i tre stadier: i det första undersöker jag socialdemokratins historiska rötter och klarlägger dess funktion, i den andra undersöker jag de samhällsliga betingelserna för socialdemokratins uppkomst, i den tredje avdelningen, slutligen, undersöker jag den internationella socialdemokratins historia i stora drag. Vissa faktorer lämnas medvetet utanför undersökningen; det gäller ex. vis de konkreta styrkeförhållanden mellan klasserna som krävs för en framgångsrik socialdemokratisk rörelse. Dessa faktorer undersöks i ett annat sammanhang.

I. Exemplet Louis Blanc

År 1840 utkom det i Paris en liten tunn broschyr. På titelbladet stod det *Organisation du travail* – "Arbetets organisation". Den hade skrivits av en 29-årig advokat och journalist vid namn Louis Blanc.

Det var en av de många hundratals broschyrer som vid denna tidpunkt såg dagens ljus i Paris och som alla behandlade "den sociala frågan" dvs den ökade massfattigdomen som följde i kapitalismens spår. Hur kunde man förklara att fattigdomen ökade samtidigt som produktionen steg explosionsartat? Varför blev vissa allt rikare medan de redan fattiga fick det sämre? Vad kunde man göra åt situationen? Vart skulle den leda? Vad innebar egentligen de rörelser som börjat inom den nya klassen, proletariatet? Det var några av de frågor som äldades i dessa broschyrer. Alla tycktes ha en åsikt i frågan. Präster och poeter, hantverksmästare och adelsmän, spekerhandlare och börshajar – alla debatterade "den sociala frågan".

Det var något särskilt med Louis Blancs broschyr, något som gjorde att samtiden ställde den framför alla dess konkurrenter. Den trycktes om i ständigt nya upplagor. Under åren fram till 1848 utkom den inte mindre än fem gånger enbart i Paris. Den översattes till främmande språk och idéerna fördes ut över hela Europa,¹ ”Arbetets organisation” blev ett slagord som hördes på gator och torg; det ekade mellan husväggarna vid demonstrationer; i de litterära salongerna diskuterade man termens innebörd; den fångades upp av följetongsförfattarna och gatusångarna. Kring Louis Blanc flockades snart en brokig skara liberala journalister, folkligt-radikala författare, småborgerliga teoretiker. Men han vann också anklang hos en del av den parisiska arbetarklassen, särskilt dess mest aktiva och intellektuellt vakna del, hantverkarna. På några få år byggde Louis Blanc upp en stark arbetar- och småborgarrörelse kring sin bok.

I dag är Louis Blanc närmast okänd. Det har rått en hundraårig tystnad kring hans person. Hans lilla broschyr har aldrig tryckts om efter 1848. Han har knappast utövat något direkt inflytande på den senare arbetarrörelsen. Varför då ta upp denna kuriösa figur som verkar har fört endast dagsländans liv? Varför inte låta honom ligga begravnen bland de andra hundra broschyrförfattarna från 1840-talet. Svaret kommer att ge sig när vi går igenom Louis Blancs teori och praktik, hans ideologiska uppfattning och hans praktiskt-politiska handlande. Vi kommer då att se att vi i Louis Blanc har funnit en närmast ren form av den socialdemokratiska ideologin och praktiken, ett slags ”ur-socialdemokrat”. Utifrån exemplet Louis Blanc blir mycket i den moderna socialdemokratin begripligt.

Arbetets organisering

Louis Blancs utgångspunkt var att kapitalismen skapade en ständig undersysselsättning av arbetskraften och att profiten berodde på de låga löner som hängde samman med denna undersysselsättning. Kapitalismens grävsta synd var inte att den sög ut arbetskraften utan att den vägrade använda sig av arbetskraften. Kapitalismen berövade ständigt arbetarna ”rätten till arbete”. (Vid sidan av parollen om arbetets organisation blev denna term, ”rätten till arbete”, ett av hans flitigast brukade slagord).

För att återge arbetarklassen dess existens och rätt till arbete, krävde Louis Blanc en omorganisering av hela arbetsprocessen. Konkurrensen mellan enskilda kapitalister skulle avskaffas. och därigenom jakten efter profit. Arbetarna skulle få medbestämmande över produktionen. Företagen skulle drivas gemensamt av arbetarna och arbetsköparen utan att privatäganderätten i sig upphävdes. Varje arbetslag skulle omvandlas till en ”association” av producenter, vilken själv utsåg sin arbetsledning. Om denna organisering av arbetet ägde rum skulle kapitalismen avskaffas. Alla skulle få full sysselsättning. Alla de forna orättvisorna skulle avskaffas. Blanc skiljer här mellan fyra stadier i historien. Först kom slaveriet, sedan livegenskapen och därefter det stadium som nu rådde, löneslaveriet. Detta stadium skulle avlösas av att lönearbetaren blev – ”medarbetare” (asocie). Detta stadium kallar Louis Blanc för ”socialism”, som

¹ Inte minst i Sverige väckte Louis Blancs idéer sympati. Svenska liberala och radikala författare snappade upp hans idéer och förde ut dem i dåliga tendensromaner. Man behöver här bara nämna några exempel: Almquists ”Gabrielle Mimanso”, i Fredrika Bremers ”Syskonliv”, i Blanches ”Sonen av söder och nord”. I den mera direkta broschyrlitteraturen är Louis Blanc också en ofta återropad auktoritet, t ex hos Erik Gustaf Geijer. Även högst konservativa författare snappade upp parollen om arbetets organisation och såg i den en garanti mot radikala läror. Så kunde t ex en så konservativ tänkare som biskop Agardh i ett tal inför Wermländska föreningen för vanvårdade barn utbrista: ”Chartismens sammankomster, Rebeccaismen samt kommunismen med sin press och sitt nya samhällssystem, äro allt endast preludier för hvad som måste följa om ej en ny och annan organisation av arbetet infördes än daglönaresystemet....Endast i Frankrike jäser inom nationen en omogen tanke på en ny organisation av arbetet.” Propagandan för Louis Blanc gick så långt i Sverige att en liberal skriftställare som Swederus år 1847 såg sig föranlåten att tala om ”Den snart äckliga frasen om arbetets organisation”.

Citatet är hämtade ut Alf Kjellén: *Sociala idéer och motiv hos svenska författare I- II.* (Sthlm 1937 och 1950) Orsaken till att Louis Blancs reformsocialism så kvickt vann anklang i Sverige kommer att utredas i min broschyr om den svenska socialdemokratin historia.

i hans mun sålunda inte innebär en omorganisering av hela samhället, utan endast i en omorganisering av själva arbetsprocessen (frågor som ägandeförhållanden, distribution, planekonomi etc tar Blanc överhuvud taget inte upp).

Staten – ”de fattigas bankir”

Men hur skulle denna organisation av arbetet ske? Vilka medel skulle man använda för att nå denna ”socialism”? Blanc avvisade skarpt varje tanke på att man skulle använda våldsamma medel, på att nå målet genom en revolution. Han trodde i stället starkt på sin och sina anhängares övertalningsförmåga och på exemplets makt. Här tilldelade han staten en avgörande roll. Staten skulle vara arbetarklassens verktyg för att omorganisera arbetet. Den stod, enligt hans uppfattning, utanför produktionen och var en medlande makt. Visserligen utnyttjades den i den konkreta situationen av kapitalisterna. Men det berodde på att endast bourgeoisin hade politiskt inflytande. Detta inflytande skulle arbetarna tillkämpa sig. Den ekonomiska reformen var målet, men för att nå dit måste man först reformera staten. Därför skulle man börja med att kämpa för allmän rösträtt. Om man fick igenom detta krav skulle staten ändra karaktär. Den skulle inte längre vara ett redskap i bourgeoisins händer. Tvärtom skulle arbetarna erövra staten eftersom man utgjorde majoriteten i national. Man skulle upprätta ett eget parti, vilket skulle komma till makten genom val. Därefter skulle det börja omorganisera arbetet, genomföra socialismen. ”Det proletariatet saknar fås m frigörelse är arbetsverktygen och det är statens uppgift att ge dem till arbetarna. Om vi måste definiera staten, då säger vi: Staten är de fattigas bankir.”

När staten demokratiserats skulle den också motverka rörande misstänksamheten och avogheten mellan de olika klasserna. I stället skulle en stark ”solidaritet” – ett nyckelord hos Louis Blanc – råda mellan olika klasser och inom samhället som helhet. Alla skulle behärskas av en god vilja. Samhället skulle värna om alla, ge dem ”trygghet” och befrämja ”jämligheten” – en gammal paroll från den stora i evolutionen 1789.

Hur tänkte sig då Louis Blanc att omorganiseringen skulle ske nu när staten blivit de fattigas bankir och samhället fått en så harmonisk prägel?

Blanc menar att staten aktivt skall gripa in i det ekonomiska livet. Den skall inte med våld expropriera de kapitalistiska företagen eller försöka tvinga på de kapitalistiska företagsägarna någonting de inte vill ha. I stället skall staten upprätta egna mönsterföretag. ”nationalverkstaden), som skall tjäna som en modell för den ekonomiska omorganiseringen. Dessa skulle samtidigt motverka undersysselsättningen. Vissa ekonomiska företag i nyckelpositioner skulle visserligen köpas upp av staten (ej exproprieras) – Blanc nämner uttryckligen posten, järnvägarna, gruvorna – men i övrigt skulle företagen lämnas kvar i privat ägo.

Nationalverkstäderna blir i stället hävstången i den vidare utvecklingen. De bästa arbetarna i landet dras till dessa verkstäder, där de har möjlighet till en friare utveckling och där de får vara med och bestämma. Kapitalisterna får nöja sig med den undermåliga arbetskraften. Nationalverkstäderna blomstrar och kapitalisternas företag vissnar. Antingen tvingas de senare lägga ner sin verksamhet (då köper staten upp dem) eller också följer man nationalverkstädernas exempel och omorganiserar arbetet. Sakta men säkert försvinner de kapitalistiskt skötta företagen. Till slut blir varje företag ”socialistiskt” och då har också ”socialismen” förverkligats.

Detta är Louis Blancs tankar i sammandrag.² Hur ser då hans praktiska handlande ut? Hade han någonsin möjlighet att pröva sina idéer i praktiken?

² Denna sammanfattning av Louis Blancs idéer bygger på en genomläsning av följande källor: 1848 års franska upplaga av *Organisation du travail* – tyvärr har jag inte kunnat få tag i någon av de tidigare upplagorna –

Louis Blanc och verkligheten

När broschyren kom ut 1840 hade Frankrike skakats av flera proletära uppror. (1832, 1834, 1839, 1840). De hemliga kommunistiska sällskapen i Paris hade upplösts eller krossats av ordningsmakten och den proletära ledaren Auguste Blanqui satt i fängelse. Dessa nederlag för de revolutionära strävandena skapade desillusion inom arbetarklassen. Den väg Louis Blanc föreslog verkade vara ett alternativ, en möjlighet att genom lagliga medel nå de framgångar man inte kunnat nå genom konspirationer och uppror. Slagord som ”arbetets organisation” och ”rätten till arbete” appellerade till arbetarklassen, inte minst i ett skede då det fanns en omfattande överbefolkning i städerna. Med hjälp av sina anhängare kunde Louis Blanc nu starta en politisk verksamhet inom arbetarklassen och småbourgeoisin. Han startade tidningen *La Reforme* (1834) och bildade det s k *socialdemokratiska partiet* – han kallade det så för att markera att han ville nå socialismen med ”demokratiska medel”; han använde också just uttrycket ”socialism” för att markera att han tog avstånd från de kommunistiska sällskapen.

I och med februarirevolutionen 1848 fick Blanc och hans anhängare den chans man väntade på. Nu fick han möjlighet att testa sina idéer i praktiken. Låt oss följa Louis Blanc från idéernas sfär till handlingens hårdtrampade mark!³

Frankrike hade upplevt flera tidigare revolutioner. Den senaste hade varit julirevolutionen 1830. Den hade inte lett till de avsedda målen. Den regim som slutligen växte fram var en ny dynasti, där Louis Philippe, ”borgarkungen”, styrde tillsammans med en fraktion av borgarklassen, finanskapitalet. Utanför de härskande skikten stod inte bara proletariatet utan också bönderna, hela småbourgeoisin och betydande sektorer av industribourgeoisin. De strävade i stället efter en ny revolution. Den gemensamma nämnare som kunde appellera till dessa olika klasser var parollen om den demokratiska republiken, en statsform som kunde ge dem ett visst inflytande genom allmänna val. Agitationen för detta mål drevs allt mer intensivt under 1840-talet. Slutligen kulminerade agitationen i flera reformbanketter i slutet av 1847 och början av det nya året. Agitationen underlättades också av den ekonomiska och finansiella kris som drog in över landet i början av det nya året.

I slutet av februari var det så dags. Efter några demonstrationer och upplopp i Paris tvingades kungen att avgå och en ny provisorisk regering tillsattes.

Hur långt skulle man nu gå? Den nya regeringen visade redan från början stor räddhåga och stor försiktighet. Ännu tre dagar efter revolutionens seger hade man inte proklamerat republiken. Bourgeoisin strävade efter en kompromiss med finanskapitalet. Om man proklamerade republiken skulle det kanske stötas bort. Bourgeoisin skulle då tvingas in i en allians med proletariatet som man inte ville ha.

Det var proletariatet i Paris som spelat den aktiva rollen i revolutionen. Vid gatustrider och demonstrationer avgörs alltid utgången av de grupper som är störst och genom sin aktivitet kan lamslå de andra klasserna. Men när revolutionen väl segrat kommer andra klasser att få dominansen, de som håller äganderätten över produktionen och sålunda kan utöva störst påtryckningar på den provisoriska regeringen. Den nya franska regeringen hamnade mellan två

och en tysk översättning av samma skrift från 1850. Vidare på Louis Blancs föreläsningar om ”Socialismens historia” översatta till svenska 1850, och ”Socialisternas Katekismus” utgiven på svenska 1886. Kortare utdrag ur Louis Blancs skrifter finns i antologierna ”Die Frühsozialisten 1789 – 1848”, bd 1 (1970) och Gunnar Gunnarsson (red): *De stora utopisterna*, 2 (1973). Dessutom har jag använt två framställningar av Louis Blancs teorier: G.D.H. Cole, *A History of Socialist Thought*, bd 1, (1953) och Hjalmar Branting, *Socialdemokratins århundrade*, bd L (1904).

³ Framställningen av Louis Blancs roll i februarirevolutionen bygger på P Keller: *Louis Blanc und die Revolution von 1848* (1926). Analysen av februarirevolutionens klasskrafter följer Marx framställning i ”Klasstriderna i Frankrike 1848-1850” (sv övers. 1971)

krafter som arbetade med olika medel. Å ena sidan proletariatet som kunde göra sitt inflytande märkbart så länge frågorna avgjordes vid demonstrationer, strejker och gatustrider. Å andra sidan finanskapitalet och industribourgeoisin som strävade efter lag och ordning och ville ha tillbaka arbetarna i den gamla rollen igen. Arbetarna strävade efter en utsträckt revolution medan bourgeoisin ville ha snabbast möjliga förlossning utan att för den skull framkalla missfall.

Den röda rosetten

Under den första tiden kunde proletariatet ännu påverka den nya regeringen. Den 25 februari tvingade man den an proklamera republiken genom att hota med en ny revolution. Man tvingade också igenom att den provisoriska regeringen fick några representanter från proletariatet vid sidan av bourgeoisin. Dessa representanter blev Louis Blanc och arbetaren Albert.

Men detta betydde naturligtvis inte att den provisoriska regeringen representerade två klasser. Den representerade bourgeoisins samlade intressen. Men för att rädda dessa långsiktiga intressen tvingades man till vissa eftergifter för arbetarklassens dagsintressen. Styrkeförhållandena var givna och låg helt till bourgeoisins fördel. Man kan illustrera dessa genom att peka på ”flaggstriden”. Arbetarna krävde att deras fana, den röda fanan, skulle erkännas som revolutionens symbol. Bourgeoisin fasade: Detta skulle ju spräcka folkets front! Vad var det nu för fel på trikoloren med dess vackra färger? Den ville man inte släppa! Som en kompromiss beslöt man dock att – fästa en röd rosett vid trikolorens fanstång. Det anger styrkeförhållandena i 1848 års franska revolution.

Det var också så som Louis Blanc och Albert fungerade i den provisoriska revolutionära regeringen – en röd rosett fastknuten vid bourgeoisin. De var regeringens kontaktmän med arbetarklassen. De blev de främsta instrumenten för att passivisera arbetarna och tvinga dem tillbaka till fabrikena.

Det skedde genom nationalverkstäderna. Som en eftergift till kraven på en ”social republik” beslöt regeringen att tillsätta en speciell utredning, Luxemburgkommissionen, för att studera ”arbetarfrågan”. Den skulle försöka finna en lösning på frågor som arbetslösheten och arbetarnas medbestämmande i produktionen. För att kommissionen skulle bli så bred och representativ som möjligt satte man dit representanter för både arbetsköparna och arbetarna och dessutom några ”neutrala experter”. Ordförande i kommissionen blev Louis Blanc. Det var en gest från den provisoriska regeringens sida -r och ingenting mer än en gest. Kommissionen fick mycket begränsade funktioner – ingen egen beslutanderätt eller egen budget. Den skulle endast vara en undersökningskommission som ”objektivt” skulle undersöka olika förslag och lägga fram lösningar inför regeringen för vidare beslut.

Kommissionens främsta uppgift blev att försöka få bort arbetarna från gatan igen. Enigheten i ”det demokratiska lägret” fick inte hotas genom några specifikt proletära krav. Vad skulle hända med revolutionen om arbetarna gick i strejk mot de arbetsköpare som stödde den provisoriska regeringen? Och hur skulle småbourgeoisin reagera inför alla demonstrationer? Stötte man dem inte ifrån sig om man uppträdde för offensivt?

Det menade Louis Blanc och hans anhängare. Den harmoni, den solidaritet och den trygghet de drömt om hade inte förverkligats. Klasskampen inte bara fortsatte – den intensifierades också för varje dag. Allt oftare fick Louis Blanc avbryta kommissionens sammanträden, skynda från slottet i Luxembourg-trädgården och ge sig ut på arbetsplatserna eller boulevarderna för att tala arbetarna till rätta. Tålmod, tålmod – det var hans nya paroll. Lugnt och sansat förklarade han för de strejkande eller demonstrerande arbetarna att man nu nått det första delmålet – den demokratiska republiken. Nu skulle staten gripa in i produktionen och genom sitt goda exempel visa att socialismen var överlägsen kapitalismen. Att strejka och

bråka i det läget kunde endast tjäna kontrarevolutionens intressen. Var det måhända inte utländska agitatorer bakom? Polisagenter? Louis Blanc uppmanade arbetarna att avbryta strejkerna och inställa demonstrationerna. Man fick ta en reform i taget. Låt nu kommissionen komma med sitt betänkande, så får vi fatta beslut sedan!

Louis Blancs inflytande över arbetarna var såpass stort att han ofta blev åttlydd. Han kunde återvända till kommissionen och fila vidare på sina idéer om nationalverkstäderna.

Nationalverkstäderna upprättas

Slutligen beslöt också regeringen att upprätta dessa nationalverkstäder. Det var en åtgärd som väckte uppmärksamhet över hela Europa och även – det skall erkännas – bestörtning inom bourgeoisin. Många ledande borgerliga ideologer inom och utom Frankrike blev oroliga. Lekte man inte med elden? Men snart lugnade man sig. Nationalverkstäderna blev inte alls vad Louis Blanc hade tänkt sig. De blev inga redskap för socialismen. De påskyndade inte arbetarnas övertagande av produktionen. De bidrog inte ens till någon ”arbetets organisation”. I stället svalde de endast en del av undersysselsättningen i Paris. De arbetslösa, som varit ett ständigt orosmoment, sattes i nationalverkstäderna – de hamnade i enorma fabriker där de tvingades utföra monotona och meningslösa arbeten till låga priser. Dessa nationalverkstäder fyllde endast en funktion: Att hålla arbetarna borta från Paris gator (för säkerhets skull lade man också nationalverkstäderna ute på landsbygden). Många av medlemmarna i arbetslöshetsarméerna och trasproletariatet utbildades i nationalverkstäderna till extra ordningsvakter. De blev en styrka som kunde sättas in mot demonstrerande arbetare. Nationalverkstäderna blev på detta sätt ett effektivt instrument för att minska den sociala oron, få bort arbetarna från gatorna.

Slagkraften i Parisproletariatets kamp minskade också. Två proletära angrepp mot den provisoriska regeringen i mars och april misslyckades. Den nationalförsamling som samlades i början av maj fick en stabil borgerlig majoritet. Det blev signalen för en motoffensiv från bourgeoisins sida. Arbetsministeriet drogs in och alla offentliga möten och demonstrationer förbjöds. Den 22 juni blev det slut på arbetarnas tålamod. De gick till kamp igen och försökte nu genom ett direkt uppror mot bourgeoisin återvinna den förlorade marken. Upproret slogs ned av inkallad militär under general Cavaignac. 3000 arbetare massakrerades och 15.000 slogs i bojor. Därefter krossades arbetarnas organisationer – både de revolutionära och de reformistiska. Junimassakern blev också den första spiken i den borgerliga republikens kista. Frankrike slog nu in på den väg som skulle leda fram till statskuppen i december 1851, vilken upprättade en bonapartistisk diktatur i landet.

När Parisproletariatets uppror krossats stängdes också nationalverkstäderna. De hade fyllt sin uppgift. Louis Blanc fick också gå – han hade gjort sin plikt. Han hade givit den franska bourgeoisin det masstöd den inte själv kunde uppbringa – han hade givit bourgeoisin den kraft som behövdes för att välta julimonarkin över ända. Regeringen hade fått proletära stödtrupper och den vacklande kapitalistiska ekonomin hade fått en uppräckning genom statens intervention. När det värvet var uppfyllt behövde man inte längre socialdemokraten Louis Blanc. Han fick lämna plats för Louis Bonaparte.

Louis Blancs vidare öden är av mindre intresse. Efter revolutionen flydde han till England där han slog sig ned som historiker och journalist. Här genomgick han en viss ideologisk utveckling. Under intryck från den engelska fackföreningsrörelsen och Kooperationen började han nu förespråka produktionskooperativ som ett komplement till den demokratiska staten. Det var det som hade saknats i hans vackra plan! Arbetarna måste, hävdade han nu, föregripa och förbereda statsingripandena genom att bygga egna kooperativ. 1870 återvände han till Pariskommunens korta men heroiska historia. Louis Blanc tog avstånd från så ansvarslösa äventyr.

Under de sista åren av sitt liv var han riksdagsledamot med sociala reformer på sitt program. Han fick dock aldrig möjlighet att än en gång pröva sina idéer. Han dog 1882.

Louis Blanc – en Ur-socialdemokrat

När man läser Louis Blancs skrifter och studerar hans agerande får man ofta anledning att slå sig för pannan. Detta är ju Branting upp i dagen! Precis vad Palme säger! Men är det inte Sträng? Det där låter ju som Arne Geijer! Eller Tage Erlander? Och Blancs agerande i den revolutionära situationen – det är ju en exakt förlaga till en Kerenskij i den ryska revolutionen, en Largo Caballero i det spanska inbördeskriget, en Allende i Chile. Här har vi ju exakt samma inslag både vad gäller samhällelig ideologi och politiskt agerande! Och skillnaden är ju inte heller så stor mellan Louis Blanc och dagens ”kommunist”-partier, som ju numera blivit vänstersocialdemokrater. Eller är steget så långt mellan Blancs ”rätten till arbete” och vpk:s ”rätten till meningsfullt arbete”, mellan nationalverkstäderna och Hermanssons ”statliga basindustrier”?

Ja förvisso, Louis Blanc verkar vara socialdemokratins urfader och barnen har sannerligen inte vansläktats. Som i trance upprepar de urfaderns ord och handlingar.

Men vad beror dessa likheter på? Palme, Geijer etc har troligen inte läst Louis Blanc, kanske inte ens hört talas om honom. Vad är det som gör att denna socialdemokratiska ideologi från Frankrike på 1800-talet nästan ordagrant återupprepas i Sverige på 1880-talet, i Tyskland på 1920-talet, i Spanien på 1930-talet och i Chile på 1970-talet? I så många olika tider och så många olika länder?

Man kan naturligtvis kringgå frågan genom att ge ett pseudosvar: Göra en idéhistorisk utredning över hur Louis Blancs idéer överfördes till Ledru-Rollin, som i sin tur påverkade den unge Lassalle, som i sin tur påverkade Schweitzer, som i sin tur påverkade Vollmar, som i sin tur påverkade Branting och Bernstein, som i sin tur... Men den successionsordningen är bräcklig och svag. Och framför allt: Den besvarar inte frågan *hur* och *varför* denna påverkan skedde, varför man kunde nöja sig med en gammal ideologi och inte behövde formulera nya ideologier för att möta förhållandena i olika länder och olika tider.

I själva verket har socialdemokratin ingen idéhistoria i egentlig mening. Dess ideologi uppstår spontant i det kapitalistiska samhället. Det är en process av samma enkla natur som fackföreningsrörelsens uppkomst. Fackföreningarnas utbredning i alla kapitalistiska länder beror inte på att den och den hantverkaren eller skraddaren råkade läsa den och den broschyren; den beror på att arbetarklassen spontant upplever behovet att sammansluta sig och kämpa för högre löner. På fackföreningarnas grund skapas en spontan trade-unionistisk, en facklig ideologi inom arbetarklassen. På exakt samma grund skapas också spontant en politisk ideologi. Denna politiska ideologi är socialdemokratin. Vi skall nu utreda denna fråga närmare.

II. Socialdemokratin och arbetarklassens samhällliga medvetande

Det är inte medvetandet som bestämmer existensen, utan existensen som bestämmer medvetandet. Detta är grundsatsen i den marxistiska historieuppfattningen.⁴ Medvetandet kan endast förstås utifrån en analys av de samhällliga betingelserna; det är ingen självständig enhet; det förändras när det samhällliga varat förändras. Låt oss utgå från denna enkla och

⁴ Marx historiesyn finns skisserad av honom själv i Förordet i *Till kritiken av den politiska ekonomin* från 1859. Där säger han bl a; ”Det är inte människomas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhällliga vara som bestämmer deras medvetande.” Förordet finns t ex i *Arbetarkulturs* utgåva 1970 av *Till Kritiken...* Historiesynen läggs fram avsevärt utförligare i Marx-Engels gemensamma skrift ”Den tyska ideologin” från 1845.

självlära sats. när vi nu undersöker vilka olika former av medvetanden – ideologier – som det kapitalistiska produktionssättet skapar och reproducerar.

Kapitalismens grunddrag: en kort sammanfattning

För att få ett grepp om dessa ideologier måste vi först erinra oss hur det kapitalistiska samhället fungerar. Kapitalismen bygger på två grundpelare: på produktionen av *varor* som tillverkas för byte mot andra varor, och på *privat äganderätt över produktionsmedlen*. Detta innebär att varje enskild producent endast bestämmer över sin egen produktion. Han tillverkar sin vara i enskildhet. Han arbetar inte efter någon bestämd samhällelig plan. Han vet inte bestämt hur många varor han skall tillverka. Först på marknaden vet han om han överhuvud taget tillverkat rätt vara och i rätt mängd.

Kanske har någon annan producent under tiden kommit på en förbättring av tillverkningsprocessen så att denna kan byta sin vara till ett lägre pris; kanske har någon annan höjt kvaliteten på sin produkt genom en ny uppfinning. Då kanske vår producent inte kan bli av med alla sina egna varor. Han har tillverkat för mycket och får en överproduktion vars värde inte kan förverkligas.

Den enskilde producenten kan inte få någon översikt över hela omgivningen. Han är isolerad och hans medvetande blir isolerat, begränsat till hans egen produktion. Det som finns utanför den egna verkstaden blir en samling främmande makter och fientliga viljor: konkurrenter, spekulanter, konjunkturer etc. Omvärlden blir fientlig mot hans egen produktion, han vet inte om han skall kunna förverkliga värdet i sin egen produktion. Det tillkommer inte honom att bestämma det, endast hans omgivning. Hans medvetande blir ”atomiserat”. Det enda han kan överblicka är sitt eget arbete.

Detta i sig atomiserade medvetande förstärks dessutom av att produktion av varor för byte mot andra varor (eller mot pengar) gör att produktionen får två sidor: en abstrakt och en konkret sida. Å ena sidan kommer man att få den konkreta produkten med ett bestämt bruksvärde, skapad genom konkret mänskligt arbete, i en bestämd arbetsprocess. Men i kapitalismen skapas inte produkterna för sin egen skull eller för att fylla mänskliga behov. Vid sidan av den konkreta processen står jakten på profiten, den process som bestämmer kapitalismens rörelselagar. Detta skapar en serie abstrakta processer, vilka inte är synliga för blotta ögat. Det krävs ett visst mått av abstrakt tänkande för att tränga in i kapitalismens innersta skrymslen. Denna abstrakta sida av kapitalismen är dess egentliga hemlighet; det är här vi kan förstå mekanismerna bakom varans värde vilken bestäms av det abstrakta mänskliga arbetet och vars drivkraft är jakten på mervärde. Den värdeskapande processen kommer att vara övergripande och bestämma över den konkreta arbetsprocessen.

Vi kan åskådliggöra dessa två sidor i kapitalismen i följande skiss:

Den värdeskapande processen innefattar skapandet av mervärde. Men detta kan endast förverkligas i det ögonblick som den enskilde producenten låter någon annan arbeta för sig mot betalning, dvs när arbetskraften förvandlas till en vara för att producera andra varor. Det skedde inte i det exempel vi tidigare studerade. Den producent vi mötte där var självägande och självproducerande. Han ägde sina egna arbetsverktyg, sina egna produktionsmedel och arbetade endast själv i verkstaden. Han anställde ingen som arbetade för honom. Men när detta sker, ex.vis genom att någon producent konkurreras ut och tvingas sälja sin arbetskraft, då skapas arbetaren, en person som inte äger några produktionsmedel utöver sin egen arbetskraft. För att kunna leva tvingas han sälja sin arbetskraft till en producent och arbeta på hans villkor. Därmed förvandlas den enkla varuproduktionen till kapitalism, till ett system som delar upp befolkningen i två huvudklasser: De som äger produktionsmedel och de som äger

arbetskraft.⁵ De förra behöver de senare. De vill köpa arbetskraften så billigt som möjligt. Ur detta tillstånd kan vi nu härleda de olika rörelselagarna i det kapitalistiska produktionssättet – mervärdet, den värdeskapande processen, profiten, monopoliseringen etc.

Men vi kan också härleda olika ideologier ur det samhälleliga vara som uppstår för olika individer.

Det borgerliga medvetandet

Det som kännetecknar alla individer i detta kapitalistiska produktionssätt är att de inte behärskar hela samhället, inte kan skapa sig en överblick över det och styra det efter sin egen vilja. De är underordnade de lagar som verkar under ytan och som inte omedelbart syns. Allas medvetande kommer att vara fragmentariskt. De kommer att uppleva lagarna som obarmhärtiga naturkrafter som inte kan kontrolleras eller behärskas. Den som äger produktionsmedlen, kapitalisten, kommer att ha en viss frihet – friheten att bestämma över sina egna arbetare. Han kan enväldigt avgöra hur länge de skall arbeta, till vilka priser de skall arbeta och i vilken takt de skall arbeta. Han kan kontrollera produktionsprocessen i sina egna företag. Men därmed upphör hans frihet. Han kan inte bestämma över sina konkurrenters företag. Han kan inte heller bestämma över marknaden där hans produkter säljs. Han kan inte avgöra om varan säljs eller inte, om det blir överproduktion eller inte, om det blir betalningskriser, om det blir konjunkturuppgångar eller konjunkturedgångar. Alla dessa krafter antar övermänskliga proportioner, de verkar vara naturkrafter som inte kan kontrolleras av människor trots att de härrör ur det mänskliga samhället.

Proportionerna mellan kapitalistens frihet och ofrihet kommer naturligtvis att bero på olika faktorer: Storföretagaren har större inflytande och större möjligheter att påverka utvecklingen, småföretagaren med få eller inga anställda har mindre möjligheter.⁶

Det proletära medvetandet

Men det finns en grupp som inte har någon frihet alls. Det är de som säljer sin arbetskraft till andra – arbetarklassen. För dem är inte bara det omgivande samhället fientligt och okontrollerbart. Också själva arbetsprocessen, det mänskliga arbetet, står utanför deras egen kontroll och överblick. De kan inte bestämma vad de skall producera eller hur de skall producera. De har bara att lyda order. Mot dem står två fientliga och främmande makter: samhället och arbetet.

De kontrollerar bara en enda sak: sin egen arbetskraft, den enda vara de äger och kan sälja till andra. Det är också här som deras samhälleliga medvetande, deras klassmedvetande, börjar utvecklas. Kapitalisten strävar efter att få köpa denna vara, arbetskraften, så billigt som möjligt och få utnyttja den så mycket som möjligt. Arbetaren kommer tvärtom att sträva efter att kunna sälja varan så dyrt som möjligt. Han måste ha pengar för att kunna köpa de varor han själv tillverkar och det kan han endast få genom att sälja sin arbetskraft. Ju dyrare han kan sälja den, desto mer kan han förverkliga sig själv på fritiden, utanför arbetet. Han kämpar också för att hans enda vara, arbetskraften, inte skall slitras ut i förtid. Han kommer därför

⁵ Man måste här skilja mellan kapitalismens strukturella framväxt och den konkreta historien. Det har aldrig existerat något samhällssystem där varje producent ägde sina egna arbetsverktyg. Det är endast en modell för att kunna förklara kapitalismens karakteristika. Det kapitalistiska produktionssättet har i den konkreta historien övertagit tidigare produktionssätts människomaterial, inklusive gamla klasser och omvandlat dem.

⁶ Marx skrifters innehåller ingen utförlig analys av medvetandet hos olika klasser under kapitalismen, men han ger flera anvisningar i sina arbeten. Denna analys bygger främst på *Kapitalet* (särskilt kapitlet om varufetischismen) och delar av *Grundrisse*, den berömda förstudien till *Kapitalet* från 1857-58. Skiktningen mellan vetenskapligt-marxistiskt medvetande och fackligt-spontan medvetande är hämtat från Lenins *Vad bör göras?*.

samtidigt att kämpa för högre pris (lön), kortare arbetstid och mindre förslitning av arbetskraften.

Detta är det medvetande som spontant kommer att uppstå hos arbetarna ur deras samhälleliga existens. Automatiskt kommer de att kämpa för *arbetskraftens värde och pris*. Medvetandet kommer att utvecklas av det som omedelbart finns inför ögonen, arbetet på det "egna" företaget. Man kommer att kräva av "sin" kapitalist att han höjer lönerna, minskar arbetstakten, förkortar arbetsdagen. Man kommer också att uppfatta att orättvisorna mot arbetarna, mot att de ständigt är i underläge, beror på den arbetsorganisation som byggts upp på företaget, på den hierarki som skapats med ett maktcentrum i toppen och med olika arbetsuppgifter (förmän, tidsstudiemän etc). Det är den fiende som står närmast, det område där den dagliga kampen utspelas. Det är detta fält som arbetarna ständigt har inför ögonen. Själva deras arbete står främmande inför dem. De kommer att motsätta sig den låga lönen, den ständiga förslitningen av arbetskraften, den usla arbetsmiljön, den hierarkiska arbetsprocessen, hemlighetsmakeriet på toppnivån, den auktoritära andan på fabriken. Kort och gott: De för en daglig kamp för arbetskraftens värde och pris.

Detta är också ett område där man kan nå omedelbar framgång. Arbetskraften är under kapitalismen en vara som köps och säljs. Men liksom alla andra varor kan priset variera. Köparen och säljaren kan genom olika åtgärder höja och sänka priset. Om inte annat så kan de förhandla om frågan, ge bud och motbud. Detta faktum skiljer kapitalismen från alla tidigare samhällen. (En slav kan t ex inte förhandla, endast revoltera mot själva systemet.) Detta har givit kapitalismen en större rörlighet. Man kan också göra eftergifter för arbetarnas krav. Det finns utrymme för reformer och förändringar inom systemets ram.

Fackföreningarnas funktion

Det är kring detta faktum som arbetarna spontant sammansluter sig, som de bildar fackföreningar. Deras syfte är att höja arbetskraftens värde. Detta sker genom förhandlingar direkt med arbetsköparen på den enskilda fabriken (i kombination med olika påtryckningsmedel som strejk, bojkott). Men vissa av de krav som arbetarna måste ställa för att skydda vordet i sin arbetskraft är sådana att de inte kan genomföras i en fabrik i taget. En överenskommelse måste här slutas med hela kapitalistklassen och överenskommelsen måste stadfästas i lag. Ett sådant klassiskt krav som 8 timmars arbetsdag kan inte genomföras i en enda fabrik. Det måste tvingas på hela kapitalistklassen för att inte konkurrensens lag helt skall urholka kravet. Det krävs en lag om arbetsdagens längd.

Detsamma gäller andra krav: bättre skolutbildning, pensionsförmåner, bättre arbetsmiljö, arbetarskydd – alltsammans krav som syftar till att höja kvaliteten på arbetskraften. Därmed går fackföreningarnas kamp över till att bli en politisk kamp, en kamp för politiska reformer. Den inomkapitalistiska, fackliga kampen får sitt komplement i en politisk, reformistisk arbetarrörelse. Det är denna spontana reformistiska rörelse som utgör grogrunden för det socialdemokratiska partiet eller partier med ett socialdemokratiskt perspektiv (t ex dagens officiella kommunistiska partier).

Synen på staten

Därmed når vi fram till det som är själva knutpunkten både i det spontana medvetandet och i den socialdemokratiska ideologin: *synen på staten*.

Vi nämnde tidigare att verkligheten både i och utanför fabriken kommer att vara främmande krafter som arbetaren/arbetarna inte kan kontrollera; både samhället och arbetet kommer att stå utanför hans kontroll. Men dessa två krafter kommer att ha olika värde i det spontana medvetandet. Det är arbetet som uppfattas som den *fientliga kraften* och arbetaren kommer att

kämpa för att vinna kontroll över arbetsprocessen. Men samhället kommer främst att uppfattas som en utanförstående, en *främmande* organisation. Det kommer att uppfattas som en kraft som inte har något samband med verkligheten på fabriken, tom som en kraft i direkt motsättning till arbetet. Samhället och särskilt staten, kommer att uppfattas som en kraft som är neutral i kampen mellan kapital och arbete. Den skriver lagarna och ser till att de efterlevs. Spontant kommer man att vända sig till denna kraft och begära hjälp i förhandlingarna om arbetskraftens värde och pris. På så sätt växer statsapparaten, i det spontana medvetandet fram som en neutral instans som står över kampen i fabriken och som kan intervensera på arbetarnas sida. Man kommer också att uppfatta den som ett instrument i den långsiktiga omvandlingen av arbetsorganisationen. För det spontana medvetandet blir staten, som Louis Blanc uttryckte det, ”de fattigas bankir”. Man kommer då att inrikta sig på att erövra statsapparaten och genomföra de reformer som behövs för att säkra arbetskraftens kvalitet.

Det är ett av det kapitalistiska produktionssättets karakteristika att den döljer verkligheten, att världen kommer att se annorlunda ut än den verkliga är. Man kan här dra en analogi med vissa företeelser i naturen. Det verkar som om solen rör sig kring jorden, som om den gick upp ; i öst och ned i väst. Så trodde man ju också länge. Först en vetenskaplig undersökning kunde visa att det var tvärtom, att det var jorden som gick kring solen, att rörelselagen fungerade på rakt motsatt sätt mot hur det uppfattades av ”det sunda förnuftet”. Det är samma sak med kapitalismen. Rörelselagarna kommer att manifesteras på ett sådant sätt att orsakssammanhangen kastas om. Världen ställs på huvudet.

Det kommer att verka som om kapitalismen endast har en sida, den konkreta process som arbetaren varje dag har för ögonen. Det kommer att verka som om denna konkreta arbetsprocess *bestämde* kapitalismens lagar, medan det i själva verket är tvärtom är kapitalismens abstrakta sida, dess värdeskapande process som bestämmer arbetsorganisationen. Det är genom sin uppknytning till kapitalismens konkreta sida som socialdemokratin vunnit sin styrka, så lätt vunnit insteg i arbetarklassen. Men det är också här dess verkliga svaghet ligger, dess oförmåga att krossa kapitalismen eftersom den aldrig angriper dess verkliga sida, dess värdeskapande process.

Det krävs en vetenskaplig undersökning för att utreda hur rörelselagarna verkligen fungerar i det kapitalistiska produktionssättet. Världen är inte vad den synes vara. Socialdemokratin anknyter till det spontana medvetandet, inte till den vetenskapliga socialismen. Den är kvacksalveri, inte verklig läkekonst.

Detta gäller inte bara synen på arbetsorganisationen, utan också synen på staten. För socialdemokratin är staten en neutral instans utanför klasskampen. Men i själva verket är staten inte alls en kraft som står vid sidan av den materiella produktionen, utanför ekonomin.

Tvärtom. Den materiella produktionen är en bas och den bestämmer hela samhällets utseende. De samhälleliga förhållandena blir en *överbyggnad* på den materiella produktionen. De förhållanden som råder i fabriken återkommer i hela samhället, om än i andra förklädnader. De lagar som bestämmer den materiella produktionen kommer också att bestämma ramarna för samhällets agerande. Den som har makten i fabriken har också makten i samhället.

Detta gäller också statsapparaten. Den är ingen neutral instans som står utanför kampen i fabriken. Tvärtom är den ett redskap för att bevara de rådande makt- och ägandeförhållandena. Överheten bär inte svärd förgäves. Den har till funktion att jämna ut motsättningarna i samhället, både de som kan råda mellan olika fraktioner inom den härskande klassen (mellan olika arbetsköpare, mellan produktion och distribution, mellan produktionsledare och administratörer etc) och de som råder mellan den härskande klassen som helhet och arbetarklassen. Dessa motsättningar kan endast jämnas ut genom att den ena eller andra parten tvingas till eftergifter samtidigt som de rådande ägandeförhållandena bevaras. Det är

detta som avgör statens klasskaraktär. Den är i själva verket ingen neutral instans utan en aktiv parti som griper in för att skydda kapitalismen och hålla kvar arbetarklassen i samma position.

Här har vi den avgörande skiljelinjen mellan kommunister och socialdemokrater. För kommunister är staten ingen neutral instans som kan utnyttjas för att genomföra socialismen. Kommunister strävar inte efter att erövra den borgerliga staten utan efter att krossa den och ersätta den med en annan statsform (arbetarråden) under övergångsperioden. Vi kommunister strävar inte *i första hand* till arbetets organisation utan till samhällets omorganisation, till expropriering av fabriker och skapandet av ett nytt produktionsätt.

Socialdemokratin karaktär

Vi kan nu närmare definiera socialdemokratin och förstå varför exakt samma tankegångar kan dyka upp i 1840-talets Frankrike och 1970-talets Chile. Socialdemokratin hämtar sin näring ur arbetarklassens spontana medvetande i det kapitalistiska produktionsättet, ur det fackliga medvetandet. Vi står här inför en paradox: Den enda klass som kan störta kapitalismen, arbetarna, får inte ett revolutionärt medvetande till skänks av denna kapitalism.⁷ Det måste erövrats. Man hindras från att förstå kapitalismens egna lagar. Det krävs en intensiv politisk skolning och propaganda för att tillföra arbetarklassen en marxistiskt medvetande, att skapa ett perspektiv över hela samhället, att politisera det fackliga medvetandet, att visa de verkliga orsakssammanhangen och peka på att hela samhället, inte bara arbetsorganisationen, måste ändras, och att detta kräver att den borgerliga statsapparaten krossas. Men endast vissa skikt av arbetarklassen kan tillföras marxismen genom propaganda – för den stora massan uppstår det revolutionära medvetandet först i den revolutionära situationen, d v s då existensen förändrats på ett så radikalt sätt att den kräver en motsvarande förändring av medvetandet.

Den fackliga ideologin är en första försvarslinje mot kapitalet, en kamp för arbetskraftens värde och pris. Det ger också fackföreningarna ett självklart existensberättigande, de är arbetarklassens försvarsorganisationer. Men saken kommer i ett annat läge när detta fackliga medvetande generaliseras till en politisk ideologi. Det är då socialdemokratin skapas med illusioner om att fredligen erövra statsapparaten för att omorganisera arbetsprocessen. Socialdemokratin är en deformerad ideologi som bygger på ett fragmentariskt medvetande. Den vill göra alla till småborgare. Eller för att använda en formulering från *Kommunistiska manifestet*: Den vill skapa en bourgeoisie utan ett proletariat.⁸

Det är denna anknytning till det spontana medvetandet inom arbetarklassen som utgör dess (skenbara) styrka och dess (reella) svaghet. Den kan vara flexibel och aggressiv så länge det finns något att hämta, *så länge det finns utrymme för reformer*. Men dess provostunder kommer då manöverutrymmet krymper samman och man inte längre kommer att få igenom kraven. Då kommer socialdemokratin öppet att ställa sig på bourgeoisins sida, då kastas alla ideologiska demarkationslinjer åt sidan; än tydligare kommer det att visa sig att *socialdemokratin är ett instrument för bourgeoisins historiska intresse: Bevarandet av det kapitalistiska produktionsättet utan vilket vare sig bourgeoisie eller socialdemokrati kan existera!* Detta kommer tydligare fram i revolutionära eller förrevolutionära situationer. Socialdemo-

⁷ Så heter det t ex i *Den tyska ideologin*: ”För att i masskala skapa detta kommunistiska medvetande – likaväl som att säkra segern för själva saken – är det nödvändigt att människorna själva förändras i omfattande skala. Denna förändring kan bara ske i en praktisk rörelse, i en revolution. Revolutionen är nödvändig inte bara därför att den härskande klassen endast kan störtas på detta sätt, utan också därför att den klass som störtar den befria sig från det förflutnas samlade skräp och omvandla samhället.”

⁸ *Kommunistiska manifestet*, ex vis i *Marx-Engels i urval* (W&W 1965), s 43.

kratin kommer att fungera som Louis Blanc i 1848 års revolution: Som en röd rosett i bourgeoisins fana, som en kontrarevolutionära kraft.⁹

Vi har här kunnat konstatera att socialdemokratin förändrats föga under 130 år, att dess existens inte så mycket förklaras av historien i sig, utan av kapitalismen i sig, att den egentligen måste studeras *strukturellt* och inte *historiskt*. Genom att på detta sätt lägga den gamle Louis Blancs skrifter vid sidan av den moderna socialdemokratin har vi kunnat visa på de slående likheterna. Men en fråga återstår: Hur har socialdemokratin kunnat få en revolutionär patina? Hur skall man förklara dess revolutionära språk och det efter 1848 års revolution, dess ”revolutionära period” mellan 1848 och 1917? För att få ett svar på denna fråga måste vi göra en historisk undersökning. Vi måste nu växla perspektiv och analysera dess relation, inte till kapitalismens struktur, utan till dess historia, till kapitalismens utvecklingskurva. Detta skall vi nu göra genom att i nästa avsnitt undersöka hur förhållandet mellan kommunism och socialdemokrati växlat under olika perioder.

III. Kommunism och socialdemokrati

I dagligt tal låter vi numera begreppen ”socialism”, och ”kommunism” vara synonymer, betyda samma sak. I den mån man skiljer på begreppen låter man dem numera beteckna olika stadier i det efterkapitalistiska samhället.

Men det finns också en annan innebörd i begreppen ”socialism” och ”kommunism”, en innebörd som blev tydlig när Lenin i april 1917 föreslog att det ryska bolsjevikpartiet skulle *byta namn*, att man skulle återuppliva uttrycket ”kommunistisk”) som använts av Marx-Engels före 1848 års revolution (t ex ”Kommunistiska förbundet”, ”Kommunistiska manifestet”).¹⁰

Åter tvingas vi göra en historisk tillbakablick, gå till rollerna, för att kunna utreda begreppsskillnaden i orden ”socialism” och ”kommunism”.

”Socialism” och ”kommunism”

När man går igenom 1840-talets politiska och sociala debatt ser man också snart en tydlig skillnad. Uttrycket ”socialism” användes genomgående av olika *utopiska* skolor, av om utarbetat sinnrika och orealistiska system. Det gemensamma för dessa tänkare var att de ville genomföra sina projekt genom de härskandes goda vilja, genom att övertyga dem om det rättfärdiga i sina idéer eller genom olika statliga reformprojekt. Socialismen blev en antikapitalistisk strömning inom olika samhällsklasser; inom adeln; inom vissa storbörgerliga skikt, inom småbourgeoisin, inom intelligentsian och inom vissa arbetargrupper.¹¹

Det var i direkt och medveten motsatsställning till dessa välmenande reformerande och orealistiska samhällsutopier som vissa teoretiker i början av 1840-talet började använda termen ”kommunism” för att markera sina egna ståndpunkter. Så gjorde t ex Blanquis hemliga sällskap, som genom konspirativa uppror hoppades kunna störta kapitalismen och upprätta ”proletariatets diktatur” (en term som Blanqui lanserade), och så gjorde olika arbetargrupper som tog avstånd från reformistiska projekt och i stället förespråkade revolution mot kapitalismen.

I 1840-talets samhällsdebatt kom termerna ”socialism” och ”kommunism” att knytas till helt olika sociala rörelser: Socialismen var en reformistisk rörelse med ”arbetets organisation” och besläktade projekt på sitt program, medan kommunismen var en revolutionär rörelse som

⁹ Så ex.vis i Marx, *Kritik av Gothaprogrammet* (sv. övers. Arbetarkultur 1938)

¹⁰ Detta förslag framförde Lenin i sina sk Aprilteser 1917. Se Lenin, *Valda verk* 11:1 (Moskva 1956), s 11. Jfr. även ss 50-55.

¹¹ I *Kommunistiska manifestet* skiljer Marx-Engels mellan feodal, småborgerlig, konservativ eller borgerlig socialism och slutligen kritiskt utopisk socialism.

angrep själva äganderättsförhållandena, en rörelse som inte bara ville skapa en gemensam produktion utan också en gemensam fördelning av produkterna. Låt oss se hur en skarpsynt samhällskritiker från 1840-talet definierar de två termerna. Vi väljer Erik Gustaf Geijer som 1844 höll sina berömda föreläsningar i Uppsala, ”Om vår tids inre samhällsförhållanden”. I dessa berör han även moderna socialpolitiska rörelser:

”*Proletären*, vars massa i det moderna samhället oupphörligt växer, protesterar mot *egendomen*; han gör det i gärning, han har begynt göra det i lära och övertygelse. Brottmålsstatistiken lämnar bevisen på det förra; *kommunismen*, vars enda trosartikel är fordran på egendomens gemensamhet eller likhet ger beviset på det senare. *Socialismen* står ett steg högre och åtminstone inom förnuftighetens område. Den arbetar med vad man kallar *arbetets organisation*, enligt den i sig riktiga förutsättningen: Att de små kapitalen, sammanlagda och rätt förvaltade, borde verka såsom de stora och till alla deltagares vinst. Och det är sant: *Associationsprincipen* är ett tidens räddningsmedel.”¹²

Marx och Engels

Skillnaderna bör dock inte överdrivas. Kommunismen var fortfarande på 1840-talet bemängd med olika idealistiska inslag. Samhällsanalysen var luddig och närmast moralistisk (”egendom är stöld” etc) och framtidsperspektiven oklara. Först Marx och Engels gav den kommunistiska rörelsen en vetenskaplig inriktning. Den marxiska teorin växte fram i Paris under senare delen av 1840-talet, först som en polemik mot olika riktningar inom kommunismen (Filosofins elände 1847).

1846 anslöt sig Marx och Engels till ett av de hemliga kommunistiska sällskapen. Det var ”Det rättfärdigas sällskap”, en organisation som huvudsakligen bestod av tyska hantverksesällor, men som genom gesällresorna hade utbredning i olika länder bl a i Frankrike och England. De genomdrev snabbt att sällskapet bytte namn till ”Kommunistiska förbundet” och började därefter arbeta för att införa den vetenskapliga teorin i sällskapet. Denna process kan sägas vara avslutad i och med att förbundet i februari 1848 antog ”*Kommunistiska manifestet*” som sin programskrift.

Därmed var det programmatiska arbetet slut. Men frågan är inte uttömd. Vi måste nu vända oss från teorins och programmets område till taktikens och strategins för att se vilken attityd Marx och Engels här intog till de socialistiska rörelserna.

Här upptäcker vi något som vid första ögonkastet kan tycks motsäga det programmatiska arbetet. Medan Marx och Engels programmatiskt avskärmade sig från socialismen och i verk efter verk gick till angrepp mot dem, närmade de sig den socialistiska rörelsen rent organisatoriskt. I ”*Kommunistiska manifestet*” kan vi finna följande uttalande:

”Kommunisterna utgör inget särskilt parti gentemot de andra arbetarpartierna... De kämpar för uppnåendet av arbetarklassens omedelbart närliggande mål och intressen, men de representerar inom den nuvarande rörelsen samtidigt rörelsens framtid. I Frankrike ansluter *sig kommunisterna till det socialist-demokratiska partiet* mot den konservativa och radikala bourgeoisie, utan att därför uppge rätten att intaga en kritisk ställning gentemot de fraser och illusioner vilka härrör från den revolutionära traditionen.” (vår kursiv)¹³

¹² Geijer, *Samlade skrifter*, band 3, Sthlm 1874, s 342 f. Stavningen här moderniserad.

¹³ *Kommunistiska manifestet i: Marx-Engels i urval* (W&W1965), s 28, 46 f. De citat som här sammanställts skiljs som synes åt hos Marx-Engels. Men det framgår dock uttryckligen av sammanhanget att de hör samman och författarna hänvisar själva till det tidigare stycket när de tar upp tråden i framställningen.

Hur kunde Kommunistiska förbundet ta avstånd från socialismen som en falsk lära, och samtidigt ansluta sig till det parti som var det tydligaste uttrycket för denna lära, Louis Blancs parti?

Taktik och strategi i revolutionen 1848

Förklaringen ligger i de förväntningar Marx och Engels hade på den kommande revolutionen. För dem var denna revolution i första hand en borgerlig revolution som i Frankrike skulle sopa bort de sista resterna av feodalismen och i andra europeiska länder (särskilt Tyskland) bana väg för kapitalismen vilken var en progressiv rörelse i förhållande till feodalismen. I denna borgerliga revolution skulle proletariatet delta för att säkra dess seger: De skulle kritisera bourgeoisin, men samtidigt göra gemensam sak med dem mot feodalismen. Först senare kunde det bli aktuellt med en proletär revolution riktad mot bourgeoisin.

”*Kommunistiska manifestet*” hade knappast hunnit lämna tryckpressarna förrän denna revolution var ett faktum. Den började i februari 1848 i Paris, spred sig sedan i mars till Tyskland, Ungern, Polen, Tjeckoslovakien, Italien och fick slutligen också efterbörder i andra länder i Europa (t ex Sverige).

Kommunistiska förbundet följde sin taktik och strategi för revolutionen: Att delta i den som bourgeoisins allierade. I den avsikten publicerade förbundet i mars 1848 en programskrift som innehöll 17 krav som borde ställas i revolutionen. Bland dessa krav fanns sådana punkter som ett enat Tyskland, allmän rösträtt, folkbeväpning, avskaffande av alla feodala pålagor, förstatligande av transportväsendet och skapandet av en statsbank. Men man förde också fram krav som uttryckligen hänförde sig till ”arbetets organisation”, och bland dessa finner man även det blancska receptet ”Upprättandet av nationalverkstäder. Staten skall garantera alla arbetares existens och ta hand om dem som inte kan arbeta.” Programmet slutar: ”Det ligger i det tyska proletariatets, småbourgeoisins och böndernas intresse att energiskt verka för att ovannämnda krav förverkligas.”¹⁴

I början av revolutionen flyttade Marx och Engels tillbaka till Tyskland där de började ge ut tidskriften ”*Neue Rheinische Zeitung*” för att kunna ingripa i revolutionens vidare förlopp. Tidningen blev ”organ för demokratin” för att citera dess undertitel. Under det närmast halvåret deltog de aktivt i den tyska revolutionen och försökte förgäves få bourgeoisin att fullfölja sin egen revolution.

Men de hade överskattat bourgeoisin. Den Nationalförsamling som upprättats i revolutionens spår blev en ren pratkvart som aldrig vågade ta ens den formella makten i landet, än mindre den reella. Feodalherrarna satt kvar i orubbat bo. Efter några månader rullade kontrarevolutionen fram och sopade undan den borgerliga revolutionen.¹⁵

Därmed misslyckades revolutionen i Tyskland liksom den misslyckats i alla andra länder. Och orsaken till misslyckandet låg inte i de subjektiva faktorerna, utan i bourgeoisins oförmåga att ta över rodret på revolutionär väg. Den tyska bourgeoisin var alltför sammanknuten med feodalherrarna för att längre kunna uppträda självständigt; den var alltför rädd för massorna för att våga mobilisera dem för sina egna syften.

¹⁴ ”Kommunistiska Partiets krav i Tyskland” t ex i: Karl Marx, *The Revolution of 1848*, (Penguin 1973), s 109-111.

¹⁵ Representativa urval av Marx-Engels skrifter från revolutionsåret 1848 finns dels i den Penguin-antologi som nämnts i föregående not, dels i den tyska antologin: *Marx-Engels. Die Revolution von 1848* (Berlin 1971). Framställningen av den marxiska strategin och taktiken 1848 är efter ett uppslag från David Fernbachs inledning till Penguin-antologin.

En omprövning av taktiken och strategin

Misstyckandet i revolutionen 1848 visade att Kommunistiska förbundet hyst alltför höga förhoppningar om bourgeoisin. Det gjorde också att man tvingades ompröva hela taktiken och strategin. Denna omprövning kom i en rundskrivelse från Kommunistiska förbundets centralkommitté i mars 1850 (skriven av Marx och Engels). I denna analyserade Marx och Engels orsakerna till misslyckandet och lade fram en helt ny revolutionsstrategi.¹⁶

Man konstaterar först att Förbundets lokalavdelningar upplöstes under revolutionen i stället för att stärkas och att de lokala avdelningarna hamnat under småbourgeoisins ”välde och ledning”. ”Det måste bli ett slut på detta tillstånd; arbetarnas självständighet måste återställas.”

Detta är så mycket nödvändigare, fortsätter man, som en ny revolution står för dörren. I denna måste arbetarpartiet vara väl organiserat och enat. Det måste ”kunna uppträda så självständigt som möjligt, om det inte åter skall exploateras av bourgeoisin och tas i dess släptåg som 1848.” I denna nya revolution kommer de demokratiska småborgarna att spela samma roll som den liberala bourgeoisin 1848, dvs förrädarnas roll. En del av dessa småborgare är de ”som nu kallar sig röda och socialdemokratiska, därför att de hyser det fromma önskemålet att avskaffa storkapitalets tryck på småkapitalet och storbourgeoisins på småbourgeoisin.” Dessa demokratiska småborgare strävar inte efter ett kommunistiskt samhälle, de vill inte ändra ägandeförhållandena utan endast reformera det bestående samhället och lätta trycket på sig själva.

Kapitalets herravälde och snabba förökning skall vidare motarbetas av socialdemokraterna, dels genom inskränkning i arvsrätten, dels genom överförandet av så många arbeten som möjligt till staten. Vad arbetarna angår så fastslås framför allt, att de skall förbli lönearbetare som hittills. De demokratiska småborgarna önskar endast arbetarna bättre lön och en säkrad existens och hoppas uppnå detta genom att de delvis skall sysselsättas av staten och genom välgörenhetsåtgärder. De hoppas kort sagt att kunna besticka arbetarna genom mer eller mindre dolda allmosor och att kunna bryta deras revolutionära kraft genom att momentant göra deras situation uthärdlig.

Den permanenta revolutionen

”Medan de demokratiska småborgarna vill få ett slut på revolutionen så snabbt som möjligt och under genomförande av på sin höjd de ovan anförda kraven, så är det i vårt intresse och vår uppgift att göra revolutionen permanent ända tills alla mer eller mindre besuttna klasser har trängts undan från makten, tills proletariatet har erövat statsmakten¹⁷ och sammanlutningen av proletärer inte bara i ett land utan i alla världens härskande länder har framskridit så långt, att proletärernas konkurrens i dessa länder har upphört och åtminstone de avgörande produktivkrafterna har koncentrerats i proletärernas hände”.

Därefter går Marx och Engels över till den närmast liggande taktiken. Vilken hållning skall man inta till de småborgerliga demokraterna under de nuvarande förhållandena? ”För ögonblicket, då de demokratiska småborgarna överallt är undertryckta, predikar de på det hela taget enighet och försoning för proletariatet, räcker det handen och strävar efter att skapa ett stort oppositionsparti, som skall omfatta alla schatteringar inom det demokratiska partiet, dvs.

¹⁶ Denna viktiga text finns i: *Marx-Engels i urval* (W&W 1965), s 175-186.

¹⁷ Som synes använder Marx-Engels här fortfarande formuleringen ”erövrastatsmakten”, en formulering som står i logisk motsättning till deras uppmaning strax därefter att arbetarna skall bilda egna arbetarregeringar vid sidan av den officiella regeringen. Först efter Pariskommunens erfarenheter korrigerade Marx och Engels sin ståndpunkt i denna fråga. I ett förord till Manifestet från 1872 heter det sålunda: ”Särskilt bevisade kommunen att arbetarklassen icke kan helt enkelt ta den färdiga statsmaskinen i besittning och sätta den i rörelse för sina egna mål.” Detta vidareutvecklas i Marx analys av *Pariskommunen* (sv övers. 1946).

strävar efter att insnärja arbetarna i den partiorganisation, där de allmänt socialdemokratiska fraserna är förhärskande, bakom vilka småborgarna döljer sina särskilda intressen, och i vilken proletariats bestämda fordringar för fridens skull inte får föras till torgs. Proletariatet skulle förlora hela sin självständiga, mödosamt förvärvade ställning och på nytt sjunka ned till ett bihang till den officiella borgerliga demokratin. Denna förening måste alltså på det bestämdaste tillbakavisas”.

För att bekämpa de gemensamma fienderna behöver man ingen gemensam organisation; i en sådan skulle proletariatet bindas av småbourgeoisin i stället för att uppträda som en självständig kraft. Arbetarna får inte hålla tillbaka sina egna krav eller underlåta att skapa egna organisationer. ”De måste vid sidan av de nya officiella regeringarna samtidigt upprätta egna, revolutionära arbetarregeringar¹⁸, antingen i form av verkställande råd eller kommittéer eller också i form av arbetarklubbar och arbetarkommittéer.”

För att dessa nya råd skall få någon makt måste arbetarna beväpna sig och avvärja bourgeoisins garden. ”Där detta senare inte låter sig göra, måste arbetarna försöka organisera sig självständigt som ett proletärt garde med självvalda chefer och en egen självvald generalstab och underordnade inte statsmakten utan av arbetarna framtvungade revolutionära lokala råd... Vapnen och ammunitionen får man under inga förhållanden lämna ifrån sig och varje avvärjningsförsök måste i nödfall omintetgöras med våld”.

Arbetarna måste nu i väntan på revolutionens utbrott organisera sig självständigt och föra ut sina egna klasskrav oberoende av småbourgeoisins tycken och smak. I valen måste de ställa upp sina egna kandidater. ”Till och med där det inte finns någon som helst utsikt till framgång, måste arbetarna sätta upp sina egna kandidater för att bevara sin självständighet, räkna sina styrkor och bringa sin revolutionära inställning och sina partiåsikter inför offentligheten. De får härvid inte låta prata omkull sig av demokraterna, t.ex. med påståendet att man på så sätt splittrar det demokratiska partiet och ger reaktionen möjlighet till seger. Alla sådana fraser går till sist ut på att bedraga proletariatet”.

Efter ytterligare anvisningar om hur proletariatet skall agera i konkreta situationer gentemot jordbruksarbetarna och gentemot en demokratisk regering, betonar Marx och Engels än en gång nödvändigheten att arbetarna uppträder som ett självständigt parti och de slutar sin skrivelse med orden: ”Deras /dvs arbetarnas/ fältrop måste bli: Den permanenta revolutionen”.¹⁹

Vi har tillåtit oss dessa långa utdrag ur skrivelsen från mars 1850 för att visa hur Marx-Engels' syn på socialdemokratin hänger nära samman med själva revolutionsstrategin. *Så länge de trodde på en självständig borgerlig revolution var de beredda till samverkan med socialdemokratin*, och tom. direkt underordnande under den. Men i och med att de 1850 utarbetade teorin om den permanenta revolutionen kom också synen på socialdemokratin att genomgå en förändring. Nu räckte det inte längre med programmatiska avståndstaganden;

¹⁸ Det är ganska fantastiskt att se hur Marx och Engels talar om dubbelmakt och upprättandet av arbetarråd – redan 1850! Det finns ju faktiskt folk som kallar sig marxister och som ännu inte – år 1973! – fattat nödvändigheten av dessa råd. Vad Marx- Engels syftade på i sin text var troligen de klubbar som arbetarna i Paris upprättade under revolutionen! 1848 och som fungerade som en form av stormöten. Om dessa, se *Klasstriderna i Frankrike 1848-50* (sv övers. 1971) s 127 f.

¹⁹ Begreppet ”den permanenta revolutionen” används så vitt jag kunnat finna första gången av Engels, i artikeln ”Magyarernas kamp”, daterad den 13 januari 1849. Samma slutsats hade dock redan dragits av Marx-Engels i artikelserien ”Bourgeoisin och kontrarevolutionen” från dec. 1848. Slutorden i denna artikel lyder: ”Den preussiska bourgeoisins historia visar – liksom hela den tyska bourgeoisins historia från mars till december – att en rent borgerlig revolution med upprättandet av borgerlig hegemoni i form av en konstitutionell monarki är omöjlig i Tyskland. Det som är möjligt är antingen en feodal och absolutistisk kontrarevolution eller den social-republikanska revolutionen.” (Penguin-antologin, s 212). Begreppet ”permanent revolution” återkommer även i *Klasstriderna i Frankrike 1848-50*.

också organisatoriskt taktiskt och strategiskt måste proletariatet vinna självständighet gentemot de småborgerliga demokraterna. Om inte denna självständighet uppvanns skulle revolutionen inte kunna segra. Den självständiga borgerliga revolutionen var inte längre en realitet; den måste sammanlänkas med den proletära revolutionen och den måste ledas av proletariatet.

Perioden 1858-1917: Kapitalismens uppåtgående kurva

Som vi kunnat se knyts teorin om den permanenta revolutionen direkt till en ny näraliggande revolution. Marx-Engels väntade sig att denna revolution skulle bryta ut inom det närmaste året och att den nya taktiken och strategin då skulle vara framgångsrik. I själva verket skulle det dröja ända till 1917-18 innan en ny revolutionsvåg svepte fram över Europa. Kapitalismen fick en uppåtgående utveckling, en enorm expansion under nära 70 år. *Under nära 70 år inträffade inte några revolutionära situationer i Europa*, (med undantag för Pariskommunen, som dock framläpades genom kriget och inte genom en kapitalistisk kris).

Detta innebär dock inte att Marx-Engels "hade fel". Deras perspektiv på den permanenta revolutionen har visat sig vara det enda realistiska perspektivet på revolutionerna efter 1917-18. Men vid sidan av analysen av *klasskrafterna* – vilken visat sig vara riktig – gjorde de en felaktig värdering av tidsperspektivet. Kapitalismen befann sig inte i en kronisk kris – tvärtom gick den in i en expansion utan like. Perioden från 1850 till 1917-18 utgör *kapitalismens uppåtgående kurva*. Detta hindrar naturligtvis inte kriser under denna tid, men dessa kriser var relativt lindriga och oftast begränsade till en sektor i det kapitalistiska samhället. Hela samhällsformationen befann sig inte i kris samtidigt. Situationen är radikalt annorlunda efter 1917-18. Alltsedan dess befinner sig kapitalismen i *en nedåtgående kurva*. Vi lever nu i en epok av ständiga kriser, revolutioner och krig. Kapitalismens progressiva period är för evigt till ända. (Detta utesluter naturligtvis inte tillfälliga högkonjunkturer – genom den teknologiska utvecklingen kan dessa högkonjunkturer t o m få karaktären av en kraftig expansion – men dessa är kortvariga och avlöses av ständigt förvärrade kriser.)

Men även om Marx-Engels strategiska perspektiv i dag är aktuellare än någonsin löser det inte frågan om vad man skulle göra 1850 när revolutionen uteblev och kapitalismen i stället började sin expansion. Hur skulle man undvika att kommunismen isolerades från arbetarklassen under denna uppåtgående period? Hur skulle man driva kampen för att arbetarklassen fick så stor del som möjligt av det värde som nu skapades? Hur skulle man kunna stärka den för det framtida revolutionära maktövertagandet?

Det var frågor som inte omedelbart kunde lösas och som inte heller löstes i en teoretisk analys, utan rent pragmatiskt. Åren efter 1850 föll Kommunistiska förbundet sönder i olika kämpande fraktioner; det var inte väpnat att möta den nya situationen. Underliggande motsättningar bubblade upp och förstärktes genom olika provokationer utifrån (rättegångar, infiltration av polisagenter etc). Förbundet drabbades av de politiska sjukdomar som härjar i alla organisationer som är socialt isolerade (emigrantsällskap o dyl). 1852 hade Förbundet upplösts.

Därefter började en period av politisk isolering för Marx och Engels. Under de närmast tio åren ägnade de sig främst åt teoretiska analyser och politiskt brödskriveri. De fick nu den tid som behövdes för att tränga in på djupet i det kapitalistiska produktionssättets lagar. Detta arbete kulminerade slutligen i publiceringen av *Kapitalet*.

Den nya arbetarrörelsen

Men när den publicerades 1867 hade de redan börjat återuppta det politiska arbetet. I början av 1860-talet återkom radikala tankegångar inom arbetarklassen, efter mer än tio års

stiltje. Marx och Engels främsta engagemang gällde skapandet av en internationell revolutionär sammanslutning. Första Internationalen. Denna International blev kortlivad – efter Paris-kommunens fall föll den sönder. Dess viktigaste resultat – vid sidan av de programmatiska klargörandena och polemiken mot anarkisterna – blev uppkomsten av nationella sektioner, vilka förde ut de marxiska idéerna till arbetarklassen. I Tyskland skapades en arbetarrörelse under 1860-talet av Liebknecht och Bebel. en rörelse som stod Marx-Engels nära. Den var starkast i södra Tyskland.

Men den var inte den enda rörelsen inom arbetarklassen vid denna tid. Också andra ideologier spreds inom klassen och vann tom större anknytning hos arbetarna tack vare de objektiva möjligheter till eftergifter som de goda tiderna gav och tack vare sin anknytning till arbetarnas spontana medvetande. En av dem som direkt anknöt till Louis Blancs teorier var Ferdinand Lassalle som i slutet av 1850-talet och början av 1860-talet gjorde bejublade talarturnéer över Tyskland och fick i gäng en kraftig rörelse kring sitt program. De viktigaste punkterna i detta var erövrandet av den borgerliga statsmakten och skapandet av statliga associationsföretag, dvs exakt de punkter som vi fann i centrum av Louis Blancs ideologi. Liknande tendenser uppstod spontant i andra kapitalistiska länder (England).

Arbetarklassens möjligheter att få ut eftergifter från bourgeoisin var beroende av att den var enig i fackföreningar och parti. Den allmänna splittring som fanns mellan reformister och revolutionärer på 1860-talet skadade detta arbete och var dessutom svår att försvara eftersom några nya revolutionstillfällen inte dök upp. För att inte isolera den kommunistiska rörelsen från arbetarklassens majoritet verkade Marx och Engels därför för att de olika partigrupperingarna inom arbetarrörelsen skulle gå ihop. Detta samgående skedde under 1870-talet, efter Första Internationalens upplösning. Dess mest kända uttryck var samgåendet mellan de två tyska partierna, vilket skedde i Gotha 1875. Det program som där antogs och som blev riktninggivande för alla senare socialdemokratiska partiers program var starkt präglad av lassalleanska tankegångar – det säger en del om styrkeförhållandena vid samgåendet. Programmet utsattes för en förintande kritik av Marx, en kritik som hemlighölls i femton år av den tyska partiledningen.²⁰ Det blev också vanligt att de nya partierna antog namnet ”socialdemokraterna” – också det en eftergift till de reformistiska strömningarna.

Från 1870-takt blev tendensen allmän: det uppstod nu en enad arbetarrörelse, ett enat parti och enade fackföreningar. Inom partiet fanns det två strömningar som aldrig helt dog ut och efter sekelskiftet markerades de ännu starkare: En stark i reformistisk strömning med förankring bland fackföreningsfunktionärerna, riksdagsmännen och med stöd från de övre skikten inom arbetarklassen (”arbetararistokratin”), och en revolutionär strömning med förankring i en del av partiets intelligentsia och lägre proletära skikt, vilka inte kunde få samma eftergifter från bourgeoisin. Styrkeförhållandena var hela tiden till reformisternas förmån, eftersom man skaffade sig en marxistisk fraseologi som dolde den verkliga politiken. Först i slutet av 1890-talet skedde det ett genombrott också på det ideologiska området, då *revisionismen* växte fram som en ideologi för partiets reformistiska praktik. Denna uppdelning av reformister och revolutionärer inom partiet förekom i alla socialdemokratiska partier – i Frankrike hade man en uppdelning mellan ”guesdister” (marxister) och ”possibilister” (reformister), i Tyskland mellan ”lassalleaner” och ”eisenachare” (marxister), i England mellan partiets ledning och den anarkomarxistiska gruppen kring tidskriften ”Commonweal” (en del av dessa revolutionära strömningar urartade fö snart till rena anarkismen). Svaga, men ytterst svaga, återspeglings av denna uppdelning i reformister och revolutionärer har vi också i Sverige i striden mellan Branting och Axel Danielsson i slutet av 1880-talet.

²⁰ Marx, *Kritik av Gothaprogrammet* (sv. övers. 1938) Den offentliggjordes först 1891.

Kapitalismens nedåtgående kurva

Först efter sekelskiftet uppstod nya förhållanden. Då växte den revolutionära rörelsen åter i styrka. Kapitalismen hade nått sin höjdpunkt. Imperialismen hade delat upp jordens yta i olika intressesfärer. Det fanns inget mer att ta. Kapitalismen började stagnera och så sakta gå in på sin nedåtgående kurva. Det drog ihop sig till en våldsam urladdning, ett världskrig mellan olika imperialistiska makter.

1903 splittrades det ryska partiet i två bestående fraktioner: majoritet (bolsjeviker) och minoritet (mensjeviker), även om bolsjevikerna inte bildade ett eget parti förrän 1912. I det tyska partiet uppstod en revolutionärt-marxistisk grupp kring Rosa Luxemburg vilken alltmer kritiserade partiledningens opportunism. I Sverige fick vi en splittring mellan partiets ledning (reformisterna) och ungdomsförbundet, som förde en revolutionär om än något grumligt-fraseologisk politik. Socialdemokratin agerade vid krigsutbrottet 1914, då de nationella partierna stödde sitt eget lands bourgeoisie, blev signalen för en allmän splittring av arbetarrörelsen. Denna splittring har sedermera bestått.

Efter 1914 har socialdemokratin återigen spelat samma roll som på Louis Blancs tid, som en röd rosett kring den nationella fanan. Under perioden 1850-1914 befann sig socialdemokratin i ledningen för arbetarrörelsen; dess program var detsamma som nu, men *funktionen* var annorlunda. Den krävde reformer i en period då det *fanns utrymme för reformer*. Den var aldrig en revolutionär strömning. Men genom att leda kampen för rösträtt, föreningsrätt, yttrandefrihet, höjda löner och kortare arbetstid fick den en prestige i arbetarklassen. Dess program verkade realistiskt och dess "socialistiska" perspektiv behövde aldrig konfronteras med verkligheten.

Det är annorlunda efter 1914. Nu tvingas socialdemokratin att agera reformistiskt i en period av ständiga revolutioner. Den söker samarbete med bourgeoisin och blir dess förlängda arm inom arbetarklassen. Den vill ha "fred på arbetsmarknaden" för att kunna genomföra sina reformer. Liksom Louis Blanc tvingas den gå ut och krossa arbetarnas självständiga rörelse. Den startar otaliga kommissioner för att "utreda" frågor. De reformer man genomför får en annan funktion än man avsett, liksom Louis Blancs nationalverkstäder. De stödjer kapitalismen, ger bourgeoisin andrum och förbereder dess motangrepp. De passiviserar och förlamar arbetarklassen och avvärjar den inför bourgeoisins motangrepp. Har man sagt B får man säga C. Bakom Blanc väntar alltid en Cavaignac. Bakom socialdemokratin väntar alltid bourgeoisins väpnade styrkor – det må gälla den borgerliga repressiva apparaten eller direkt fascistiska styrkor.

Slutsatser

Vad är då socialdemokratin? Är den fascism som en del "vänstergrupper" påstår?

Nej, socialdemokratin är inte fascism. Den är inte heller socialfascism. Den är helt enkelt – socialdemokrati, en specifik samhällsrelig ideologi som uppstår inom arbetarklassen genom det spontana medvetandet och knyts till den borgerliga hegemonin över samhället. Som institution blir socialdemokratin bourgeoisins redskap inom arbetarklassen, en i ordets verkliga mening kontrarevolutionär kraft, eftersom den används för att krossa den revolutionära rörelsen inom arbetarrörelsen. Detta arbete utförs särskilt av den socialdemokratiska byråkratin, dvs fackföreningsledarna, ombudsmännen, teknokraterna, utredningsexperterna, kort sagt av lössen i den röda rosetten.

När socialdemokratin utfört sin plikt är det dess egen tur att falla. Louis Blanc fick åka till England, de tyska socialdemokraterna försmäktade i nazistiska koncentrationsläger, Allende sköts i presidentpalatset.

Intet är nytt under solen. Inte heller socialdemokratin. Genom att beskriva den som ”socialfascism” eller ”korporativism” försöker stalinisterna (KFMLr, SKP, Vpk) i själva verket ge socialdemokratin ett ärorikt och revolutionärt förflutet som den aldrig haft. Stalinisterna säger att socialdemokratin nu blivit fascistisk genom att förespråka klassamarbete i stället för klasskamp. Vi säger: *Socialdemokraterna har alltid förespråkat klassamarbete, det är just det som är det karakteristiska för socialdemokratin, dess särdrag.* Det är en rörelse inom arbetarklassen som söker samarbete med bourgeoisin. Den står i bourgeoisins tjänst och riktar spetsarna mot arbetarnas självständiga revolutionära kamp. Men socialdemokratin är också en rörelse som är förankrad i arbetarklassen. Den bygger sålunda på en bestämd klasskombination. Det gör att vi kan förutse att dess öde kommer att vara annorlunda än en fascistisk rörelse. I en skärpt situation kommer socialdemokratin att *splittras*, medan en fascistisk rörelse kommer att *stärkas*. Att yla om ”socialfascism” innebär endast en underskattning av den ideologiska kampen mot socialdemokratin, kampen för att vinna de socialdemokratiska arbetarna. Detta innebär också att man måste utarbeta en annan taktik mot socialdemokratin än mot fascismen. Socialdemokratin står på den borgerliga demokratins grund. Det innebär att det går att utmana socialdemokraterna i en enhetsfront inför ett växande fascistiskt hot (eller mot hot om andra former av auktoritära, diktatoriska regimer). Det är förvisso sant att fascismen lurar bakom socialdemokratins rygg. Men för att den skall komma fram måste socialdemokratin också ställas åt sidan; den står i vägen.

Låt oss sluta detta kapitel med att erinra om Karl Marx utomordentliga och uttömmande karakteristik av socialdemokratin. Den är skriven 1853, men lika giltig 1973 som någonsin tidigare. I skriften *Louis Bonapartes 18 Brumaire* kommenterar Marx den socialdemokratiska rörelse som uppstått i Frankrike i februari 1849 genom ett samgående mellan Louis Blancs parti och diverse olika småborgerliga sekter. ”Den revolutionära udden i proletariats sociala krav avtrubbades och gavs en demokratisk formulering, den enbart politiska formen för småborgerskapets demokratiska krav suddades och deras socialistiska udd vändes utåt. Så uppstod *socialdemokratin*.... Socialdemokratins egendomliga karaktär kan sammanfattas så att man krävde demokratisk-republikanska institutioner som medel, inte för att upphäva två ytterligheter, kapital och lönearbete, utan för att försvaga motsättningen mellan dem och förvandla den till harmoni.”²¹

Finns det egentligen något mer att tillägga?

²¹ Marx, *Louis Bonapartes 18 Brumaire*, s 52f.

RMF Press / Röda Häftet 25

Kentth-Åke Andersson

Den svenska socialdemokratins och arbetarrörelsens barndom

Redaktionens förord

Hösten -73 påbörjade kamrat Kentth-Åke Andersson ett omfattande historiskt projekt; Den svenska socialdemokratins utveckling fram till 1931. Genom hans tragiska bortgång kom projektet aldrig att fullbordas. Vi publicerar här de avsnitt som blev klara. De behandlar den tidiga socialdemokratins framväxt och de ekonomiska och sociala villkoren för den tidiga arbetarrörelsen.

Greppet på ämnet är inte det vanliga, d v s en kronologisk redogörelse för vad som hände, i stället är utgångspunkten funktionell, det gäller att reda ut de aspekter och särdrag i den historiska utvecklingen som kan hjälpa oss att förstå (och bekämpa) dagens socialdemokrati. En av de viktigaste teserna är just att det finns en kontinuitet mellan den tidiga socialdemokratins och dagens, en tes som utmanar den mängd romantiska föreställningar som existerar kring detta. Illusioner om att den svenska arbetarrörelsen en gång i tiden var revolutionär, och som lätt leder till felaktiga konspirationsteorier om att ledarna sedan mutades av kapitalisterna och efter detta ägnat sin tid åt att medvetet dupera och lura arbetarrörelsen. Ett sådant synsätt är helt idealistiskt och kan inte förklara den svenska socialdemokratins snart sekellånga dominans inom arbetarklassen. Men vi ska inte föregripa texten utan överlämnar den med varm hand till läsarna.

Red.

Socialdemokratins har en unik ställning i den svenska samhällsstrukturen; det finns inget kapitalistiskt land som kan uppvisa någon som helst motsvarighet. Ett land där ett parti med starka rötter i arbetarklassen och med en säker parlamentarisk ställning kunnat hålla regeringsmakten i 40 år utan att för den skull genomföra sitt eget program; ett parti som bokstavligen talat nöjt sig med att administrera den kapitalistiska ekonomin utan några starkare ingrepp. Det saknas naturligtvis inte exempel på att socialdemokratiska partier kommer till makten i ett kapitalistiskt land, men då sker det endast som undantag i en besvärlig parlamentarisk situation, där socialdemokratins efter ett tag får lämna ifrån sig makten igen.

I Sverige är situationen annorlunda. Här är socialdemokratins regeringsinnehav inte ett undantag utan en regel. Man kan t o m gå längre och säga att ett ev. valnederlag för socialdemokratins skulle försätta den svenska kapitalismen i en svår politisk kris. Redan genom att räkna på fingrarna kan man få fram att de tre borgerliga partierna skulle få svårt att uppnå en stabil parlamentarisk majoritet – vi skulle i stället hamna i samma situation som under 20-talet med ständiga regeringskriser och invecklade piruetter på taburetterna. Man kan förstå att fallande opinionssiffror för socialdemokratins omedelbart utlöser oro på börsen och att ledande svenska finansmän öppet uttalar sig mot en växling av regeringsmakten.

Men socialdemokratins inflytande går längre. Man kan se dess styrka i den inre stabiliteten och kontinuiteten; partiet kan snart fira sitt 100-årsjubileum och det är redan landets äldsta, nu

levande parti. Under den tiden har det endast vid ett tillfälle varit en större spricka inom partiet (1917), medan man däremot sugit upp alla oppositionsrörelser inom arbetarklassen (Höglund, Kilbom). Ett annat tecken på stabiliteten är att man under sin existens endast haft fyra partiledare. De borgerliga partierna brukar göra av med samma antal på ett decennium. Man kan också se socialdemokratins styrka i den yttre påverkan som skett över samhällsideologin. I riksdagen finns det i dag inget parti som inte accepterat den socialdemokratiska ideologin och dess värderingar. Man kan tom med visst fog tala om att vi har fem socialdemokratiska partier i Sverige, i alla fall om man ser frågan ur strikt idémässig synvinkel. Vad som skiljer dem åt är den sociala sammansättningen och storleken. (Men detta är naturligtvis avgörande faktorer när bourgeoisin bedömer deras möjligheter att sköta ekonomin.)

Under det 40-åriga regeringsinnehavet har bourgeoisins ledande toppar aldrig på allvar gått i offensiv för att störta regeringen. De har aldrig rustat upp sina fallfärdiga partier, endast hållit dem vid liv som påtryckningsgrupper. Tvärtom har bourgeoisin haft anledning att vara nöjd med socialdemokratins agerande. Det finns ingenting i den 40-åriga regeringspolitiken som skrämmt bourgeoisin -minst av allt storbourgeoisin. Tvärtom: Socialdemokratins reformiver har tilltalat storbourgeoisin, och den har fått ett entusiastiskt stöd. Men detta är endast halva sanningen. Den andra halvan är att socialdemokratien inte förlorat arbetarklassens stöd, trots att den bedrivit en politik i storfinansens intresse. Hur kan denna paradox förklaras?

Hemligheten ligger i; att socialdemokratien förstått att manövrera längs de linjer där storbourgeoisins och arbetarklassens intressen delvis sammanfallit. I den vulgärmarxistiska analysen står kapital och arbete alltid i oförsonlig motsättning till varandra. Så ställs dock inte frågan hos Marx, som i stället betonar att den kapitalistiska produktionsprocessen två sidor: att den på samma gång är en motsättning och ett samarbete. Vissa av de minimikrav som arbetarklassen driver ligger också i bourgeoisins historiska intresse, även om borgerligheten genom sin inre splittring inte själv förmår genomföra dessa reformer. Låt oss ta 8-timmarsdagen som ett exempel. Detta klassiska krav innebär för arbetarklassens del att en yttre gräns sätts för utsugningen, att arbetarklassen kan övervinna de krafter som direkt hotade dess fysiska existens. Den enskilde kapitalisten kommer att motarbeta detta krav så länge som möjligt, eftersom 8-timmarsdagen sätter en gräns för hans förmåga att ta ur absolut mervärde ur arbetskraften. Men så står inte frågan för borgarklassen som helhet. För den är det viktigt att 8-timmarsdagen genomförs. Detta av två skäl: Dels garanterar den arbetarklassens fortsatta reproduktion, dels leder den till att jakten på nytt kapital flyttas över från det absoluta till det relativa mervärdet. Detta vinns inte ut genom ökad arbetstid utan i stället genom ökad arbetstakt och modernisering av maskinparken. Detta är krav som stimulerar näringslivet och samtidigt rationaliserar det genom att de olönsamma delarna tvingas lägga ned; de blir alltså ett instrument för produktionsmedlens monopolisering.

Socialdemokratien har byggt upp sin ställning i det svenska samhället på att förverkliga de reformer som legat ”i båda parter intressen” som man själv säger. Eller snarare: genom att förverkliga endast sådana krav från arbetarklassen som passat storbourgeoisins intressen. Vi kan se samma fenomen i ett annat av arbetarrörelsens klassiska krav: skolfrågan. För arbetarklassen var det naturligtvis ända från början av central vikt att övervinna den splittring mellan manuellt och intellektuellt arbete som ligger i själva det kapitalistiska produktions sättet och att erövra den kunskap som det borgerliga samhället förvägrade den. Men på lång sikt låg detta krav också i bourgeoisins intresse, som behövde en bättre skolad arbetskraft för att sköta de nya maskinerna. Åter kryssade socialdemokratien fram på de smala skären och genomförde de dalar som passade bourgeoisins historiska intressen, i detta fall en ökning av den rent formella kunskapen utan att någonsin ställa frågan om skolningens innehåll eller kunskapens roll i samhällsomvandlingen.

I vårt svar på frågan: Vad är socialdemokratin? har vi nu kunnat se ett första, allmänt svar. Socialdemokratin unika historiska roll ligger i dess förmåga att kryssa mellan de stridande klasserna och hitta förbindelsen mellan arbetarklassens dagskrav och borgarklassens långsiktiga behov. Därmed kan vi också förutse ett sönderfall för socialdemokratin när denna manövermöjlighet blir allt mindre och slutligen försvinner i de framtida klasstriderna. Vilken sida socialdemokratin då kommer att välja kan det inte råda några tvivel om. Den har förvisso sin sociala bas inom arbetarklassen, men den är för sin existens helt beroende av det kapitalistiska samhället. Den som söker empiriska bevis kan finna dem genom att närmare studera hur socialdemokratin redan förintat arbetarklassens klassiska krav genom att inte bjuda motstånd när reformerna nu undergrävs; man genomförde 8-timmarsdagen, men lät sedan dess grundläggande tanke (den ökade fritiden) förintas genom den ökade arbetstakten och de långa resorna. Man genomförde skolreformen och låter den nu undergrävas genom de nya ukasen (PUKAS, U-68, LUK etc) som inte lämnar sten på sten kvar av de stolta proklamationerna om ”jämlighet” och att ”kunskap ger makt”. Dessa tendenser kommer att öka än mer i framtiden. (Det vore dock fel att se socialdemokratin som ett alltigenom homogent block; i en krissituation kan vänsteroppositioner uppstå inom partiet).

Vårt första, preliminära svar på frågan innebär att vi definierat socialdemokratin som ett parti som bygger på ett bestämt förhållande mellan klasserna i samhället. Men det vi har sagt hittills gäller socialdemokratin i alla länder. Det förklarar inte varför socialdemokratin i Sverige fått en starkare ställning än i andra länder, en styrka som framför allt manifesteras i det långa och oavbrutna regeringsinnehavet. För att kunna förklara den svenska situationen måste vi därför gå djupare ner i just de konkreta klassförhållanden som råder i Sverige och samtidigt studera hur de nuvarande klassförhållandena historiskt växte fram. Utöver själva produktionsförhållandena måste vi också rikta blicken mot den politiska överbyggnaden, mot statens roll i det svenska klassamhället.

Den svenska borgarklassen kom inte till makten genom en revolution. Tvärtom nådde den makten genom en gradvis omvandling av den existerande politiska strukturen i landet. Hela 1800-talet blev en dragkamp mellan den framväxande borgarklassen och det gamla ståndsamhället, utan att borgarklassen förmådde hugga av den gordiska knuten. Kampen för borgarklassens ekonomiska existens avgjordes i flera etapper; näringsfriheten infördes ex vis i olika grad 1846 och 1864, dvs med ett intervall på nära 20 år. Den politiska frågan löstes dels genom den nya grundlagen 1809 och dels genom parlamentarismens genomförande 1866 (den blev dock inte kompletterades med allmän rösträtt förrän 1918). Men i själva verket löste inte detta frågan om borgarklassens politiska representation. Trots att man utestängde arbetarklassen från riksdagen lyckades borgarklassen inte dominera parlamentet. Tvärtom kom den parlamentariska makten att hamna i händerna på en uppstudsigt och trilsk bondeklass, som inte alls röstade efter borgarnas önsknings. Först en bra bit in på 1900-talet lyckades borgarna bilda egna partier, som dock aldrig kunde bli masspartier. Borgarklassen lyckades sålunda bilda sitt eget politiska parti först efter – och dessutom en bra bit efter – det att arbetarklassen höjt sig till politisk klass och bildat sitt parti.

Borgarklassen lyckades först sent övervinna sin egen inre splittring. Denna bestod under hela den avgörande fasen av kapitalackumulation, då man inte helt kunde använda parlamentet som sitt verkställande utskott. Det är denna försening i borgarklassens höjande till politisk klass som förklarar dess beroende av socialdemokratin, som just kommit att bli, det smidiga verkställande utskott som man behövde, ett parti som är betydligt mindre trilskt och uppstudsigt än 1800-talets bönder i riksdagen!

Men på vad berodde denna uppsplittring inom borgarklassen? Den har flera orsaker, som delvis går in i och förstärker varandra.

a) borgarklassen kunde aldrig genomföra en borgerlig revolution, därför att det feudala produktionssättet aldrig varit dominerande i Sverige. En av den borgerliga revolutionens viktigaste uppgifter är böndernas kamp för egen jord. De är också den viktigaste politiska kraften. Men i Sverige hade bönderna aldrig varit livegna. Det fanns i stället en klass självägande bönder som inte var intresserade av några revolutionsbestyr (de nödvändiga skiftena av jorden skedde typiskt nog också i etapper som sträckte sig över tre århundraden).

b) i stället tvingades borgarklassen att gå med på kompromisser med de gamla härskande klasserna. Under 1800-talet sker en sammanväxt mellan den nya borgarklassen och den gamla adeln. Detta förstärkte tendenserna till splittring och heterogenitet.

c) bristen på en revolutionär mobilisering av borgarklassen innebar samtidigt en bristande politisk aktivering. Borgarklassen har en annan ställning i produktionen än arbetarklassen. För arbetarna ligger samverkan och solidaritet i själva arbetsprocessen. Samgående i fackföreningar uppstår spontant för att motverka konkurrensen och splittringen inom klassen. Så är det inte för borgarklassen, där tvärtom varje enskild kapitalist står i ett konkurrensförhållande till andra kapitalister. Här finns det ingen solidaritet, framvuxen ur själva produktionsprocessen. Denna samverkan – grunden för byggandet av klasspartier – kan endast uppstå om borgarklassen, politiskt mobiliseras för ett bestämt mål, t ex erövrandet att statsmakten genom revolution eller ett försvar mot framstormande revolutionära styrkor ur andra klasser. För Sveriges del har ingetdera varit aktuellt. Därför bestod också splittringen inom borgarklassen.

Kapitalismen infördes relativt sent i Sverige. Detta innebar konkret att Sverige kunde åtnjuta ”efterblivenhetens privilegium” för den ekonomiska omdaning. De efterblivna länderna genomgår inte samma utveckling som de avancerade länderna. De behöver inte ta efter den teknologi som redan blivit föråldrad i de utvecklade länderna. Tvärtom övertar de den senaste utvecklingen i teknologin och inför den utan att möta motstånd från de föråldrade produktionsmetoderna. Medan Frankrike t ex än i dag har kvar småborgerliga rester från 1800-talet som bromsar upp utvecklingen, slapp Sverige sådan konservativa, småborgerliga underskikt. Dessa skikt hade bromsat upp utvecklingen, men de hade samtidigt varit grogrunden för ett borgerligt massparti. Denna ekonomiska fördel innebar sålunda en politisk nackdel för borgarklassen.

Men kapitalismens sena införande innebar något mer. Ju senare ett land dras in i världskapitalismen, desto modernare utrustning kan den utnyttja. Men den kan bara utnyttja denna maskinpark om det finns ackumulerat kapital som kan finansiera den moderna utrustningen. Många av de länder som dragits in i kapitalismen senare än Sverige har inte haft detta kapital inom landet, utan i stället varit helt beroende av utländska finanskretsar. (Ryssland' före 1917, de flesta u-länder i dag.) Sverige befann sig i en unik situation också i detta avseende. Visserligen fick landet stöd av utländskt kapital, men det var inte kapitalkällor som stannade utanför landet och drog ut mervärdet, utan i stället köpmän och företagare som flyttade över och sedermera naturaliserades. Denna kapitalkälla var mindre betydande i jämförelse med två andra faktorer:

1. Sverige fick de moderna kreditinstituten (banker) och de moderna företagsformerna (aktiebolag) ovanligt tidigt. Dessa var en viktig källa för att finansiera landets industrialisering. Men detta innebar samtidigt också att det svenska näringslivet redan från början koncentrerades och monopoliserades. Också detta blev en ekonomisk fördel, men – återigen – en politisk nackdel, eftersom monopoliseringen ryckte undan grunden för ett borgerligt massparti. Det är typiskt att den svenska bourgeoisin lyckats bilda starka och stabila ekonomiska organisationer – SAF, Verkstadsföreningen – samtidigt som man endast skapat rena parodier på politiska partier. Redan vid sekelskiftet hade landets centrala industrier flätats ihop och de ägdes av ett fåtal personer.

2. Lika viktig var statens roll i industrialiseringsprocessen. Den svenska statsapparatsens aktiva ingripande i det ekonomiska livet är ingen uppfinning av socialdemokratin. Tvärtom sträcker det sina rötter långt tillbaka i tiden. Redan på stormaktstiden började statens ackumulera kapital genom landets gruvtillgångar och genom landets starka ställning när det gällde att förse Europa med järn. Ännu viktigare blev statens roll vid övergången till kapitalism. Här åtog sig staten tidigt olika engagemang. Ett sådant var byggandet av landets nya kommunikationsnät, järnvägarna, ett centralt engagemang för att säkra industrialiseringen. Lika viktigt var att staten gick in för att stödja olönsamma men nödvändiga industrier. På denna punkt har socialdemokratin endast övertagit arvet från fordom. Man har också nöjt sig med att förvalta de ekonomiska engagemangen, inte utöka dem genom nya förstatliganden.

Vi har här även gjort en snabbskiss över den svenska samhällsutvecklingen och undersökt kapitalismens införande, borgarklassens sammansättning och statens roll. Vi har kunnat urskilja några drag, av vilka de viktigaste är avsaknaden av en borgerlig revolution och statens specifika roll i det ekonomiska livet. Hur kom dessa samhällsdrag att påverka det spontana medvetandet som uppstod inom den framväxande arbetarklassen? Här är fr a två saker av vikt:

– Avsaknaden av en borgerlig revolution innebar att arbetarklassen inte mobiliserades för revolution, eller snarare att dess föregångare, hantverkare och småfolk i städerna, inte mobiliserades i en borgerlig revolution. Samhällsutvecklingen var fredlig på den politiska nivån (vilket inte hindrar hårda sammanstötningar på det lokala planet). Om övergången till kapitalismen skett på fredlig väg, varför skulle då inte socialismen också kunna genomföras fredligt? Om man kunnat omvandla ståndssamhällets representationssystem till ett borgerligt parlament, skulle man då inte kunna arbeta inom de borgerliga institutionerna och omvandla dem till socialistiska organ? Det var dessa tankar som spontant smög sig fram inom den gryende arbetarrörelsen. Det skulle ha krävts en utförlig teoretisk analys för att visa att det socialistiska produktionssättet i grunden skiljer sig från det kapitalistiska och att planekonomin inte i ”fri konkurrens” kan besegra marknadsekonomin på samma sätt som marknadsekonomin kunde besegra självhushållningen (därför att utbytet av produkter finns även i självhushållet, om än endast i enkel form). Någon sådan teoretisk analys utförde aldrig socialdemokraternas pionjärer; det finns inte ens en tillstymmelse till sådan.

– Statens specifika roll förstärkte illusionen om att man kunde erövra statsapparaten inom kapitalismen och med den som utgångspunkt administrera fram socialismen. Staten var inte enbart ett våldsinstrument; den var också en del av det ekonomiska livet.

Detta var den ideologiska struktur som växte fram ur själva den svenska samhällsformationen. För att motverka detta spontana reformistiska medvetande skulle det ha krävts en intensiv teoretisk kamp och en analys av det svenska samhället. Detta skedde aldrig. I stället för att bemästra situationen blev socialdemokratin dess fångar. Detta skedde desto lättare som arbetarklassens sammansättning förstärkte detta spontana medvetande.

Den svenska arbetarklassen uppstod ur två skikt: gamla hantverksgrupper som inte blev borgare utan i stället proletariserades. De bar med sig ståndsfördomarna mot ”slöddret” och ”hamnbusarna” och hade en nedärvd yrkesstolthet. De var välutbildade och talföra; ur ideologisk synvinkel en småborgerlig gruppering inom arbetarklassen. Det var denna grupp som helt dominerade inom fackföreningsrörelsen och även inom den tidiga arbetarrörelsen. Den andra delen av arbetarklassen kom ur proletariserade skikt från landsbygden, som drevs in i städerna för att få en utkomst. Överbefolkade statarlängor, utsugna torparhem, ruinerade småbönder, blev rekryteringsbasen för denna del av arbetarklassen. Till skillnad från hantverkarna tvingades de byta miljö och utsattes för en kulturchock när de rycktes upp med rötterna och omplanterades i annan jord, där de var främmande för kulturmönstret och ”spelreglerna”. De var

desperata och rotlösa, men också politiskt och fackligt mer militanta är hantverksgrupperna. De hade inget att förlora. De ville hellre slåss än förhandla. Men samtidigt som deras stridsvilja var stark, var deras kulturlöshet ett svårt handikapp. De saknade politiskt klassmedvetande och hamnade snart under ideologisk påverkan från hantverkarna som visste hur en slipsten skulle dras.

En kontinuerlig svensk arbetarrörelse skapades först på 1880-talet. Dessförinnan fanns det bara en svag och ideologiskt mycket förvirrad liberal arbetarrörelse, de s k arbetarföreningarna som predikade klassarbete och underdanighet och som hade medlemmar både bland arbetare, hantverkare och arbets”givare”. Men det fanns ett tidigare försök att inplantera socialistiska och tom marxistiska tankegångar i Sverige. Det blev en isolerad rörelse som inte lyckades slå rot och inte heller kunde växa. Den framstår mera som en episod i historiens ström. Men just detta misslyckande kan vara av intresse; det kan hjälpa oss att förstå de villkor som rådde och råder för en revolutionär rörelse i Sverige. Det är ur denna synpunkt – inte ur den historiska kuriositetens synpunkt – som händelserna på 1840-talet har intresse.

Det samhälle som fanns på 1840-talet var radikalt annorlunda dagens Sverige. Fortfarande var 90 procent av befolkningen jordbrukare bosatta på landsbygden. Den stora industrialiseringen skedde först under senare delen av 1800-talet, relativt sent för att vara i ett europeiskt land. Men vissa förändringar hade redan skett och framför allt visade den kroniska kris som rådde efter 1815 att sådana förändringar måste komma snabbare i framtiden, om situationen skulle kunna förbättras.

Inom jordbruket hade ägandeförhållandena och produktionsmetoderna genomgått tre stora förändringar som sträckt sig över två århundraden (storskiftet, enskiftet och laga skiftet). De hade tillsammans lett till att en självägande bondeklass tagit över så gott som hela jordbruket och blivit den helt dominerande gruppen. Den gamla bystrukturen hade sprängts sönder och ersatts med att bebyggelsen spritts ut över ägor. Genom jordreformen hade de rika bönderna tagit om hand den bästa jorden, medan en del av jordbruksbefolkningen drivits ut i utkanterna. Endast inom vissa marginella sektorer hade adeln kvar sin jord och inom andra fanns gods och herrgårdar med lantarbetare som bas. Jordbruksreformerna fick flera följder för den svenska utvecklingen; den viktigaste var att de i huvudsak löst jordfrågan. Därefter gick det inte längre att mobilisera bönderna för viktiga samhällsförändringar (böndernas konservatism ökades också genom att själva byn som social enhet var sprängd). Jordreformerna genomfördes på statliga initiativ och var helt styrda uppifrån. De blev reformer och inte revolutionära omgestaltningar; de pekar också på den nyckelroll som den svenska statsapparaten spelade i övergången till kapitalism. Jordreformerna hade betydelse också på annat sätt: de möjliggjorde den nödvändiga kapitalbildningen för industrialiseringen. Dessutom kom den överblivna befolkningen på landsbygden att bli en viktig arbetskraftsreserv (delvis tömdes dock denna reserv genom emigrationen till USA).

Det gamla svenska samhället (som aldrig var renodlat feodalt) hade i huvudsak varit ett jordbrukssamhälle. Men det fanns av tradition två viktiga industrinäringar. Den ena var bergshanteringen med anor från 1500-talet. Särskilt viktig var här järnhanteringen, där Sverige under 1700-talet så gott som hade världsmonopol. Hela bergshanteringen var mycket kapitalkrävande. Eftersom Sverige inte tidigare deltagit i världshandeln (som helt skötts av utländska intressen, som Hansan) fanns det ingen kapitalbildning som kunde utgöra basen för en utveckling av bergshanteringen. Detta förklarar varför den tidigt kom att läggas i statsapparatens händer. Här har vi det första – men långt ifrån sista – exemplet på att staten i Sverige träder in som ekonomisk agent och spelar en viktig roll både för centraliseringen och som kapitalbildare. (Under 1500-talet fick staten sitt kapital från tre källor: expropriationer av adeln, reformationens expropriation av den katolska kyrkan och genom naturskatter från bönderna och hantverkarna.)

Den andra näringen var manufakturen, som uppstod i städerna (främst Stockholm) på 1700-talet. Även den fick statsstöd för sin existens. Den var nästan helt inriktad på lyxkonsumtion för den lilla klicken adelsmän och framväxande borgare, vilket gjorde att manufakturerna aldrig fick någon fast förankring i näringslivet utan genomlöpte ständiga kriser. Den kunde endast överleva genom att också ta staten till hjälp i anskaffningen av arbetskraft, och den fick det genom att tukthusfångar, dårhushjon och lösdrivare utnyttjades som tvångsarbetskraft i manufakturen. Detta gav visserligen kortsiktigt större profiter, men det innebar också att det inte skapades en inhemsk marknad för manufakturernas produktion av kläder och liknande varor, eftersom arbetskraften inte fick tillräckligt betalt för att kunna räkna in dessa varor i sina livsförnödenheter.

Efter 1815 genomgick alla dessa tre näringsgrenar en kronisk kris, som inte löstes förrän efter 1850. Inom järnhanteringen konkurrerades Sverige efter Napoleonkrigen ut av England, som infört nya produktionsmetoder. Detta lödde till en svår ekonomisk kris för bruken, vilken också spred sig till andra näringsgrenar. Manufakturen var sedan 1760 i en svår kris som aldrig löstes. Och inom jordbruket – som var huvudnäringen för majoriteten av befolkningen – inträffade svåra missväxtår. Dessa missväxtår förstärktes än mer genom att befolkningen växte mycket kraftigt. En stor del av befolkningen hamnade utanför produktionen och blev improduktiva sektorer som tyngde ned och försvårade den ekonomiska utvecklingen.

Det var under denna tid som borgarklassen växte fram. Men genom statens aktiva ingripande i både bruks- och manufakturerna kom bourgeoisin aldrig att bli kvantitativt stor. Det var typiskt att det inte var hantverksmästarna i städerna som ställde sig i spetsen för manufakturen, utan i stället nyrika och nyadlade (ofta naturaliserade utlänningar) som drev dem. Det fanns ingen möjlighet för hantverkarna att bli en småborgerlig massa. I stället kom majoriteten av dem att bli en rekryteringsbas för den framväxande arbetarklassen. Bourgeoisin kom i stället att rekryteras från andra skikt: dels från inflyttade köpmän, dels från adelsmän som genom sin ställning som statstjänstemän sett vart vinden blåste och förstod att flytta över sitt kapital till de nya näringarna. Redan från första början kom kapitalbildningen att ske i samarbete mellan statsapparaten och ett litet men kapitalstarkt skikt.

Denna tidiga kapitalkoncentration gav borgarklassen ekonomiska fördelar (tidig centralisering, gott samarbete med statsbyråkratin etc) och detta förklarar den relativt smärtfria övergången till kapitalism. Men de innebar en politisk nackdel, eftersom borgarklassen inte hade tillräcklig massbas för att driva igenom en fullständig parlamentarism. Redan från början tvingades den lita till ombud, av vilka socialdemokratin blivit den sista och framgångsrikaste.

Vid 1840-talet blev krissituationen i landet akut. Den ekonomiska utvecklingen hade nått den nivån att de gamla skrankorna måste bort. Men samtidigt fanns inte den sociala kraft som kunde ta bort dem. En stor del av 1840-talets politiska debatt kom att centreras kring frågan om ”näringsfriheten”, dvs rätten att etablera nya företag utan de regleringar som fanns i det gamla samhället. En första seger nåddes 1846, då näringsfriheten fastslogs. Först 18 år senare, 1864, blev friheten fullständig på detta område. Den andra fråga som dominerade i den offentliga debatten var ”fattigvårdsfrågan”. Vid denna tid visade Stockholm fram en anblick så bedrövlig att t o m härdade besökare från kontinenten höjde på ögonbrynen. Överbefolkningen ledde till ökad invandring till städerna, där dock den ekonomiska krisen gjorde att de inte kunde finna sin utkomst på annat sätt än genom tiggeri, stöld, prostitution eller skumraskaffärer. Situationen var så prekär att t o m borgerliga och konservativa skikt reagerade. Hela 1840-talet uppfylldes av en intensiv offentlig debatt om fattigdomen och dess orsaker. Inte minst aktiva var författarna, och det finns en omfattande ”tendenslitteratur”, i dag oläsbar genom sin kortsynthet, sin gråtmildhet och sitt falska patos. Men åtminstone två av tidens största svenska författare kom under intryck från de sociala missförhållandena att radikalt omorientera sin diktning och ta upp sociala problem till debatt: Det var dels Almqvist,

som i en underlig blandning av visioner och realism tog upp några av samhällets grundfrågor, och dels Geijer, som i sina historiska föreläsningar varnade bourgeoisin för det framväxande proletariet och som botemedel mot tidens onda föreslog en av de många varianterna på den utopiska socialismen.

Det var i denna sociala och politiska situation som de första arbetarorganisationerna uppstod. I samtliga fall kan man konstatera att det inte var de nyinflyttade proletariserade bönderna som var aktiva; snarare var det hantverkarna som vagt uppfattade att deras sociala ställning höll på att ändras och som därför försökte finna sina försvarsmedel. Den första egentliga fackföreningen bildades 1846 – samma år som näringsfriheten infördes. Det var Typografiska föreningen. Den kom dock under flera årtionden att vara ensam i sitt slag.

Betydligt mer utvecklingsbar var en annan arbetarorganisation som bildades året innan (1845); bildningscirkelarna. På papperet kan detta verka överraskande, ty undersöker man bildningscirkelarnas ideologi visar det sig vara en ganska oförarglig liberal ideologi som bestämde deras tillkomst:

Folket skulle få upplysning genom föredrag och självverksamhet. Därigenom skulle de en dag bli ”mogna” för medborgerliga rättigheter. I bildningscirkelns officiella anmälan betonade man att man stod på religiös grund och att ”en i grunden religiös samhällsmedlem är alltid en god undersåte, fosterlandsvän och medborgare”. Man lovade dessutom att i bildningscirkeln avhålla sig från ”klandersjuka och politiska stridigheter”. Men utvecklingen blev inte riktigt så idyllisk som initiativtagarna tänkt sig. Bildningscirkeln kom att samla folk med olika politiska uppfattningar och några från den radikala flygeln blev aktiva i cirkeln. Bl a fick en kringvandrande skraddargesäll, C D Forssell, i februari 1847 uppläst en inlägga ”kommunismen och kristendomen”, i vilket han förklarade sig vara kommunist. Detta är troligen det första kommunistiska föredrag som hållits i Sverige. Visserligen var Forssell anhängare av Cabets fridsamma variant av kommunismen, men han hade även kontakt med Kommunistiska Förbundet i London, den organisation som Marx och Engels var medlemmar i.

Det faktum att kommunister fick framträda i bildningscirkeln irriterade myndigheterna och konungens personlige representant i bildningscirkeln, en viss kapten Fahnehjelm, genomdrev därför en ”statskupp” i organisationen: ordföranden avsattes, den nya styrelsen utsågs uppifrån och inte genom val, och man drev igenom en stadgeändring som innebar att styrelsen inte längre behövde höra medlemmarnas åsikt för att fatta beslut. Det var första – men inte precis sista! – gången som en arbetarorganisation miste sin demokratiska karaktär.

Denna ”statskupp” ledde till att de radikalare inom organisationen gick ur och bildade en ny organisation. Skandinaviska sällskapet. Vad som gör denna organisation intressant för eftervärlden är i första hand dess kontakt med Kommunistiska Förbundet i London.

Kommunistiska Förbundet var en drygt tioårig organisation (som hunnit byta namn flera gånger), som främst samlade landsflyktiga tyska revolutionärer och tyska hantverksgesäller. I slutet av 1840-talet hade den sitt centrum i London, men även lokalavdelningar i Frankrike, Schweiz, Belgien och Holland. 1847 var den aktiv med att sprida sina radikala idéer bland det europeiska proletariet och samla dess representanter till en internationell kongress. Man hade också kläckt de första planerna på att ge ut en gemensam programskrift, det som sedermera skulle bli *Kommunistiska manifestet*. Det var i arbetet på att samla en internationell kongress, som man sände ut sina emissarier över Europa. En av dem – en tysk typografgesäll, A A Anders, – sändes till Sverige. Han kunde snart berätta om vissa framgångar. I Stockholm hade han hittat Skandinaviska sällskapet, som var lite demoraliserat efter bråket med bildningscirkeln och tydligen inte riktigt visste vad de ville. Han ingöt nytt mod, lämnade över några av de skrifter han hade i ränseln och lovade att man skulle skicka den programskrift som en av Förbundets medlemmar, Friedrich Engels, höll på att skriva. Därefter gav han sig

ut på turné över landet, rent jungfrulig mark för en hängiven kommunist. ”Från Stockholm åkte han till Uppsala, och därifrån till Gävle, där han arbetade en längre tid; och nu är han på väg till Umeå och Torneå. En kommunistisk emissarie bland lapparna!” Så kommenterade Kommunistiska Förbundet hans verksamhet i en rundskrivelse i september 1847.

Någon gång under hösten 1847 fick medlemmarna i Skandinaviska sällskapet programförslaget. Efter att ha läst igenom det beslöt de att översätta och ge ut det, dock med en viss ”bearbetning), av de ställen de inte riktigt förstod. I november 1847 kom det också ut under namnet ”Proletariatet och dess befrielse genom den sanna kommunismen”. Arbetet är en ren översättning och det finns;

i dag (då nya arkivfynd gjorts som belyser denna historia) ingen anledning att tala om att Skandinaviska sällskapets medlemmar på egen hand ”föregripit” Manifestets analys av kapitalismens uppkomst. Intressantare är då att se på den bearbetning som Översättaren gjorde av en del avsnitt. De säger mycket om hur pass mottagliga de och den svenska allmänheten var för de nya revolutionerande marxistiska tankegångarna. Här kan man dels notera att hela skriften blandats upp med en utopisk socialism och allmänkristliga tankegångar till den grad att hela skriften slutar med h anvisningar till Pauli brev till Timoteus. Dessutom har nästan varje hänvisning hos Engels om nödvändigheten av en revolution strukits. För att ytterligare belysa vad de svenska kommunisterna ansåg i frågan lade de till ett förord. Det kan vara värt att citera dess sista halva; ”Och då de /kommunisterna/ offentligen nu framlägger sin trosbekännelse, hoppas de, att hädanefter ej få höra sig påbördas att vilja samhällets och tronens omstörtning, egendomens fördelning mellan samhällets medlemmar, dess våldsamma uppryckande från de nu varande innehavarna, familjelivets och äktenskapets upphävande, m m dyl, eftersom det för var och en som behagar genomläsa denna skrift bör bli klart att de ej önskar något annat än, genom den nationella viljan beredda, på laglig väg vinna reformer. De är all mänsklig ordning undergivna, och detta för Herrens och Hans saks skull”. Palme kunde inte ha uttryckt det bättre.

Några månader senare tog Skandinaviska sällskapets medlemmar ett ännu märkligare initiativ. *Kommunistiska manifestet* var då nyutkommet. Ett exemplar letade sig upp till Stockholm, där det togs om hand av någon av medlemmarna och översattes. Därmed fick Sverige äran att först i världen ha givit ut en översättning av Manifestet. Men översättningen saknade förvisso inte förvanskningar, vilka gick i samma riktning som i den tidigare skriften. Satsen om att målet skall nås ”genom en våldsam omstörtning av all hittillsvarande samhällsordning” har ändrats till att det skall nås genom ”en radikal reorganisation av den nuvarande samhällsordningen”. Ännu intressantare är att Manifestets stolta devis ”Proletärer i alla länder, förena er!” bytts ut mot det rent fäaktiga ”Folkets röst är Guds röst”.

Manifestet varslade om kommande revolutioner. De kom tidigare än man anat. I februari började revolutionen i Paris, och sedan spred den sig över hela den europeiska kontinenten. I mars nådde den fram till Stockholm. Här blev resultatet närmast parodiskt. Bourgeoisins ledare anordnade en ”Reformbankett”, som dock mera hade med bankett att göra än med vare sig reformer eller revolution. Medan massorna samlades på gatan drog man för gardinerna och, efter att ha förvissat sig om att varken representanter för massorna eller för konungen var närvarande, vågade man tyst och försynt skåla för samhällsförändringarna. Man hade inte mer kraft att ställa bakom än den som behövdes för att höja grogglaset till munnen. Under tiden kom massan utanför i rörelse. Den tågade runt i staden och kastade sten på fönsterrutorna hos kända konservativa personer. Affischer om allmän rösträtt kom upp på gatorna. Under tre dagar fortsatte oroligheterna innan myndigheterna slutligen hade fått situationen under kontroll. De hade då krävt 18 dödsoffer. Då hade också bourgeoisins ledare hunnit sova ruset av sig efter ”banketten” och allt återgick till det gamla invanda. Det skulle dröja 18 år innan

ståndsriksdagen ersattes med en tvåkammarriksdag och 70 år innan kravet på allmän rösträtt blev hörsammat.

I marsoroligheterna hade kommunisterna i Skandinaviska sällskapet inte alls deltagit. Som vi sett ingick det inte i deras planer att utvecklingen kunde befrämjas genom uppror eller att man fick gå utanför den etablerade ordningen. Visserligen fördes sju av klubbens medlemmar till polisen, men efter det att de förhörts och polischefen fått läsa protokoll och utgivna skrifter avskrev han fallet. Eller som Aftonbladet beskrev utvecklingen; polischefen, fann ”ej ringaste syftning av revolutionär anda och andra olagliga planer, varför polisdomstolen och kompanterna lär ha åtskiljts under förklarande av ömsesidig högaktning”.

Utvecklingen efter 1848 är dock inte ointressant. På den övriga kontinenten gick kontrarevolutionen segrande fram och arbetarrörelsen slogs tillbaka överallt. Men i Sverige skedde det ett försenat uppsving efter 1848. Bildningscirkelarna slogs överallt ut och ersattes av mer politiska arbetarföreningar. Som symptomatiskt för tidsstämningarna kan man citera några meningar ur ett tal som en ung arbetare höll 1850 i Lunds bildningscirkel: ”Inom hela den arbetande klassen går en känsla, en dunkel aning om att den vill framåt. I de kring snart hela landet spridda bildningscirkelarna finner man denna aning uttalad. Men icke är det bildning att endast kunna tillägna sig det högre samhällslivets yttre former. Nej, bröder, skalet är intet utan kärna, och kärnan sakna vi. Vi äga icke de medel, som kunnat tillåta oss ett mera förfinat liv... Ty var och en som har skyldigheter måste också ha rättigheter. Och så länge arbetaren icke lärt sig inse detta, är han blott en halv människa.” Därefter upplöste man bildningscirkeln och bildade en arbetarförening.

Över hela landet växte det fram arbetarföreningar, som öppet satte sig politiska mål, främst att erövra allmän rösträtt åt arbetarklassen. Men det ”saknades inte heller mera allmänna uttryck för socialistiska revolutionära strömningar. Man kunde t ex återfinna dem i tidningen ”Folkets röst”, som öppet förklarade sig vara för socialism. Man kan också se dem i följande tidningsuttalande från landsorten, där vi har ett tidigt uttryck för att arbetarklassen började lösgöra sig från bourgeoisin ”vansinniga despoters trots har förintat våra revolutioner; det var bourgeoisin som gjorde dem onyttiga. Bourgeoisin, förpestade penningmänniskors trångbröstade krämarsjälur, kämpa nu förstörelsens kamp mellan förnuft och vansinne. Detta hände också dessa fega skurkar, när den europeiska revolutionens första blixtnedslående ljungade, de kände att det var fråga om att nu äntligen frånrycka dem det rov som de århundraden igenom förövat mot det mänskliga samhället. Vore ej detta fallet skulle denna bourgeoisin ha förenat sig med kärnan av folket mot 'männen med Guds nåde'...” Efter att därefter ha uppmanat folket att ”vända sina vapen mot bourgeoisins penningpåsar” fortsätter författaren: ”Det är det säkraste tecknet att nästa revolution ej blint skall vända sig emot det yttre, skenbara tyranniet, utan angripa och tillintetgöra den djupare och enda sanna grunden till olikheten människorna emellan: Den olika fördelningen av förmögenheten.”

Men redan några år in på 1850-talet började radikaliseringsvågen ebba ut. De spontana arbetarstrider som blossat upp inom olika bruk och hantverk upphörde. Arbetarföreningarna tog avstånd från socialismen och började i stället att hylla klassarbete och liberalism – genom en ny kupp hade de radikala elementen uteslutits ur arbetarföreningarna, som nu i fortsättningen låg i mer betryggande, liberala händer. Arbetarföreningarna blev gemensamma organ för arbetare och arbets”givare” – åter började man tala om underdånighet, Herrans makt och vilja, fosterlandskärlek och annat bludder. Därmed försvann arbetarklassens självständiga kamp. Under mer än 30 år skulle liberalerna dominera arbetarorganisationerna. Först på 1880-talet återskapades en självständig arbetarrörelse. Hur denna i sin tur kom att upprepa arbetarföreningarnas cykliska rörelse skall vi analysera i senare avsnitt.

Av den redogörelse vi här lämnat av den tidiga svenska arbetarrörelsen är det några saker som pekar framåt. Det ena är borgarklassens absoluta oförmåga att få ordning på statsapparaten och representationssystemet i det samhälle som nu blev alltmer kapitalistiskt. I stället för att genom en revolution djärvt sopa undan de gamla makterna, valde man kompromissens och reformernas väg. Detta fördröjde avsevärt den fortsatta utvecklingen.

Denna bourgeoisins feghet öppnade en möjlighet för arbetarklassen att lösgöra sig från det borgerliga inflytandet. I den faktiska situationen skedde detta inte (annat än i isolerade fall). Tvärtom kom denna räddhågsenhet 1848 att stärka borgarklassens ideologiska grepp över arbetarna. Den yttersta konsekvensen av detta blev att den socialdemokratiska arbetarrörelsen 1917-18 kom att upprepa bourgeoisins agerande (eller brist på agerande) 1848, då man valde att rädda kapitalismen i stället för att störta den genom en revolution.

För att skapa en självständig, revolutionär arbetarrörelse hade det krävts ett inflytande som kunnat motverka och bekämpa bourgeoisins ideologi: en avancerad revolutionsteori, förkroppsligad i en medveten ledning. Även på denna nivå var utvecklingen en ren parodi. Medlemmarna i Skandinaviska sällskapet var inte mogna att ta emot marxismen; de överförde automatiskt några av dess yttre drag, men förvandlade dess revolutionära väsen till dess raka motsats – en ytlig och fadd reformism, underdånig den existerande makten, räddhågsen och feg. Den framtida arbetarrörelsen i Sverige blev inte kommunistisk. Den blev socialdemokratisk.

Vi har redan tidigare talat om övergången till kapitalism i Sverige; hur den förbereddes genom de tre jordbruksreformerna, den avgörande roll som staten spelade som aktiv part både i bergshanteringen och i manufakturerna – en roll som staten fortsatt att spela även i dagens näringsliv – och den konsekvenser detta fick för den svenska borgarklassen (som från början blev ekonomiskt centraliserade och välorganiserad men aldrig fick en massbas eftersom det saknades en större småbourgeois och som därigenom blev politiskt svag i en parlamentarisk demokrati.). Genom den kroniska kris som rådde i Sverige under första halvan av 1800-talet kom det industriella genombrottet att försenas. Först efter 1850- skedde ett successivt uppsving, och det är från denna tid som man kan säga att det kapitalistiska produktionssättet dominerar i Sverige. Det innebar att Sverige från nu drogs in i de internationella förhållandena och utsattes för konjunkturväxlingarna. Det var också just de internationella förhållandena som gjorde att Sverige kom över den tidigare kroniska krisen. Den hade berott på att malm-brytningen konkurrerats ut genom nya metoder. Men genom att man nu i Sverige anammade dessa metoder och dessutom utarbetade nya, kunde det ske ett nytt uppsving för järnhandeln (exportindustrin har alltid spelat en avgörande roll i det svenska näringslivet). Vid samma tidpunkt slog ångindustrin igenom vilket blev signalen för fabriksindustrins genombrott. Krisen i manufakturvärderna löstes helt enkelt genom att .manufakturen avfördes ur ekonomin. De nya formerna för kapitalbildning (banker och aktiebolag) i kombination med statliga åtgärder (lån, krediter, byggande av järnvägar) gjorde att finansieringsfrågan löstes på ett för sin tid avancerat sätt. Därigenom fick kapitalismen i Sverige en flygande start under andra halvan av 1800-talet. Den stadiga tillväxten hejdades dock ideligen av nya konjunkturedgångar (också de beroende på exportindustrins dominans; nedgångarna kom med exakta tio-årsperioder och följde mycket noga den internationella cykeln).

Under denna tid växte den svenska arbetarklassen fram. År 1870 fanns det fortfarande bara 65 000 fabriksarbetare i landet. 1900, d v s 30 år senare, hade siffran ökat till nära 300 000, vilket innebar en ökning med ca 350 procent (under samma tid steg befolkningen endast med 21 procent). Den stora expansionen kom på 1890-talet; i början av 1880-talet fanns det endast ungefär 100 000 fabriksarbetare i landet.

Hela 1880-talet kännetecknades av labila och osäkra förhållanden. Inte nog med att lågkonjunkturen från andra halvan av 1870-talet aldrig vändes i samma högkonjunktur som under tidigare decennier; efter 1885 försvårades dessutom det svenska jordbrukets ställning genom konkurrensen från de amerikanska spannmålen. Det ledde till införandet av extratullar för att skydda jordbruket. Matpriserna steg, och någon kompensation skedde inte genom lönehöjningar. Det var arbetarklassen som fick betala räkningen. Situationen var närmast ofattbar; man får gå till u-länderna för att finna liknande exempel.

Detta var den allmänna ekonomiska situation som rådde i landet under 1880-talet. Den framväxande arbetarklassens reaktion på de försämrade arbets- och levnadsförhållandena blev två: Dels utbröt missnöjet i spontana strejker, dels började man bygga fackföreningar som skydd mot lönesänkningar.

Kring decennieskiftet inträffade flera politiskt viktiga strejker. Den absolut viktigaste var naturligtvis Sundsvallsstrejken 1879, en av de största arbetskonflikterna i Sverige. Liksom i många andra strejker vid denna tid var det lönesänkningarna som var den utlösande faktorn. Men det som gjorde strejken så explosiv var det faktum att den bröt ut i ett av de brukssamhällen som är typiska produkter av den svenska industrialismen (där industrin varit mer utspridd över hela landet jämfört med andra europeiska länder). Det gav arbetarklassen ett relativt sett bättre utgångsläge. Arbetsköparna kunde inte finna strejkbrytare i staden, utan tvingades rekrytera dem långväga ifrån. Genom att samhället var beroende av en enda näring (i detta fall sågverken) är det känsligare för störningar i arbetslivet. Man kunde inte svälta ut arbetarna, som i stället kom att dominera hela staden och lamslå den. Man tvingades tillgripa de statliga våldsmedlen. Landshövdingen Treffenberg rekvirerade militär som krossade strejken. Kanske har statens klasskaraktär aldrig förr framträtt så klart och tydligt i Sverige som i Sundsvallsstrejken, där hungrande arbetare lyckades ge sig för vapenmakt.

Strejken var också betydelsefull genom att den visade på en sturskare och mer klassmedveten hållning hos arbetarna än tidigare; borta var nu den gamla underdånigheten som levt kvar längst i just de patriarkaliska bruks- och sågverkssamhällena. Denna nya klassmedvetenhet var så stark att den tom bröt sig igenom den religiositet som enligt samtida rapporter var förhärskande bland de strejkande arbetarna och som bl a ledde till att de förrättade offentlig bön i strejklägret.

I huvudstaden inträffade också några viktiga strejker: byggnadsarbetarstrejken 1881 och träarbetarstrejken samma år. Särskilt byggstrejken, som engagerade 2 000 arbetare och varade några veckor visade på nödvändigheten av en organisation för arbetarna. När den spontana strejken bröt ut visste ingen hur man skulle förfara. De möten man ordnade ledde till föga resultat, inga naturliga ledare steg fram och man hade tom svårigheter att bestämma kraven. I sin villrådighet vände man sig till dr Anton Nyström, en välkänd liberal publicist, och tillika öföreståndare för det liberala Arbetareinstitutet, och bad honom leda förhandlingarna. ”Strejkledaren” Nyströms insatser inskränkte sig dock till att han dök upp på ett möte i Lill-Jans-skogen och uppmanade arbetarna att avblåsa strejken. De skulle ”duka under av hunger och nöd” förklarade han kärvt och fick därigenom arbetarna att ge upp i förtid.

Det var i denna situation som tanken växte fram på att bilda fackföreningar. Exempel fanns i andra länder (England, Tyskland) som hunnit längre i sin industrialisering och det var där man sökte organisationsformerna.

Den svenska arbetarklassen var dock inte helt oorganiserad vid denna tid. Sedan början av 1870-talet hade det funnits liberala arbetarföreningar som fungerade som samlingsplats för fr a hantverkare och yrkeskunniga arbetare. Inom dessa föreningar bedrev man bildningsarbete, man propagerade för nykterhet och Kooperation och hade en viss självhjälpsverksamhet (sjuk- och pensionskassor). Däremot bedrev dessa organisationer inte någon facklig eller politisk

verksamhet. Särskilt politiken var bannlyst. Den ideologi man försökte få arbetarna att anamma var den liberala individualismen om att "själv är bäste dräng" och att man nådde längst genom ett gott förhållande till arbetsköparna. De senare hade också rätt att vara med i arbetarföreningarna och besatte ofta alla ledande poster inom dem.

När man i dag går igenom arbetarföreningarnas dokument häpnar man över den fullständiga förstöckelse som rådde inom dem. Här finns inte den minsta förmåga till anpassning till den nya situationen. De liberala klassfördomarna förhärskar. Tveklöst fortsatte man på möte efter möte ta avstånd från "arbetsnedläggelser" eftersom de förstörde det goda förhållandet till "arbetsgivaren". Man fördömde "revolutionspredikanter" som förde ut "egoistiska klass-intressen" medan arbetarföreningarna i stället skulle befrämja "en nationell anda och fosterlandskärlek". Så såg man på de nya politiska kraven. Lika okänslig var man inför den svåra ekonomiska och sociala situation som rådde för arbetarklassen. Här fanns inget utrymme ens för social medkänsla. Som ett exempel på den cynism den liberala arbetarrörelsen kunde hänge sig åt, kan man här peka på den offentliga debatt som det liberala Arbetarinstitutet anordnade den 30 dec. 1882, på temat "Hindren för arbetsklassens upplysning". Föreståndaren, dr Nyström, konstaterade inte oväntat att den långa arbetstiden var ett svårt hinder för arbetarnas skolning, en arbetstid som vid den tiden uppgick till minst 10 timmar per dag och inom vissa yrken till 14 timmar per dag. Med tanke på detta kan man tycka att även en liberal "folkvän" skulle våga ställa krav på kortare arbetstid. Men inte doktor Nyström. Han hade i stället ett annat botemedel, som i protokollet återges på följande sätt: "önskligt vore om arbetarna, som uttröttade, i hemmet ägde en bekväm stol eller dylikt, ty många skulle därigenom, oaktat sin trötthet, ha förmåga att studera i hemmet."

Bekväma stolar till det uttröttade folket! Det var liberalernas lösning på samhällsproblemen. Man förstår att arbetarna snart drev ut dessa kvacksalvare ur arbetarrörelsen.

Det vore dock fel att säga att alla liberaler intog samma förstöckade attityd. Avsikten med den liberala inplanteringen i arbetarklassen var att inom dess högre skikt, (deklasserade hantverkare) finna den massbas som inte fanns inom bourgeoisin, eftersom det saknades en större småborgerlig grupp. Det gjorde att de s k nyliberalerna – en grupp intellektuella liberaler – upptäckte att bourgeoisins intresse som klass inte stod i motsättning till arbetarrörelsens fackliga organisering. Medan arbetarföreningarna dominerades av enskilda arbetsköpare, som fruktade löneförhöjningar, lanserade nyliberalerna en teori om att fackföreningarna behövdes som ett nödvändigt komplement till det "fria" ekonomiska systemet, eftersom ett avtal med en fackförening innebar en garanti för att avtalet efterlevdes. På så sätt såg man fackföreningen som ett värn mot socialismen och mot strejkrörelsen (typiskt nog var endast ett litet fåtal av strejkerna på 1880-talet ledda av fackföreningarna).

Det var från detta nyliberala håll som initiativet till fackföreningarna kom. Det sprids i dag en infantil ideologi om att de svenska fackföreningarna i tidernas begynnelse var kamporganisationer som strävade mot socialism. Det stämmer inte alls. De var – och är – organisationer inom det rådande kapitalistiska systemet. De har kämpat för förbättringar inom systemets ram, men de har aldrig kämpat mot systemet som sådant. I de tidigaste fackföreningarnas (1880-talet) program finns det ingenting av klasskampsstämningar och än mindre något om socialismen eller revolution. Tvärtom. Under denna tid stod fackföreningarna under liberalt "beskydd". I ett fackföreningsprogram från 1882, utarbetat av den besvärlige Anton Nyström, – ett program som dessutom var normgivande för nybildade fackföreningar – heter det att fackföreningarna skall "tillse såväl yrkets som arbetarnes och arbetsgivarnes sanna intressen" och att de bör "förebygga, om möjligt genom sin mellankomst, arbetsbrist och strejker". I de konkreta kraven är programmet litet magert: Ute vagt talar man om att man skall kämpa för "bättre utkomst" och att fackföreningen i övrigt skall befrämja yrkesskicklighet, kämpa för bättre verkstäder, pensionskassor, allmänbildning etc.

En punkt man särskilt bör uppmärksamma i ovanstående rappakalja är talet om att man skall bevaka ”yrkets” intressen och befrämja ”yrkesskicklighet”. Denna punkt återkommer nästan alltid i de tidiga fackföreningsprogrammen. Vad är innebörden i denna punkt?

Vi har i ett tidigare avsnitt berört att arbetarklassen i Sverige rekryterades ur två grupper: dels ur hantverksskikt som proletariserades, dels från bönder som flyttade in i tätorterna. Den första gruppen utgjorde länge de enda arbetare som hade yrkeskunskap och högre skolning, medan den senare gruppen utgjorde rekryteringsbasen för grovarbetaryrkena. Man kan se klara skillnader mellan de två arbetar skiktens attityd till arbetsköparna och samhället (vilka i viss mån fortfarande lever kvar). Hos hantverksskikten fanns det sedan gammalt en tradition av att man skulle ha ett gott förhållande till mästaren/arbetsköparen; eventuella konflikter skulle lösas genom förhandlingar och kompromisser, inte genom strid. För denna grupp innebar visserligen kapitalismens genombrott relativa försämringar vad gäller arbetsmiljö och arbetssituation, men de hade det ändå relativt sett bättre än grovarbetarna och slog vakt om sina yrkesintressen gentemot sina klassbröder. Hos de inflyttade bönderna var attityden annorlunda: de hade ryckts upp med rötterna och placerats i helt nya levnads- och arbetsförhållanden, där det minst av allt rädde några patriarkaliska förhållanden. De saknade utbildning och fick ta de sämsta jobben. De var visserligen mer militanta, men också sämre skolade och därigenom svårare att nå med politisk propaganda (därför föll de också lättare för den radikala men innehållslösa svada som Hinke Bergegrens anarkister förde ut).

Under 1880-talet dominerade fortfarande hantverkarna rent kvalitativt inom den nya arbetarklassen. Den relativt avancerade tekniken i den kapitalism man införde i Sverige krävde yrkesskicklighet, och man kan tom tala om ett visst men kortvarigt uppsving för hantverksyrkena (vilket också uttrycktes i ett lika kortvarigt uppsving för småbourgeoisin). Det var detta hantverksskikt som byggde upp fackföreningsrörelsen i Sverige. Deras avsikt med detta var inte bara att skydda sin ställning i produktionsprocessen utan också att skydda yrket från otillbörlig konkurrens och slå vakt om sina traditioner. De första fackföreningarna i Sverige var också sådana sammanslutningar som Bokbinderiarbetsföreningen (1872) och Ornamtbildhuggareföreningen (1880). Först under 90-talet började de icke yrkeskunniga arbetarna att organisera sig – då hade hantverkarna redan gått längre och börjat bygga förbund. Vid LOs bildande 1898 var de fortfarande i dominans.

När den stora tillväxten inom arbetarklassen kom efter sekelskiftet var fackföreningsrörelsen redan färdigbyggd. De nya arbetarna från landsbygden kom till färdiga organisationer, där det redan fanns ett ledande skikt av funktionärer och en bestämd relation till arbetsköparna. Genom sin stridsvilja kom de nyinflyttade i ständig konflikt med fackföreningsledningen, men genom sin låga politiska skolning kunde de aldrig på allvar ifrågasätta fackföreningsrörelsens uppbyggnad utan blev i stället lättmanipulerade offer för ledningen.

Fackföreningsrörelsens ursprung i hantverksskikten innebar också att rörelsen byggdes upp efter yrkeslinjer och inte i industriförbund som varit bättre avpassade efter industrialismens fabriksstruktur. De icke yrkeskunniga arbetarna kunde ofta inte få medlemskap i de etablerade yrkesföreningarna, utan de tvingades bilda egna förbund som var uppbyggda efter industrilinjerna eller s k blandade förbund.

Det var under 1880-talet, samtidigt med försöken att bilda fackföreningar, som socialdemokratien kom till Sverige. Den var till en början helt självständig från samtida rörelser inom arbetarklassen – både fackföreningarna och arbetarstriderna. Socialdemokratins födelse kan dateras till november 1881, då August Palm återkom till landet från Tyskland och Danmark och hade med sig de nya idéerna. Visserligen hade socialismen tidigare introducerats i artiklar i pressen, men först nu började en kontinuerlig socialdemokratisk verksamhet. Genom ån

ihärdig agitation spred Palm socialdemokratins idéer över landet. Den insats han gjorde kom dock inte att ligga så mycket på ideologins område som på agitationens och polemikens.

Det gick betydligt sämre med organisationssträvandena. Här kunde den gryende socialdemokratin registrera nederlag efter nederlag. Vid sina turnéer bildade Palm socialdemokratiska lokalavdelningar, men så snart han avrest föll klubbarna sönder. Den tidiga socialdemokratin visade upp alla de karaktäristika som kännetecknar småorganisationer utan social förankring: instabilitet, splittring på småfrågor, sönderfall, persongräl, intrigspel, orealistiska beslut.

Ännu så sent som 1885, efter drygt tre års verksamhet i landet, fanns det bara några hundra organiserade socialdemokrater! Sverige. Tillväxten gick utomordentligt långsamt och eftersom avsöndringen var nästan lika stor stod rörelsen i princip stilla. Situationen påminner om den som rådde för de första socialisterna på 1840-talet. Även de hade varit socialt isolerade och ideologiskt vacklande. Det är också just den sociala förankringen som avgör om en rörelse skall leva vidare eller inte. Även utan en klar ideologi eller ens vettig praktik kan en organisation leva vidare i decennier, bara den har en social förankring. (Se på den svenska syndikalisterna, som knappt lyft ett finger i den svenska arbetarklassens kamp men ändå levtt kvar i 60 år)

Det som räddade socialdemokratin från fortsatt isolering var att den just fann en social bas. Från och med 1885 gick den socialdemokratiska rörelsen in för en ny taktik som visade sig bli mycket framgångsrik för att rota rörelsen. I stället för att fortsätta rekrytera medlemmar på individuell basis gick man målmedvetet in för att ta över fackföreningarna och få dem att ansluta sig med hela sin medlemsgrupp till partiet. Det innebar att man måste lyfta ut liberalerna (men inte liberalismen) ur fackföreningsrörelsen. Det kunde ske på två sätt: Antingen genom en hård ideologisk kamp mot den liberala ledningen i fackföreningarna och den allmänliberala ideologin, eller också genom att man övertalade just denna liberala fackföreningsledning att den behövde ett parti som ett politiskt komplement till den fackliga kampen. Denna taktiska fråga orsakade inre stridigheter (och ledde bl a till en splittring 1886, som dock snabbt bilades). Palm uppfattade instinktivt behovet av att bekämpa liberalismen om man skulle kunna bevara den militanta politiken (han var själva urtypen för en militant men oskolad socialist), medan Branting kom att representera den kompromissvilliga linjen, att man medelst övertalning skulle vinna ledarna för fackföreningarna. Palm manövrerades snart ut och Brantings linje vann.

Erövringen av fackföreningarna gick enkelt och smärtfritt och redan i slutet av 1880-talet hade de vuxit samman med partiet. Motståndet var också fullständigt obefintligt. Liberalernas avgörande misstag var att de vägrade ta upp arbetarklassens politiska krav, ens dagskraven (vilka temporärt stod i motsättning till deras egna klassintressen). Inom fackföreningsrörelsen fanns det ett latent behov av ett parti som i samförstånd med fackföreningarna och i nära samarbete med dem kunde ta upp politiska frågor. Redan 1883 hade Fackföreningarnas Centralkommitté i Stockholm varit inne på tanken att man skulle bilda "ett verkligt starkt arbetarparti" för att detta skulle verka för "genomförandet av sådana reformer, som är nödvändiga för en på förnuftsensliga grunder ordnad samhällsutveckling".

Nu erbjöd sig socialdemokratin att bygga upp just detta parti, ett parti som kunde ta upp fackföreningarnas reformkrav. För fackföreningsrörelsen låg det flera fördelar i detta förslag; sammalunda för socialdemokratin som ville rota sig inom arbetarklassen och nu såg en möjlighet att växa i samma takt som fackföreningsrörelsen. Redan i mitten av 1886 var slaget i praktiken avgjort i de ledande städerna och fackföreningarna förklarade nu sin anslutning till "socialismen". Men de satte också gränser för vad denna "socialism" skulle innebära. Fackföreningsledarna var enbart intresserade av reformer inom systemets ram och successivt anpassades socialdemokratin till detta.

Därefter växte socialdemokratins snabbt. I princip fick man en ny partiavdelning så snart man byggt upp en fackförening på en ort. Det gick enkelt och smärtfritt. Agitationen för anslutning till partiet skedde inte genom att man spred socialistisk teori och skolning; den skedde genom att man spred kunskap om fackföreningarnas nödvändighet och mobiliserade för reformer. Anknytningen till fackföreningsrörelsen är också en av hemligheterna bakom den svenska socialdemokratins stabilitet och kontinuitet. Men det innebar också att man inte rekryterade utanför fackföreningarna, inte vann övertygade och skolade socialister. Socialdemokratins långsiktiga politiska målsättningar – som förvisso aldrig klart formulerades – kom helt i skymundan på bekostnad av de fackliga, dagsnära frågorna.

Därmed var den viktigaste byggstenen lagd i det socialdemokratiska ”blocket”: sammanslagningen av fackföreningsrörelsen och partiet. (De övriga byggstenarna lades efter sekelskiftet när socialdemokratins svalde också de andra folkrörelser – Kooperationen, bildningsrörelsen, nykterhetsrörelsen – som ursprungligen utgått ur den liberala rörelsens försök att få en massbas.) Därmed var också gränserna satta för partiets möjliga politiska utveckling. Det var nu bestämt som ett reformistiskt parti som siktade till att genomföra krav som låg i fackföreningarnas och arbetarnas intresse, men som höll sig inom systemets ram. Därmed är vi inne på frågan om den tidiga socialdemokratins syn på taktik och strategi.

Det finns en utbredd och allmänt accepterad uppfattning om socialdemokratins historia. Den är så vanlig att den rentav blivit en schablon. Den tidiga socialdemokratins var – säger den – en revolutionär, marxistisk rörelse som genom revolution ville omvandla landet, införa socialism och avskaffa kapitalism. Men under utvecklingens gång ändrade man målsättning och därigenom också medel. Partiet blev reformistiskt. Den utvecklingen kan naturligtvis värderas olika. Tingsten – den historiker som kanske ihärdigast hävdar denna uppfattning – ser det som en successiv tillnyktring och förbättrad verklighetsanknytning. Vpk-historiker som Bäckström ser Brantings ”övergång till revisionismen” 1902 som den avgörande orsaken till förräderiet. C H Hermansson har bättre på historieskrivningen genom att förklara att Vpk an knyter till den tidiga socialdemokratins, till Axel Danielsson och ”den unge Branting”. SKP-KFml har som vanligt lyckats sammanfatta en absurd variant i två meningar: ”Genom August Palm började de socialistiska idéerna spridas i Sverige. 1881. Arbetarrörelsen blev socialistisk.” (*Gör facket...* s 32-3)

Denna historieskrivning är helt felaktig. Den bygger på enkla analogier med den allmänna utvecklingen inom Andra Internationals partier (Tyskland, Ryssland) och fångar inte det säregna för Sverige:

att socialdemokratins inte hade en stark och medveten marxistisk flygel och inte heller inom sig reproducerade en radikal tradition. En av hemligheterna bakom den svenska socialdemokratins styrka är just dess reformistiska kontinuitet. En socialdemokrat behöver inte läsa Brantings skrifter med dåligt samvete. Tvärtom: Vid läsningen av dem kommer hans känsla av att fullfölja partiets linje att förstärkas. I programuttalanden, i kongressresolutionerna, i de ledande socialdemokraternas tal och artiklar – överallt återkommer en gemensam syn: Man skall genom reformer administrera bort kapitalismen. Det finns inte någon revolutionär tradition inom socialdemokratins. Vi skall nu se vad de socialdemokratiska fäderna verkligen ville.

I föregående avsnitt undersökte vi hur socialdemokratins rotade sig fast i Sverige. Vi fann att den en bra bit in på 1880-talet fortfarande var en liten obetydlig grupp med något 100-tal medlemmar. Det som fick vinden att vända sig var att man övergick från individuell rekrytering till att knyta till sig fackföreningarna (som börjat organiseras samtidigt, oberoende av socialdemokratins och under liberalt beskydd). Redan efter några år hade man lyckats ta över de existerande fackföreningarna och vid konstituerande kongressen 1889 var den överväldigande majoriteten delegater fackföreningsmän och de flesta representerade organisationer

fackföreningar. Därefter har samväret mellan fackföreningsrörelsen och partiet än mer förstärkts. Socialdemokratin är ett massparti byggt på obligatorisk anslutning via fackföreningar, och inte på individuell rekrytering eller individuell övertygelse.

Detta innebar att socialdemokratins utbredning underlättades, och att partiet kom att växa i samma takt som fackföreningsrörelsen. Men det innebar också bestämda gränser för den politiska utvecklingen. Fackföreningarna var inga kamporganisationer, utan försvarsorganisationer med liberal ideologi. De ville bli en part på arbetsmarknaden och endast genomföra vissa reformer inom systemets ram.

Detta blev den ram som bestämde gränserna för socialdemokratins utveckling. Det var inom dessa ramar som man kunde röra sig. Rekryteringen via fackföreningarna innebar att man inte vann människor på ideologiska frågor. Redan från första början uppstod det en klyfta i partiet mellan en liten, skolad klick i ledningen och en stor, oskolad massa. Partiledningen gjorde heller inga större ansträngningar för att ändra på detta faktum – det gav den utomordentliga möjligheter att agera. Den svenska socialdemokratins ideologiska fattigdom är väl känd och ofta kommenterad. Man kan gå igenom årgång efter årgång av dagstidningarna utan att hitta en enda artikel med vidare syftning eller större perspektiv. Broschyerna är enkla anvisningar om organisatoriska frågor eller allmänna fraser. Alla försök att ändra detta förhållande, alla initiativ till ”föreläsningar för arbetare”, ”socialistiska söndagsskolor” eller ”arbetarhögskolor” snöptes av partiledningen. Endast under socialdemokratins första tio år (1881-1892) utkom det broschyrer i socialistiska grundfrågor, arbetarrörelsens strategi och taktik, klasstrukturen i Sverige och liknande frågor. Endast under dessa tio år publicerades det artiklar i den socialdemokratiska pressen som fortfarande går att läsa.

Det är också under dessa tio år som den debatt försiggick som vi nu skall ta i närmare beskådande. Men inte ens under dessa tio år gick debatten utanför en snäv krets skolade ledare. Teorin blev aldrig en social kraft. Partiets massor drogs aldrig in i debatten, om partiets taktik och strategi. Den individuella opposition man kan finna mot den etablerade praktiken blev aldrig en organiserad politisk opposition. Den föll snart sönder, antingen genom demoralisering eller genom emigration. Det senare ödet drabbade några av partiets briljantaste teoretiker (t ex Atterdag Wermelin), det förra den kanske mest storslagna gestalten på partiets vänsterkant, Axel Danielsson.

Om man plockar fram artiklar ur socialdemokratins barndom återfinner man ibland ordet ”revolution”. Genom en rent formell läsning kan man då lätt luras tro att socialdemokratin var revolutionär i betydelsen att den ville revolution. Som vi sett är det många som använt denna ytliga historiska metod. Men man kan inte nöja sig med sådana ytläsningar. Man måste undersöka vad de tidiga socialdemokraterna menade med begreppet revolution. Om man använder den metoden, då upptäcker man snart att ”revolution” tunnats ut till dess ordet blir närmast meningslöst. Att det överhuvudtaget användes berodde på att begreppsapparaten var en del av den internationella socialistiska rörelsen och av nödvändighet följde med när socialdemokratin överfördes till Sverige. Det blev partiledningens uppgift att omforma begreppen. Ta t ex ”den unge Branting” som 1886 (vid 26 års ålder) höll ett viktigt tal i Gävle, ”Varför arbetarrörelsen måste bli socialistisk”. I detta tal – det kanske mest omfattande inlägget i debatten om socialdemokratins mål och medel – besvarar han frågan om socialdemokratin är revolutionär. Jovisst, svarar Branting, socialdemokratin är ”revolutionär i den meningen, att det är en helt ny princip, broderskapets, solidaritetens princip som den bringar till heders...” etc. Däremot är den inte revolutionär i betydelsen att den vill ha ”gatukravaller”. Här är den tvärtom mer konservativ än andra politiska rörelser i landet, lovar Branting. Endast om ”de naturliga banorna” dvs lagstiftningen, stängs genom en tsaristisk diktatur kan det bli tal om revolution.

För att tränga djupare ner i frågan kan det nu vara lämpligt att ta upp hela Gävle-talet. Det är ett tal präglad av stark ekonomisk determinism. Var tid har sin ekonomiska organisation, väl avpassad till produktionens behov. Den kan inte ändras i förtid utan måste i egen takt leva ut sig. Då ersätts den automatiskt av en ny ekonomisk organisation. Nu härskar kapitalismen, men den skall någon gång i framtiden ersättas av ett annat produktionssystem, ”det blir den ordnade, samfälliga, samhällseliga produktionen, vilken likaväl som frikonkurrensen passar för varutillverkning i stor skala, men som icke har dennas ohjälpliga brister i avseende på arbetsvinstens fördelning”. Under kapitalismens gång dukar småföretagen under och lämnar plats för den progressiva storproduktionen. Medelklassen försvinner och blir en del av proletariatet, ständigt växande i antal. Branting tar här inte alls upp kapitalets reservarmé och det faktum att det konstanta kapitalet ökar på bekostnad av det variabla, dvs att färre arbetare får tillverka fler produkter

– det Marx kallar kapitalets stigande organiska sammansättning. Det innebär i själva verket att antalet mervärdesproducerande arbetare minskar vid en viss punkt i kapitalismens utveckling. (Däremot ökar hela tiden antalet proletärer, i betydelsen att alltfler människor ständigt berövas sina produktionsmedel.)

Denna bild av ett växande proletariat som står mot ett färre antal kapitalister är central hos Branting. Den innebär att kapitalismen kan ersättas mera smärtfritt ju färre kapitalister det finns, d v s ju mer kapitalet har koncentrerats. ”Ty svårigheterna minskas naturligtvis i samma mån som antalet sådana personer är litet, som har intresse och fördel av det gamlas uppehållande... Socialismen framgår sålunda som en nödvändig, logisk följd av själva utvecklingen.” Detta kan dock inte ske förrän storproduktionen segrat. ”Det är den moderna arbetarklassens stora historiska uppgift att fullborda denna utveckling, att verkställa domen över kapitalismen då dess tid är ute, och förbereda övergången till det socialistiska samhället.” (min kursiv). För Sveriges del är detta mål avlägset, eftersom landet först nyligen ryckts in i kapitalismen och först måste utvecklas. Kapitalismen ska inte avskaffas, den ska ”mogna”.

Efter att således ha förlagt slutmålet i ett avlägset fjärran går Branting över till frågan om medlen, vägen till det avlägsna slutmålet. Nu rycker perspektiven närmare inpå. Ur hans deterministiska betraktelsesätt härleder han ingen passiv vänta-och-se-attityd. Tvärtom vill han ge arbetarrörelsen en aktiv roll för att utvecklingen skall gå rätt. Förutom den fackliga försvarskampen har arbetarklassen till uppgift att få ”den politiska makten, dvs lagstiftningsmakten, i sina händer, för att dels genomföra alla nödiga och genast verkställbara lagreformer till arbetarnas bästa, dels slutligen ordna övergången till det socialistiska samhället.” Detta kan ske genom att arbetarklassen får allmän rösträtt. Eftersom den växer oavbrutet kan den rösta fram partiet till makten och detta kan då genomföra sitt program. ”Allmän rösträtt är således priset, för vilket bourgeoisin kan få köpa sig avveckling medelst administration i stället för konkurs, anhängiggjord vid revolutionens domstol.”

Så såg den ”unge Brantings” strategi ut. Han hade knappast någon anledning att revidera den, varken 1902, 1917 eller 1925. Inte heller har hans efterträdare skulle ha mycket att invända. Den socialdemokratiska strategin gick ut på att erövra den lagliga makten genom rösträtt, och därefter administrativt avskaffa kapitalismen, dock först när utvecklingen var ”mogen”.

Hos Branting finns det ingen principiell ovilja mot att socialdemokraterna övertar den borgerliga staten och administrerar den kapitalistiska ekonomin. Tvärtom såg han det som det närmaste strategiska målet. På detta område – liksom på nästan alla andra områden – var han i samklang med partiets ideologi och program. Det är också på denna punkt som den tydligaste brytningen sker med den marxistiska teorin. Marx visade genom sina analyser att staten i ett kapitalistiskt samhälle inte är en neutral institution som står över klasskampen. Tvärtom är den ett samlat uttryck för borgarklassens politiska, sociala och ekonomiska intressen, borgar-

klassens ”verkställande utskott”. Den tillhandahåller både de ideologiska medel som behövs för att hålla ihop samhället och de våldsmedel som måste brukas i de tider då massorna gör uppror. Hur denna stat kommer att organiseras – dess konkreta funktioner, dess hierarki, dess representationssystem – är naturligtvis inte avskilt från dess klassfunktion. Särskilt efter Paris-kommunens erfarenheter betonade Marx och Engels att ”arbetarklassen icke helt enkelt kan ta den färdiga statsmaskinen i besittning och sätta den i rörelse för sina egna mål.” I stället betonade de att man måste krossa den borgerliga staten, skapa en helt ny typ av statsorganisation för att kunna bygga upp ett kommunistiskt samhälle. Inte nog med det: denna nya stat var dessutom av sådan beskaffenhet att den successivt dog bort på vägen till det statslösa, kommunistiska samhället.

Hos de svenska socialdemokraterna fanns inte en sådan analys av staten. Man hade inga betänkligheter mot att ta den svenska statsorganisationen i besittning. Redan i det första socialdemokratiska partiutkastet 1882 (skrivet av Palm) förklarar man att man ”med alla till buds stående lagliga medel” strävar efter att skapa en ”fri stat och ett socialdemokratiskt samhälle”. För att uppnå detta kräver man att staten inrättar ”produktionsföreningar”. Man ställer också ett antal krav, såsom ”grundprinciper för statens bestånd”, bland annat krav på allmän rösträtt. I det program som antogs tre år senare, dvs 1885 (skrivet av Branting) utvecklades man tanken på de statliga produktionsföreningarna och menade att de skulle ”uppta tävlingen med den stor-kapitalistiska produktionen”. I det första program som antogs av hela partiet 1897 (skrivet av Danielsson) heter det slutligen att socialdemokratin vill ”sätta sig i besittning av den offentliga makten och efter hand förvandla till samhällselig egendom alla produktionsmedlen...” Man kräver vidare en ”stark utveckling av statens och kommunens verksamhet som producerer och leder av samfärdsel och distribution.”

I alla dessa program – skrivna av tre av partiets ledargestalter – finns det en gemensam tanke: Socialdemokratin skall sätta sig i besittning av den existerande statsapparaten för att med den som hävstång och med lagliga medel administrera bort kapitalismen. Detta skall ske genom att produktionen överförs i statens ägo, dvs genom att statsapparaten stärks i stället för att dö bort. Därmed är också den reformistiska strukturen given. Ordet revolution blir inom denna ram bara munväder och förlorar all vettig betydelse. Revolution har naturligtvis ingenting med våld eller icke-våld att göra, som socialdemokraterna hävdar i dag. Det är i stället fråga om en fullständig omvälvning av den samhällseliga organisationen, inklusive statsapparaten. Det kan bara ske på ett sätt: Genom att arbetarklassen skapar klassorgan (arbetarråd), självständiga från den borgerliga statsapparaten, som kan bli kärnan i det nya statssystemet, inte genom att arbetarklassen sätter sig i besittning av den existerande staten.

Naturligtvis saknades det inte opposition mot partilinjens, både dess teoretiska modell och (mest) dess praktiska utformning. Under de första åren hade socialdemokratin ännu inte sammanjutits. Det fanns friktioner och gnissel mellan de olika lokala organisationerna, mellan de skilda ideologiska traditionerna och inflytelserna och mellan partiets fackliga och politiska utövare. Men i samtliga fall kan man konstatera att oppositionen var ideologiskt svag och dåligt socialt förankrad. Ofta blev den inte heller långvarig. Här ska vi göra en kort översikt över de olika oppositionsrörelserna.

– En av de envetnaste oppositionsmännen var August Palm, som ursprungligen dragit i gång lasset, men sedan fick se sig distanserad när kärnan kom i rullning. Han hade ett revolutionärt temperament, påverkad som han var av sin vistelse på kontinenten, men saknade alldeles förmåga att artikulera sin opposition mot partiledningen. Han representerar en plebejisk misstro mot de intellektuella i partiledningen, och alldeles särskilt mot Branting; men han representerar i lika hög grad maktlösheten mot Brantings linje. Genom sin dåliga politiska skolning kunde han inte hålla styr. Han vinglade hit och dit, och hamnade slutligen i diket. Till hans

mest förryckta idéer hörde tanken att partiet frivilligt skulle gå under jorden 1891 och organisera sig som en hemlig terrororganisation av ryskt nihilistiskt mönster.

– Den kanske mest beklämmande oppositionsrörelsen var Hinke Bergegrens anarkistiska rörelse, som uppstod omkring 1890 och sedan levde kvar fram till 1910, då den gick upp i den syndikalistiska rörelsen. Det bästa man kan säga om den var att den var militant – men de metoder den ville använda var anarkistiska och inte politiska. Hinke Bergegren satte själv upp småmord och attentat högt på listan över de närmaste arbetsuppgifterna: ”För min del anser jag småmord vara alldeles utmärkta, och sådana attentat sätter skräck i de härskande i samhället. Vi skall ingjuta det gift som heter hat, så att vi blir mogna för vilket våld som helst.” Den politiska förvirringen var total inom rörelsen – det kan vem som helst övertyga sig om genom att läsa några nummer av *Brand* eller *Under röd flagg*. Ändå lyckades de samla upp mycket av den rådande radikalismen. Detta kan endast förklaras av den låga politiska nivån i landet i kombination med en hög kampvilja hos de arbetare som flyttat in från landsbygden.

Nu levde de kvar och sandade upp mycket av de den rådande radikalismen. Att rörelsen kunde överleva så länge kan endast förklaras av den låga politiska nivån i landet i kombination med en hög kampvilja hos de arbetare som flyttat in från landsbygden.

– Den opposition som stod närmast den revolutionära marxismen var den sydsvenska arbetarrörelse som Axel Danielsson organiserade i slutet av 80-talet. På punkt efter punkt kom han i kollision med partilinjen – i synen på parlamentarismen, i synen på medelklassen och t o m i synen på staten, där han 1889 närmade sig marxismens syn. Men hans insats bör inte över-skattas. Han lyckades aldrig formulera en alternativ strategi och taktik för den svenska arbetarrörelsen och inte heller lyckades han organisera sin opposition. Liksom Palm berodde hans opposition mera på temperament än på analys. Fr a misslyckades han med att bryta igenom själva grunden i Brantings åskådning: att det efterblivna Sverige inte var moget för socialismen. 1890 skrev Danielsson till partivännen Gustaf Steffen i London och meddelade att det utbrutit en revolt i Malmö (”Malmö-revolten”): ”Nu måste jag gå ut och lugna ner folket som larmar på gatorna, ty det passar sig icke att vi gör revolution här hemma i Sverige innan man gjort det i de stora kulturländerna.” Två år senare var hans opposition slut. I en berömd artikel 1892 förklarade han sitt avfall: ”Jag har blivit en lidelsefri och deciderad anhängare av parlamentarismen, och jag vågar tom hysa den kätterska meningen att man på parlamentarisk väg möjligen, märk väl möjligen, kan 'lösa den sociala frågan' – i vissa land åtminstone... Jag har börjat kompromissa med den intelligenta bourgeoisin, emedan jag lärt mig inse att det mellan kapital och kroppsarbete finns en gränsklass, som arbetarna ovillkorligen måste ha med sig... Jag har redan börjat visa, att jag vill reformera, därför att vissa reformer tillskyndar den stora massan och därmed i längden hela samhället, positiva fördelar.” Danielsson slutar med att förklara att vägen till socialismen skall gå ”genom den nuvarande staten och kommunen”. Under de sju år han hade kvar att leva kom han i stället att kritisera Branting från höger för att denne inte var tillräckligt beredd att kompromissa med bourgeoisin.

– I en klass för sig står författaren August Strindbergs kritik av partiets reformism. Strindberg var naturligtvis ingen marxist; men hans författarskap var revolutionärt och hämtade sin näring ur det kapitalistiska samhällets motsättningar. På den ideologiska nivån var han närmast bondesocialist. Inom sig förenade han – liksom ex.vis sin sengångare Jan Myrdal – revolutionära stämningar med de grövsta sociala fördomar och reaktionära inhugg. Under de tidiga åren på 80-talet hade Strindberg varit nära vän till Branting och de hade umgåtts i samma radikaliserade litterära kretsar I mitten av 80-talet bröt Strindberg upp från den ”socialism” han tidigare bekant sig till. Det var i det sammanhanget han kritiserade Brantings politiska linje. Han reagerade kraftigt mot de statsocialistiska teorierna inom arbetarrörelsen och varnade för att den Brantingska framtidsstaten skulle bli en enorm maskinstat, där individerna krossades. ”Branting förefaller mig redan vara socialistautomat och dogmatiker. Programmet

häng är färdigt. Framåt – mot industri-kollektiv-kapitalsamhället med olyckliga människor i gruvor och fabriker, berövade de första materiella (alltså ideella) villkoren luft och ljus som så låga varelser som växterna och bönderna ej ens vilja eller kunna undvara.” Eller som han uttrycker det i ett brev direkt till Branting: ”Detta program är diktat av ultraromantikern Saint-Simon, omdiktat av galningen Enfantin, korrigerat av relativisten Auguste Comte som dock ännu var kvar i idealismens deg med halva benen. Kan du svära på att Karl Marx som var född 1818 var riktigt rensad i huvudet och att ett brushuvud som Lassalle (född 1824) kunde se människorna innanför rocken sådana de äro.”

– Slutligen skall nämnas den kritiker som kanske trängde djupast i kritiken av den socialdemokratiska partilinjen och den Brantingska strategin: Det var järnarbetaren Arvid Björklund, som 1892 publicerade en broschyr, ”Varför är vi revolutionära?” där han ifrågasatte hela det Brantingska schemat. Var det verkligen nödvändigt att det efterblivna Sverige skulle behöva genomlöpa hela den kapitalistiska utvecklingen innan det kunde bli tal om socialism? Skulle inte målet då försvinna i fjärran? Var erövringen av allmän rösträtt verkligen ett mål i sig? Kunde arbetarna göra någonting med den om de sociala olikheterna bestod? Skulle maktförhållandena då inte vara till arbetarnas nackdel även om de formellt var i majoritet?

Det är dessa frågor som Arvid Björklund utreder. Och han kommer fram till rakt motsatta resultat till Branting. ”Den allmänna rösträtten är, enligt mitt förmenande, den säkerhetsventil de maktägande med all säkerhet kommer att använda, i den händelse jäsningen skulle bli för stark. Om den allmänna meningen då är att vi den parlamentariska vägen kunde vinna vårt mål, då skulle man jubla över sin seger, och de härskande kunna i lugn och ro fortsätta som förut.” I stället för att låta förhållandena ”mogna” (vilket endast kan ske till kapitalismens fördel) gäller det att handla snabbt medan kapitalismen ännu är svag. ”Trots allt detta påstår man, att det ej kan gå för sig att få ett socialistiskt samhälle förrän utvecklingen drivits till sin spets. Man talar om den 'historiska utvecklingen': det ena skedet måste avlösa det andra; utvecklingen gör inga språng o s v. – Denna lära om det eviga framåtskridandet är mänsklighetens största fiende. Den kommer oss att sjunga sånger till mänskligheten lov medan vi går vår undergång till mötes. De som allvarligt vill en förändring till det bättre, borde göra detta klart för sig. Vi måste ständigt framhålla att det nuvarande samhället är oförenligt med allas bästa och att det dag för dag blir det ännu mera.” Arvid Björklund slutar sin lilla broschyr på bara 16 sidor – men det är perspektivrika och visionära sidor – med följande sammanfattning: ”För mig står därför saken så: det måste bli en omgestaltning av samhället snart, såvida det ej skall bli för sent. Det är därmed ej sagt att man skall rusa blint åstad utan förberedelse, men man kan lätt uppfatta vilken oerhörd skillnad det är att inse detta, mot att som nu, förtrösta på några hemlighetsfulla krafter som med nödvändighet driver mänskligheten till målet. Förhållandena ter sig i ett helt annat ljus. Antingen lyckas vi i en väl förberedd omstörtning, ja, då är mänskligheten räddad; eller också misslyckas vi, och mänskligheten är dömd till undergång. Vi har då gjort vad på oss ankommer för att undvika undergången; vi har gjort vår plikt.”

Det är helt fel att säga att socialdemokraterna ”förråder” sitt eget program eller sitt eget förflutna. Tvärtom ligger en del av socialdemokratins styrka i att rörelsen har en reformistisk kontinuitet, att den inte vuxit fram under konvulsioner utan i relativt lugn. Reformismen härstammar i första hand ur den speciella uppbyggnad partiet fick, som ett massparti byggt på fackföreningar, och ur den speciella plats partiet kunde erövra i det svenska samhället. Men denna reformistiska struktur förstärks dessutom i avsevärd grad av att partilinjen var i samklang med strukturen – endast enskilda personer kom att kollidera med den. Partiet byggdes medvetet upp som ett reformistiskt parti. Det klargörs redan i partiprogrammet 1885, där man talar om att fackföreningarna måste ”sammansluta sig till ett svenskt socialdemokratiskt parti”. Det klargörs än mer i det tal i Gävle som Branting höll ett år senare och där de den

reformistiska taktiken och strategin lades fram på ett helgjutet och konsekvent sätt. De två pelarna i den svenska reformistiska ideologin är synen på staten, som gör att partiet alltid varit berett att överta den borgerliga staten, och synen på kapitalismen, där man tror att kapitalismen successivt avskaffar sig själv och att förhållandena ännu inte är ” mogna ” för socialism. Detta innebär att socialdemokratin även före maktutövningen velat stödja den mest progressiva delen av bourgeoisin – storbourgeoisin – och att den satt likhetstecken mellan dessa åtgärder och arbetarklassens intressen.

Det är också på denna ”intressegemenskap” som socialdemokratin fortsatt att bygga, och det är också den som förklarar dess maktställning i det svenska samhället. När arbetarklassen skjuter denna ”intressegemenskap” i sank och i handling visar att kapitalismen förvisso inte är ”mogen” utan rutten, klämtar klockan också för den socialdemokratiska reformismen.

Kenth-Åke Andersson

Fjärde Internationalen 2/77

Tom Gustavsson och Gert-Inge Johnsson.

Kenth-Åke Andersson och den svenska socialdemokratin

– Ett pionjärbete att kritisera och föra vidare

Ingen som följt eller deltagit i den revolutionärt marxistiska rörelsens framväxt i Sverige sedan slutet av 60-talet kan glömma eller förbise Kenth-Åke Andersson.

Han var inte bara en av pionjärerna för den organisation som idag är Kommunistiska Arbetarförbundet. Han ägde dessutom en penna med en skärpa som påminde om en Axel Danielsson eller en Bengt Lidforss.

Liksom dessa portalfigurer bland den svenska arbetarrörelsens skribenter kunde han göra den polemiska essän till en litterär njutning, utan att för den skull ett ögonblick missa målet.

Med grundlighet och säker ironi gisslade han framför allt stalinismens och maoismens propagandister. Hans artiklar var därför till övervägande delen av historisk karaktär. De hade som uppgift att erövra delar av den internationella arbetarrörelsens verkliga historia till svensk mark – genom att söm för söm sprätta upp den kostymering som Moskvarättegångarna, Spanska inbördeskriget, den Kinesiska Revolutionen, den Socialistiska Kultursynen och mycket annat försetts med av stalinister och maoister.

När grovgörat var klart på den fronten gav han sig i kast med ett annat och större projekt: Att för första gången framställa en marxistisk analys av den svenska socialdemokratins och därmed den svenska arbetarklassens historia.

Han gjorde det därför att han förstod den nyckelställning socialdemokratin hade i det svenska samhället och därför att han var medveten om att ingen revolutionär organisation skulle kunna utvecklas på sikt – utan en riktig förståelse för den svenska socialdemokratins karaktär och utan en korrekt taktik gentemot socialdemokratin och de arbetargrupper den håller fast i reformismens grepp.

Genom Kenth-Åkes hastiga bortgång 1974 blev detta projekt ofullbordat. Ja, i själva verket hade det precis inletts, åtminstone enligt hans eget sätt att se saken.

Två skrifter hade dock lämnat tryckpressarna: Dels en artikel i *Fjärde Internationalen* (nr 4/1973) om den internationella socialdemokratins historia. ”Den Röda Rosetten” bar den som huvudrubrik, efter den rosett som arbetarklassen i Paris lyckades få fästad vid borgarklassens

fana = trikoloren – under 1848 års revolution. Dels den postumt utgivna pamfletten ”Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsen barndom” (Röda häften nr 25), en skrift som han för övrigt hade planerat att bearbeta en gång till.

I en redaktionell inledning till *Fjärde Internationalen* 4/73 – som författades av Kenth-Åke, även om den inte signerades av honom – linjerade man upp riktlinjerna för ett större projekt som han och redaktionen ville dra igång.

Projektet skulle dels omfatta en analys av den internationella socialdemokratin, dels en undersökning av den svenska socialdemokratin och dess säregenheter.

Den förstnämnda analysen ”måste ge utgångspunkterna” skrev redaktionen och ge svar på frågor som ”vilka faktorer i det kapitalistiska produktionssättet som skapar socialdemokratin”.

Den senare undersökningen skulle ta sig fram på tre nivåer:

Den svenska socialdemokratin historia, den socialdemokratiska apparaten samt socialdemokratin förhållande till statsapparaten.

– Idag är analysen av socialdemokratin en prioriterad uppgift för den revolutionära vänstern i Europa – skrev redaktionen och förklarade också varför.....

– En felaktig analys leder tveklöst till en felaktig taktik och strategi. Teori och praktik hänger nära samman..... Våra studier siktar mot en partilinje, mot en bestämd taktik och strategi. Men denna kan endast fastställas genom en öppen och fri debatt.

Kenth-Åkes artiklar lästes, diskuterades och kommenterades, berömdes, ifrågasattes delvis, ja till och med översattes till flera andra språk. Men någon egentlig debatt blev det inte, även om enstaka inlägg om socialdemokratin karaktär gjordes till vår förbundspress. Det projekt som han inlett fördes knappast vidare.

Till stor del berodde det nog på att Kenth-Åke var tidigt ute – inte i förhållande till det problem han reste till debatt, utan i förhållande till förbundets utveckling.

De avgörande frågor som han ville få besvarade, ställdes ännu inte konkret som praktiskt-politiska problem för KAF och dess föregångare Revolutionära Marxisterna Förbundet.

Idag är de definitivt det, vilket inte minst de artiklar som publicerats här i *Fjärde Internationalen* om LO-fonderna och utvecklingen efter valet visat, liksom debatten om taktiken inför årets Första maj i tidningen *Internationalen*.

Det är därför hög tid att ta Kenth-Åkes maning om debatt och författa studier på allvar. Endast då kan vi förverkliga det inledda, ofullbordade, men livsviktiga, projekt han lämnade efter sig.

Socialdemokratin och den borgerliga omvandlingen i Sverige

Inte i något annat land i Europa har socialdemokratin en så stark ställning som i Sverige.

I snart ett sekel har socialdemokratin utövat en nära nog total dominans över den svenska arbetarklassen.

Under 44 år satt SAP så gott som oavbrutet i regeringsställning. Partiets inre stabilitet har varit större än de flesta andra socialdemokratiska partiers.

I inget annat land har socialdemokratin spelat en så avgörande roll för kapitalismens utveckling och stabilitet som i Sverige. Kenth-Åke Andersson var väl medveten om denna särställning för den svenska socialdemokratin. I sin pamflett påpekade han att man rom kan säga att ”ett eventuellt valnederlag för socialdemokratin skulle försätta den svenska kapitalismen i en svår politisk kris”.

– Redan genom att räkna på fingrarna kan man få fram att de tre borgerliga partierna skulle få svårt att uppnå en stabil parlamentarisk majoritet, skrev han bl a. Trots att vi idag inte ser den 20-tals-situation som KÅA förespeglade, ”med ständiga regeringskriser och invecklade piruetter på taburetterna”, så står det klart att hans bedömning av problemen med en borgerlig regering i stort sett var riktig och framsynt.

Även om han på andra punkter missade i sin analys av socialdemokratins säregenhet i förhållande till de borgerliga partierna – vilket vi återkommer till – så uppfattade han därmed den svenska borgarklassens särskilda beroendeförhållande till socialdemokratien.

Vilka faktorer är det då som givit den svenska socialdemokratien denna unika ställning i samhället – om man jämför med dess broderpartier i exempelvis Västtyskland och England?

SPD och Labourpartiet är visserligen stora partier, men de kom ändå inte att spela samma roll för den kapitalistiska utvecklingen i sina respektive länder som SAP gjorde i Sverige. I KÅA:s analyser på den punkten hittar vi avgörande fördelar i hans pamflett.

Han anser att grunden till det här, måste sökas i villkoren för socialdemokratins framväxt, under ”den svenska arbetarrörelsens barndom” – och genomför därför en historisk analys. KÅA lyfter fram de historiska särregenerheter som präglade den svenska kapitalismens – och därmed också den svenska borgarklassens och arbetarklassens – historia.

Han undersöker därvid samspelet mellan en rad samhälleliga faktorer; låt oss nämna de viktigaste:

- Det kapitalistiska produktionssättet trängde fram förhållandevis sent i Sverige, men när det väl skedde, skedde det snabbt och effektivt på ett sätt som försvagade småborgerligheten.
- Staten kunde tidigt spela en mycket aktiv roll i industrialiseringsprocessen, vilket gjorde den framväxande borgerligheten mindre beroende av folkliga mobiliseringar.
- Jordreformer genomfördes återkommande och påbörjades tidigt, om vi ser det i ett internationellt perspektiv. Det gjorde jordfrågan mindre laddad och bidrog till den relativt fredliga samhällsomvandlingen.

Allt det här försvagade borgarklassen politiskt. Borgarklassen kom att sakna en verklig massbas i vilken den kunde förankra starka politiska partier. Genom den förhållandevis fredliga omvandlingen av samhället hade den inte heller samma behov av sådana som många av sina utländska klassbröder.

Det faktum att den framväxande borgarklassen i första hand rekryterades ur adeln och de rika köpmannafamiljerna – och inte ur olika hantverksskikt – försvårade ytterligare bildandet av starka borgerliga partier. Denna rekrytering uttryckte det tidiga samarbetet mellan borgare och adelsmän och lade grunden till statens aktiva roll i kapitalismens tjänst – det var ju adeln som dominerade de statliga organen.

Varför kunde reformismen vinna insteg?

KÅA för alltså tillbaka den svenska socialdemokratins starka ställning i samhället på borgarklassens politiska svaghet:

- Borgarklassen lyckades bilda sitt eget parti först efter – och dessutom en bra bit efter – det att arbetarklassen höjt sig till politisk klass och bildat sitt parti, skriver han. Och vidare:
- Det är denna försening i borgarklassens höjande till politisk klass som förklarar dess beroende av socialdemokratien.

Även om det är en nödvändig del av förklaringen, så är det också bara en del av förklaringen till socialdemokratin unika och starka ställning inom arbetarklassen. Det påpekar KÅA och fortsätter med att ta fram en del andra särigheter i den svenska utvecklingen:

Frånvaron av en genuin borgerlig revolution gjorde att en reformistisk tradition lättare kunde vinna insteg och förankras hos arbetarklassen och dess direkta föregångare – städernas småfolk och hantverkare.

Denna tes, om sambandet mellan den borgerliga omvandlingens karaktär och den politiska traditionen för vidare till arbetarklassen kan lätt generaliseras till internationell nivå. Man behöver bara jämföra den franska revolutionens förlopp med den amerikanska och undersöka deras effekter på arbetarklassen i respektive land...

Den franska revolutionen var upptakten till en radikal politisk tradition, som gav upphov till intensiva klasstrider under ett helt århundrade. Den franska arbetarklassen föddes, deltog i och formades i denna tradition.

I Amerika – med dess splittrade befolkning och svaga arbetarklass – föddes ingen permanent politisk radikalism ur den borgerliga revolutionen. Det har fått bestående effekter på arbetarrörelsen i USA.

KÅA pekar också på en annan viktig faktor, nämligen förhållandet mellan den egentliga arbetarklassens framväxt och bildandet av det socialdemokratiska partiet.

Den socialdemokratiska partiorganisationen kom först och stödde sig ofta på de hantverkskikt, som inte hade någon framtid som kapitalister, samt på de övre arbetarskikten. Det var skikt som bar upp en reformistisk – eller i andra sammanhang liberal – ideologi.

Den förvandling av socialdemokratin som följde, i och med att partiet mer och mer bidrog till och rotade sig i den framväxande fackföreningsrörelsen, hade innan sekelskiftet gjort det socialdemokratiska partiet till ett verkligt massparti. Men det var ett parti med bestämda reformistiska gränser.

När den snabba kvantitativa tillväxten av arbetarklassen skedde kring sekelskiftet fanns redan de socialdemokratiska organisationerna relativt välutbildade – hierarkiskt uppbyggda och med ett starkt småborgerligt inflytande. På så sätt underlättades det reformistiska inträngandet i arbetarklassen ytterligare. Vi är därmed framme vid en ytterligare frågeställning – en som måste ses som i sista hand avgörande när det gäller att förklara reformismens uppkomst, utbredning och socialdemokratin stabila utveckling under 1900-talet:

Vad i arbetarklassens ställning i samhället gjorde den såpass benägen att följa den socialdemokratiska ledningen och anpassa sig till dess ideologi?

Det var en fråga som KÅA ställde – i synnerhet i ”Den röda rosetten”. När han grep sig an den försökte han samtidigt gendriva de teser som maoistiska och stalinistiska ideologer ställt upp på detta område...

– Det bidrag som kommit från det hållet, skrev redaktionen i sin inledning till *FI* 3/1973, har varit teoretiskt undermåliga, de har byggt på alltför godtyckligt material och präglats av konspirationsteorier.

För att slå undan grunden för dessa konspirationsteorier avvisade KÅA tesen om att socialdemokratin varit revolutionär till dess att dess ledare ”förrådde” rörelsen och ledde in den på reformismens stickspår.

Vi är helt ense med KÅA om att en sådan förklaring, som ju dessutom bara kan förklara socialdemokratin fortsatta historia som nya förräderier, leder till konspirationsteorier om förhållandet mellan de socialdemokratiska ledarna och borgarklassen respektive arbetarklassen.

Vi är också ense med honom om att den svenska socialdemokratin inte kan beskrivas som revolutionär (ens) under de första decennierna av dess levnad. Vi anser att man här måste göra en distinktion mellan revolutionär och samhällsligt progressiv. Socialdemokratin spelade, enligt vår mening en samhällsligt progressiv roll, under denna period.....

Bildandet av det socialdemokratiska partiet uttryckte ett stort framsteg för den svenska arbetarklassen – det uttryckte ett första nödvändigt organisatoriskt brott med borgarklassen och dess partier.

Socialdemokratin kunde spela en viktig politisk och organisatorisk roll – som organisatör av arbetarklassen, som initiativtagare till fackföreningar över hela landet och som inspiratör till stridbara fackliga och politiska aktioner.

Denna verksamhet hämmades naturligtvis av partiets mått av byråkratisering, dess i grunden reformistiska statsuppfattning och dess parlamentariska ambitioner.

Men under denna epok av kapitalismens utveckling – innan konkurrenskapitalismen växt över i dess imperialistiska stadium – kunde dessa drag hos socialdemokratin just bara hämma dess verksamhet – inte undertrycka dess progressiva funktion, som helhet betraktat.

Det kan vara värt att stryka under det här ordentligt, eftersom KÅA inte gör det i sina bidrag.

Det enkla ”förräderi” som maoister och stalinister teoretiserade fram, kan omöjligen förklara socialdemokratins utveckling. Minst av allt kan det förklara hur dessa socialdemokratiska ledare, dessa förrädare, genom årtionden lyckats behålla sin dominans över arbetarklassen. Här ryms också en god portion förakt för de arbetare som under årtionden låtit sig luras så kapitalt.....

För att få en hållbar teori, menade KÅA, måste vi överge det rent historiska synsättet till förmån för en strukturell förklaring till socialdemokratins/reformismens uppkomst.

För KÅA var detta först och främst – eller uteslutande? – en fråga om att studera arbetarklassens strukturella förhållande till kapitalismen för att därmed undersöka vilken ideologi det kapitalistiska produktions sättet alstrade åt arbetarklassen. Och detta på grund av dess specifika ställning i produktionsprocessen. Låt oss försöka bena upp KÅA:s analys....

”Idéhistorisk kontinuitet”

I ”Den röda rosetten” studerar KÅA vissa väsentliga drag i den socialdemokratiska ideologin i ett historiskt perspektiv och menar att de är desamma idag som de idéer Louis Blanc förde fram under revolutionen i Frankrike 1848.

– När man läser Louis Blancs skrifter och studerar hans agerande, skriver KÅA, får man ofta anledning att slå sig för pannan. Detta är ju Branting upp i dagen! Precis vad Palme säger! Men är det inte Sträng! Det där låter ju som Arne Geijer! Eller Tage Erlander!

Vad är då anledningen till denna likhet mellan vad dagens socialdemokrater säger och vad en Louis Blanc yttrade för mer än 100 år sedan?

– Man skulle naturligtvis, skriver KÅA, kunna göra en idéhistorisk utredning och påvisa hur Louis Blancs idéer överfördes till Ledru-Rollin, som i sin tur påverkade den unge Lassalle, som i sin tur påverkade Branting (och Bernstein) som i sin tur. . .

Men det vore att kringgå hela frågan, anser han. Ty den lösningen besvarar inte den avgörande frågan ”hur och varför denna påverkan skedde, varför man kunde nöja sig med en gammal ideologi och inte behövde formulera nya ideologier för att möta förhållandena i olika länder och olika tider”.

För att lösa problemet måste vi, menar KÅA, finna själva grunden till den socialdemokratiska ideologin, till reformismen. Denna är, säger han, det kapitalistiska produktionssättet självt som spontant, idag likväl som 1848, alstrar ett reformistiskt, socialdemokratiskt medvetande hos arbetarklassen.....

– I själva verket har socialdemokratin ingen idéhistoria i egentlig mening. Dess ideologi uppstår spontant i det kapitalistiska samhället. Det är en process av samma enkla natur som fackföreningsrörelsens uppkomst (Röda rosetten, sid 8).

Denna tes om den socialdemokratiska ideologin som en spontan, ja automatisk, reflex av kapitalismen återfinns också i hans pamflett om den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom där han slår fast att ”i riksdagen finns det idag inget parti som inte accepterat den socialdemokratiska ideologin och dess värderingar”.

– Man kan tom med visst fog tala om att vi har fem socialdemokratiska partier i Sverige, skriver han, åtminstone om man ser frågan ur strikt idémässig synvinkel. Vad som skiljer dem åt är den sociala sammansättningen och storleken (sid 4-5).

Enligt vår mening fångar inte denna tes den socialdemokratiska ideologin och politiken. Den kan inte förklara utvecklingen av den socialdemokratiska politiken. Det är en uppfattning som inte kan ge underlag för en korrekt strategi och taktik gentemot socialdemokratin.

Vi ska strax återkomma till denna kritik, men först ta vägen över några andra skrivningar i KÅA:s pamflett.

8-timmarsreformen och skolfrågorna

Vi har redan beskrivit hur KÅA avvisade ”förräddar”-perspektivet – de olika konspirativa teorierna. Men när han ska dra slutsatserna av sin egen framställning av reformismen och den socialdemokratiska ideologin hamnar han själv i farlig närhet av just sådana teorier!

Så här skriver KÅA på några centrala sidor i sin pamflett:

– Det finns ingenting i den 40-åriga regeringspolitiken som skrämt bourgeoisin – minst av allt storbourgeoisin. Tvärtom; Socialdemokratin har tilltalat storbourgeoisin, och den har fått ett entusiastiskt stöd. Men detta är endast halva sanningen. Den andra halvan är att socialdemokratin inte förlorat arbetarklassens stöd, trots att den bedrivit en politik i storfinansens intressen. Hur kan denna paradox förklaras?

– Hemligheten ligger i att socialdemokratin förstått att manövrera längs de linjer där storbourgeoisins och arbetarklassens intressen delvis sammanfallit.

Socialdemokratin har byggt upp sin ställning i det svenska samhället på att förverkliga de reformer som legat ”i båda parters intressen” som man själv säger. Eller snarare: Genom att förverkliga sådana krav från arbetarklassen som passat storbourgeoisins intressen.

– Socialdemokratin unika historiska roll ligger i dess förmåga att kryssa mellan de stridande klasserna och hitta förbindelsen mellan arbetarklassens dagskrav och borgarklassens långsiktiga behov. Därmed kan vi också förutse ett sönderfall för socialdemokratin när denna manövermöjlighet blir allt mindre och slutligen försvinner i de framtida klasstriderna.

Man kan naturligtvis tolka detta på så sätt att socialdemokratin, objektivt sett, tvingats anpassa sig till dessa ”förbindelselänkar”. Det är också så vi länge läst dessa rader.

Men det är ändå uppenbart att de – åtminstone – lämnar dörren öppen för en konspiratorisk syn på den socialdemokratiska politiken – även om avsikten nu var en helt annan. En konspiratorisk syn där borgarklassens medvetna representanter i form av den

socialdemokratiska ledningen på ett planmässigt sätt gör allt vad den kan för att förankra storbourgeoisins politik.

I KÅA:s framställning låter det som om storbourgeoisin medvetet kämpar för vissa reformer som samtidigt ligger i arbetarklassens intresse. Det gäller exempelvis 8-timmarsdagen. Så här skriver KÅA:

– Detta klassiska krav innebär för arbetarklassens del att en yttre gräns sätts för utsugningen, att arbetarklassen kan övervinna de krafter som direkt hotar dess fysiska existens. Den enskilde kapitalisten kommer att motarbeta detta krav så länge som möjligt eftersom 8-timmarsdagen sätter en gräns för hans förmåga att ta ut absolut mervärde ur arbetskraften. Men så står inte frågan, för borgarklassen som helhet. För den är det viktigt att 8-timmarsdagen genomförs. Detta av två skäl: Dels garanterar den arbetarklassens fortsatta reproduktion, dels leder den till att jakten på nytt kapital flyttas över från det absoluta till det relativa mervärdet. Detta vinnas inte ut genom ökad arbetstid, utan i stället genom ökad arbetstakt och modernisering av maskinparken.

En sänkning av arbetstiden blir därför ett instrument för produktionsmedlens effektivisering och modernisering, summerar KÅA. Därmed ligger det också i borgarklassens långsiktiga intresse.

Visst driver 8-timmarsreformen fram en effektivisering och modernisering av produktionen. Visst blir det objektiva resultatet det som KÅA beskriver.

Men det är just det objektiva resultatet. Som framställning av vad som tvingat fram reformen, hur den drivits igenom och reformisternas roll i sammanhanget, blir KÅA:s framställning skev.

En beskrivning av 8-timmarsdagens genomförande måste ta sin utgångspunkt i den kamp som fördes, ibland med medel som var den socialdemokratiska ledningen främmande. För att sedan undersöka hur den socialdemokratiska byråkratin behandlade kravet utifrån sin sociala ställning och sina intressen. Såsom KÅA behandlar frågan lämnar han faktiskt dörren vidöppen för konspiratoriska teorier.

Låt oss ta ett exempel till från KÅA:s text. Han exemplifierar också sin teori med den socialdemokratiska skolpolitiken:

– För arbetarklassen var det naturligtvis ändra från början av central vikt att övervinna den splittring mellan manuellt och intellektuellt arbete som ligger i själva det kapitalistiska produktions sättet och att erövra den kunskap som det borgerliga samhället förvägrade dem, skriver han. Men på lång sikt låg detta krav också i bourgeoisins intresse, som behövde en bättre skolad arbetskraft för att sköta de nya maskinerna.

– Åter kryssade socialdemokratin fram på de smala skären och genomförde de delar som passade bourgeoisins historiska intressen, i detta fall en ökning av den rent formella kunskapen utan att någonsin ställa frågan om skolningens innehåll eller kunskapens roll i samhällsomvandlingen.

Vi förnekar inte att de upprepade socialdemokratiska skolreformerna utgått från det faktum att industrin kräver bättre utbildad arbetskraft. (Se som exempel Olof Palmes olika tal i hans bok ”Politik är att vilja!”) Men visst har socialdemokraterna ställt frågan om kunskapens roll i samhällsomvandlingen! Ja, man har t o m övervärderat den!

På den tiden när Olof Palme var ecklesiastikminister, som det hette då, talade han sig många gånger varm för den nya skolan, som en hävstång för en demokratiskt socialistiskt samhällsutveckling. (Och är det inte i grunden liknande tankar som går igen i grundskolans läroplan?)

Det är tankar som med nödvändighet varit till intet förpliktigande, eftersom den praktiska politiken hela tiden hållit sig inom det givna samhällets ramar. Pragmatismen har ju alltid suttit i katedern i den socialdemokratiska skolan.

Resultatet har blivit att socialdemokratin aldrig utmanat kapitalismen med sin skolpolitik. Men är det inte, än en gång, att öppna dörrarna för konspirativa teorier att framställa den historiska utvecklingen på det sätt som KÅA gör?

Byråkrati-begreppet centralt!

Hur går det här ihop med KÅA:s teorier om den socialdemokratiska ideologin som en reflex av det kapitalistiska produktionssättet?

Om den reformistiska ledningen verkligen besitter denna unika förmåga att medvetet analysera fram den gemensamma skärningspunkten mellan arbetarklassens kortsiktiga intressen och borgarklassens långsiktiga – hur kan då det reduceras till en enkel ”reflex”?

Det är svårt att inse – och vi kan inte heller hitta något svar på det i KÅA:s material om socialdemokratin.

Den största bristen i KÅA:s analys är enligt vår mening att han inte börjar i en distinktion mellan den spontana ideologi som alstras hos ”genomsnittsarbetaren” i produktionen – och den reformistiska helhetsuppfattning som bärs upp av ett speciellt socialt skikt. En medveten reformistisk syn på samhället och dess utveckling är inte något som växer fram hos varje arbetare som befinner sig i produktionen. Hos dem återfinner man fragment och brottstycken av en sådan uppfattning.

Vi tror att man måste börja i den här distinktionen för att sedan förfina den i en noggrannare analys av den borgerliga ideologins genomslagskraft och klassmedvetenhetens utveckling.

Vad sen gäller den socialdemokratiska ideologin är vår tes att det definitivt existerar en reformistisk, socialdemokratisk ideologi, som skiljer sig från det idésystem som de borgerliga partierna är bärare av. Vi tror också att det finns genomgående drag i denna socialdemokratiska ideologi, som gör att man kan finna likartade tankegångar under helt olika historiska perioder. Det finns en viss kontinuitet, men inte en identitet. Det sker hela tiden en utveckling – där vissa element infogas och andra elimineras.

Enligt vår mening överdriver KÅA det mått av kontinuitet som finns i den socialdemokratiska ideologin. Han gör den alltför absolut och heltäckande, i synnerhet i förhållande till tidiga, mer eller mindre socialdemokratiska ideologier. Han undervärderar den utveckling som trots allt har skett. Han missar det specifika i den socialdemokratiska samhällsuppfattningen jämfört med öppet borgerliga strömningars. Och framför allt, han misslyckas med att förlägga den till dess samhälleliga bärare – den socialdemokratiska byråkratin – när han framställer den som en – mer eller mindre (?) – spontan produkt av det kapitalistiska produktionssättet.

Den socialdemokratiska ideologin – med dess relativa kontinuitet och utveckling – måste direkt föras tillbaka på detta byråkratiska skikt för att kunna fångas i sin motsägelsefullhet. Denna ideologis funktion är ju hela tiden att rättfärdiga byråkratin:s särskilda materiella och politiska intressen i samhället – i förhållande till produktionen, inom statsapparaten och gentemot dess egen arbetarbas.

Det KÅA lyckas visa i ”Den röda rosetten” är inte exakt detsamma som det han avser att visa. Han lyckas förklara varför den socialdemokratiska ideologin och politiken har så lätt att slå rot inom de breda arbetarmassorna. Han pekar där på deras underordnade, uppsplittrade och underkuvade ställning i produktionen.

Det gör det svårare för dem att finna långsiktiga alternativ till socialdemokratien och reformismen – och mindre benägna att söka efter sådana. I synnerhet i lägen av kapitalistisk expansion, har socialdemokratien lättare att vinna trovärdighet. Det kan ju peka på konkreta resultat, i form av återkommande materiella förbättringar.

Men det är en sak att säga att grogrunden för reformismen är gynnsam och särskilt gynnsam i ”normala fall”, att socialdemokratiska åtgärder och idéer kan framstå i ett rosa skimmer. Det är inte detsamma som att arbetarna ”blir” medvetna reformister. Och att en reformistisk helhetsuppfattning skulle ”växa fram” ur produktionen.

Nej, förklaringen i reformismens uppkomst och seger inom arbetarklassen måste man gå vidare med KÅA:s analys av samspelet mellan en rad historiska faktorer. Och man måste använda den nyckel, som KÅA pekar ut men inte utnyttjar: Byråkrati-begreppet!

En avgörande punkt i analysen måste gälla undersökningen av det skikt inom arbetarklassen som bär upp den reformistiska ideologin och den socialdemokratiska apparaten, nämligen den så kallade arbetararistokratin.

Det var dess intressen som partiets alltmer utvecklade reformistiska ideologi och praktik uttryckte och det var ur detta skikt som den socialdemokratiska ledningen hämtades.

Motsägelser

Vi nämnde nyss att det är svårt att få de olika bitarna i KÅA:s analys av reformismen att gå ihop.

Låt oss exemplifiera detta med den historiska framställning KÅA själv gör av socialdemokratiens framväxt.

Det är en skildring som faktiskt till viss del motsäger hans egen teori.

KÅA pekar helt riktigt på socialdemokratiens ursprungliga förankring i vissa socialt avgränsade skikt – hantverksgrupper och specialiserade arbetare. Det är dessa skikt som är de främsta och mest aktiva bärarna av de reformistiska föreställningarna, inte den relativt oskolade industriarbetarklass som senare bröt fram med sådan styrka i takt med det fortsatta industrialiseringen.

KÅA visar också att det inte skedde någon verklig sammanstötning mellan dessa grupper och marxistiska strömningar inom partiet. Han förklarar varför det aldrig utvecklades någon slagkraftig marxistisk flygel inom det socialdemokratiska partiet. Det fanns individer som stod för en oppositionell linje, men inte något helgjutet alternativ.

De breda arbetargrupper som mer och mer kom att utgöra partiets bas stod ofta för en betydligt militantare kamplinje i dagsfrågorna än partiledningen, men lyckades inte hota dess ställningar och kom snabbt att domineras av den.

Det är riktigt att, som KÅA, här referera till arbetarmassornas uppsplittrade ställning i produktionen och deras utvecklade klassmedvetenhet. Annars går det inte att förklara varför den socialdemokratiska byråkratin så snabbt och så smärtfritt kunde vinna ett politiskt övertag.

Men man måste då också komma ihåg att utvecklingen i andra länder inte alls var lika lindrig. Det gör KÅA också, paradoxalt nog – paradoxalt, därför att det motsäger hans egna teorier.....

– Inom (det tyska socialdemokratiska) partiet fanns det två strömningar som aldrig helt dog ut och efter sekelskiftet markerades ännu mer, skriver han. En stark reformistisk strömning med förankring bland fackföreningsfunktionärerna, riksdagsmännen och med stöd från de övre skikten inom arbetarklassen (”arbetararistokratin”), och en revolutionär intelligentsia och lägre proletära skikt, vilka inte kunde få samma eftergifter från bourgeoisin (Röda rosetten, sid 14).

– Denna uppdelning av reformister och revolutionärer inom partiet förekom i alla socialdemokratiska partier – i Frankrike hade man en uppdelning mellan ”guesdister” (marxister) och ”possibilister” (reformister), i Tyskland mellan ”lassalleaner” och ”eisenachare” (marxister), i England mellan partiets ledning och den anarko-marxistiska gruppen kring tidskriften ”Commonweal”.

– Svaga, men ytterst svaga, återspeglings av denna uppdelning i reformister och revolutionärer har vi också i Sverige i striden mellan Branting och Axel Danielsson i slutet av 1800-talet (Röda rosetten, sid 14-15).

KÅA har gett många orsaker till varför dessa återspeglings var så pass svaga i Sverige, varför reformismen kunde segra så lindrigt – och därmed också en del av förklaringen till dess stabilitet.

Men låt oss tänka efter: Innebär inte KÅA:s påpekande i dessa rader – att det under flera decennier fördes en kamp mellan en revolutionär och en reformistisk flygel inom nästan samtliga socialdemokratiska partier i Europa – en motsägelse jämfört med hans egen tes om reformismens spontana uppkomst?

Och hur kunde dessa revolutionära strömningar stå så pass starka under en av kapitalismens ”uppåtgående kurvor”? KÅA skriver ju själv – jämför med citatet på sidan 12 härövan – att det under kapitalismens nedgångsperioder finns förutsättningar för en verklig revolutionär rörelse.

KÅA:s teori om reformismens framväxt kan inte förklara detta. Därtill behövs det en teori som för det första förlägger de reformistiska intressena till ett särskilt socialt skikt, för det andra måste den kunna visa att detta byråkratiska skikt har sina alldeles speciella intressen, som strider mot de breda arbetarmassornas – om att det är denna objektiva och subjektiva motsättning som ger upphov till en långvarig strid inom den europeiska arbetarrörelsen. För det tredje måste vår teori också ta hänsyn till de historiska faktorer som gynnade reformismen i slutet av 1800-talet, i synnerhet i det svenska samhället. Och som gjorde att den, med några få undantag, kunde avgå med segern.

Politiska effekter

Vilka politiska effekter får då de brister vi dragit fram i KÅA:s analys?

Deras konsekvens kan faktiskt bli ett rättfärdigande av olika reformistiska projekt under ”normala förhållanden” – de anknyter ju till och förverkligar det nödvändiga, det spontana, medvetande som finns hos arbetarklassen.

KÅA drog aldrig själv några sådana slutsatser. Det vore honom fjärran. Men det är inte svårt att upptäcka att kamrater, som idag uppenbarligen är djupt påverkade av hans teorier på den här punkten, hamnar i en sådan politisk fälla.

Vi tänker här främst på Tom Hansens och Per Reichards artikel om ”Arbetarklassen, reformismen och enhetstaktiken” i *FI* 3-4 1976, och den inställning de försvarar där om bl a LO-fonderna.

Ett annat problem med KÅAs analys är att han genomgående behandlar socialdemokratien som ett enhetligt fenomen. Kanske beror det på att han bara befinner sig i början av sitt arbete, att han utgår från vissa allmänna skrivningar, med avsikt att sedan förfina analysen efterhand.

Det är hur som helst viktigt att ha det här i tankarna när man läser hans material. För som det nu står, tar det inte upp existerande och möjliga spänningar mellan den socialdemokratiska

apparaten och de reformistiskt påverkade arbetarna inom denna apparat. Och utan en sådan analys blir det omöjligt att utforma en riktig enhetstaktik.

Men det är knappast meningsfullt att gå i polemik med KÅA på den här punkten. Det skulle bara leda till att man tvingades övertolka det han skriver – och dra slutsatser av det, som han själv aldrig framfört, för att sedan skärskåda dem.

Avslutningsvis

Vari ligger då grunden till de brister, som vi försökt dra fram i den här artikeln?

Vår hypotes är att KÅAs utarbetande kring den internationella och svenska socialdemokratins påbörjades utifrån två olika synvinklar.

Han ville dels påbörja en undersökning av den reformistiska ideologins utveckling och grund. Dels ville han studera den socialdemokratiska politikens samhälleliga grundvalar.

I det ena fallet tog han itu med en strukturell analys, i det andra var hans utgångspunkt historisk.

Men han fick aldrig möjlighet att fullständiga bilden, att framställa den nödvändiga syntesen av sina uppfattningar, en helhetsteori om socialdemokratins, något som då också skulle ha tvingat fram bestämda revideringar av de tidigare framställningarna.

Ett av de projekt som KÅA och andra drog upp riktlinjerna för en gång i tiden, gällde utarbetandet av en konkret analys av den socialdemokratiska apparaten.

Vi tror att analysen skulle ha kunnat fungera som en nyckel till de problem som vi försökt ringa in. Då hade det blivit möjligt att gå vidare och utforma en helhetsbild av socialdemokratins uppkomst och utveckling och lägga grunden till de politiska slutsatserna.

I den här artikeln har vi varit kritiska, ibland mycket kritiska, mot vissa teser hos KÅA. Men mitt i den kritiken bör vi inte glömma helheten i det material vi kritiserar:

Kent-Åke var en pionjär – och som alla pionjärer gjorde han sina misstag. Men det var misstag inom en helhet, som är och förblir oöverträffad i sin uppslagsrikedom och skarpsynthet.

Tom Gustafsson och Gert-Inge Johnsson

Fjärde Internationalen 3/77

Håkan Blomqvist och Kjell Östberg

Socialdemokratin internationella rötter

Redaktionell inledning

Här fortsätter vi den debatt om reformismen, SAP och Kent-Åke Anderssons tidigare analyser av socialdemokratin som vi inledde i nr 2/77. Diskussionen anknyter också till vår tidigare debatt om Meidnerfonderna.

I *Fjärde Internationalen* nr 3-4/76 inleddes en debatt om Meidnerfonderna av Tom Hansson och Per Reichard, då medlemmar av Socialistiska studiegruppen i Stockholm. TH/PR menar att förslaget om löntagarfonderna ”inte bara måste stödjas utan aktivt föras fram som en av våra huvudparoller”. Med denna ståndpunkt vill man slå ett slag för en ”ny form av taktiskt tänkande” där ”trotskismen avlägsnar sin ideologiska barlast”.

Deras inlägg är viktigt att bemöta då det från KAF:s teoretiska tidskrifts spalter angriper några av de mest fundamentala delarna av det marxistiska programmet.

För att motivera sitt nya taktiska tänkande” tvingas TH/PR avfärda gammalmodigheter som att arbetarklassen är den enda konsekvent revolutionära klassen och att socialismen endast kan genomföras som en medveten handling av de arbetande massornas överväldigande majoritet. I själva verket kan arbetarklassen aldrig bli medvetet revolutionär, försäkrar man oss. Varför har denna annars ”aldrig gjort revolution i de länder där den varit stor, koncentrerad och välorganiserad”?

- Den II:a Internationalens svek inför världskrigets utbrott 1914.
- Scheidemanns och Noskes handlande under den tyska revolutionen 1918.
- stalinisternas vägran att verka för arbetarrörelsens enhet i Tyskland mot Hitlers maktövertagande.
- folkfronternas klassamarbetspolitik och avmobilisering av arbetarna i Spanien och Frankrike på 30-talet.
- Allendes försök i Chile att blidka militären genom att hålla tillbaka arbetarna.
- Soarés strävan att få den portugisiska arbetarklassen att betala den ekonomiska krisen. osv osv

Dessa exempel har egentligen ingenting att göra med ”ledarskapets förräderi” förklarar TH/PR. I själva verket är denna ”gamla devis” tillämplig i omvänd bemärkelse. ”Det är arbetarklassen som förrått sig själv! ” Ty ”ledarnas reformism... är ett resultat av arbetarmassans”. Även om arbetarklassen inte kan bli revolutionär kan den nämligen bli reformistisk. Ja, det blir den spontant – på grund av sin ”position som kapitalets motpol”.

Som stöd för dessa nyerövringar på den marxistiska teorins område anför TH/PR ”Exemplet Sverige – den svenska socialdemokratin uppkomst”. Denna kortfattade förvanskning av den svenska arbetarrörelsens historia hade kanske kunnat lämnas åt sitt öde om det inte vore för en sak: Vårt förbund är medansvarigt till utvecklandet av de teser som TH/PR driver. Att de stödjer sig på den historieskrivning som presenterades i Kent-Åke Anderssons ”Den svenska

socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom” (Röda Häften 25 1974) är inte svårt att se. Detta verk återfinns också i TH/PR:s källhänvisningar.

Det var hösten 1973 som tidskriften *Fjärde Internationalen* (nr 4/73) publicerade Kent-Åke Anderssons första mer genomarbetade bidrag till debatten om socialdemokratin: ”Den röda rosetten – om den internationella socialdemokratins historia”. Här utvecklades den historiesyn på arbetarrörelsens framväxt från vilken TH/PR hämtat inspiration: Socialdemokratin i Sverige som internationellt hade aldrig varit revolutionär. Den hade aldrig urartat utan från början varit reformistisk. Dess ideologi var bara det politiska uttrycket för de arbetandes spontana fackliga medvetande. Bildandet av de socialdemokratiska arbetarpartierna i Europa under slutet av 1800-talet utgjorde inget avgörande steg i formeringen av arbetarna som självständig politisk klass i samhället. Det var inte något resultat av att det revolutionärt socialistiska programmet tillfördes de arbetandes dagliga strävanden att förbättra sina villkor. Tvärtom! Den socialdemokratiska ideologin ”uppstår spontant i det kapitalistiska samhället. Det är en process av samma enkla natur som fackföreningsrörelsens uppkomst”, skrev KÅA i den Röda Rosetten. Här tyckte han sig också se förklaringen till styrkan hos de reformistiska arbetarpartierna, både de socialdemokratiska och de stalinistiska. Precis som arbetarklassen spontant bildar fackföreningar, sluter de spontant upp bakom reformistiska partier.

Med den skrift som TH/PR stödjer sig på, ”Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom” vilken publicerades följande år, försökte KÅA ytterligare vidareutveckla denna historiesyn. Med hjälp av den svenska arbetarrörelsens historia försökte han nu bevisa sina teser.

Men leder inte denna uppfattning till att det socialdemokratiska ledarskapet över arbetarklassen betraktas som ett nödvändigt stadium i klasskampen; ett stadium som varar så länge kampen är en ekonomisk kamp? En sådan uppfattning skulle reducera de revolutionära socialisternas uppgifter idag till rent propagandistiska, medan den dagliga kampen skulle överlämnas till reformister och opportunisterna. Socialdemokratins dominans över arbetarklassen skulle kunna brytas först när arbetarklassen börjar ställa frågan om statsmakten.

Farhågor av den här typen uttalades redan tidigt. Enligt vår uppfattning har de visat sig vara berättigade. Vårt eget förbund leddes fel i exempelvis fackföreningsfrågan. TH/PR leddes till kapitulation inför socialdemokratin. Att bemöta och ta strid mot den historieuppfattning som utvecklades i första hand av Kent-Åke Andersson och som uppfattats som RMF/KAF:s officiella ståndpunkter är därför inte någon uppgift av ”rent historiskt” eller akademiskt intresse. Kent-Åkes tragiska bortgång får inte hindra oss från att ta den debatt som måste föras om vårt förbund ska komma till ökad politisk klarhet.

Vårt inlägg är uppdelat i två avsnitt. I det första bemöter vi KÅA:s teorier kring den internationella socialdemokratins framväxt, som den uttrycks i artikeln ”Den Röda rosetten”. Det andra avsnittet, som publiceras i ett kommande nummer av *FI*, innehåller en genomgång av TH/PR:s och KÅA:s historieskrivning vad gäller den svenska arbetarrörelsens utveckling. Vi hoppas att materialet på ett bra sätt ska kunna användas i förbundets diskussioner inför den 6:e kongressen.

Kent Åkes utgångspunkt

Det var alltså i artikeln ”Den röda rosetten” i *Fjärde Internationalen* nr 4 1973 som Kent Åke först publicerade sina teorier om den internationella socialdemokratins historia. Hans tes var att socialdemokratin ”aldrig varit en revolutionär rörelse. Den har inte 'blivit reformistisk'. Den har *alltid varit en reformistisk strömning inom arbetarklassen med en specifik målsätt-*

ning.”¹ Denna strömning har, enligt KÅA, en kontinuitet från 1840-talet fram till våra dagar. Under dessa 130 år har ”socialdemokratin förändrats föga”. Dess karaktäristik, dess särdrag, är att den ”alltid förespråkade klassarbetet”, under hela denna period. Från 1850 ända fram till första världskriget 1914 befann sig denna socialdemokrati, enligt KÅA, i ledningen för arbetarrörelsen.

Med denna historiesyn blir det mesta i arbetarrörelsens och marxismens utveckling helt obegripligt. Vad betydde Marx' och Engels' strider mot de småborgerliga socialisterna på 1840-talet? Vad betydde kampen för självständiga arbetarpartier och uppbygget av den 1:a och den 2:a Internationalen? Hur kunde Marx och Engels bygga upp två internationaler under ett reformistiskt och klassarbetande ledarskap? (Förklaringen kan knappast vara så enkel som KÅA hävdar att ”styrkeförhållandena hela tiden vartill reformisternas förmån, eftersom man skaffade sig en marxistisk fraseologi som dolde den verkliga politiken”.² Att arbetarrörelsens ledare under nära ett halvt sekel dolde sina verkliga kontrarevolutionära syften bakom en marxistisk mask låter hämtat ur en sämre deckare eller ett förhörsprotokoll från Moskva -36.) Vad betydde vidare uppkomsten av revisionismen inom den tyska socialdemokratin i slutet av 1890-talet? Varför utbröt striderna mellan revolutionärer och reformister inom 2:a Internationalen först kring sekelskiftet?

KÅA:s svar på dessa frågor är antingen överslättande eller felaktiga. Och behagligt nog har han hittat en metod som gör det möjligt att slippa svara! Socialdemokratins kontinuitet från Louis Blanc till Olof Palme, behöver inte beläggas genom efterforskningar i arbetarrörelsens programmatiska och politiska uttalanden och dokument. Detta vore att ge ett ”pseudosvar”! Ty ”i själva verket har socialdemokratin ingen idéhistoria i egentlig mening. Dess ideologi uppslår spontant i det kapitalistiska samhället. Det är en process av samma enkla natur som fackföreningsrörelsens uppkomst. Fackföreningarnas utbredning i alla kapitalistiska länder beror inte på att den och den hantverkaren eller skraddaren råkade läsa den och den broschyren; den beror på att arbetarklassen spontant upplever behovet att sammansluta sig och kämpa för högre löner. På fackföreningarnas grund skapas en spontan trade-unionistisk, en facklig ideologi inom arbetarklassen. På exakt samma grund skapas också spontant en politisk ideologi. Denna politiska ideologi är socialdemokratin”.³

Det som skulle bevisas, att socialdemokratin aldrig varit revolutionär, utan under ca 130 år utgjort en reformistisk strömning i ledningen för arbetarrörelsen, behöver alltså inte bevisas – arbetarklassen är spontant socialdemokratisk! Vi ska ta itu med denna tes längre fram men för ögonblicket inte låta den hindra oss från att göra en genomgång av socialdemokratins historia.

Arbetarklassens framväxt och organisering.

För att bemöta KÅA:s teser är det nödvändigt att gå tillbaka i tiden, inte bara till vårt eget förbunds barndom i början av 1970-talet. Nej, vi måste blicka tillbaka nära 200 år, ända till 1700-talets sista hälft.

De arbetandes strävan att sluta sig samman i egna organisationer för att värna om sina intressen är nästan lika gammal som kapitalismen själv. I England där industrialismen först utvecklades, började det unga fabriksproletariatet försöka upprätta egna fackliga organisationer redan mot slutet av 1700-talet. Varken medeltidens hantverksskrån, som innefattade såväl mästaren (arbetsgivaren) som gesällen och lärlingarna (de anställda) eller de s k gesällgillena kunde vara något alternativ för den nya framväxande klassen. Spinnmaskinernas och flammugnarnas proletärer, uppräckta från jordbruk och hemarbete tvingades in i fabriken 16-18

¹ FI 4/73 sid 4

² FI 4/73 sid 14

³ FI 4/73 sid 8

timmars arbetsdag hade upphört att vara självständiga producenter. De hade inga produkter att sälja, bara sina händers arbete.

Ibland försökte denna första generation av industriarbetare återvinna sin från medeltiden förlorade fria ställning genom att förstöra de produktionsmedel som gör dem till slavar. Under de s k Ludditupproren i England mellan 1812 till 1815 drog beväpnade grupper av arbetare omkring på landsbygden och slog sönder maskiner och brände ned fabrikskus.

Kapitalismens obönhörliga utveckling visade emellertid för arbetarna det hopplösa i dessa försök att återvinna det förgångna. Arbetarnas enda styrka skulle visa sig ligga i deras antal och sammanhållning. Därför strävade de härskande klasserna efter att förhindra denna sammanhållning.

I England förbjöds redan 1799 bildandet av fackföreningar. Den framväxande arbetarklassen förhindrades med våld från att sluta sig samman. Den saknade varje form av politiska rättigheter liksom givetvis politisk representation. Det var endast i tillfälliga hemliga sällskap och klubbar samt i de stundtals uppflammande massupploppen som det gemensamma klassintresset kunde manifesteras.

Den gränslösa nöd och det armod som de nya proletärerna kastades ned i under den industriella revolutionen kritiserades emellertid stundtals av politiska representanter för de gamla härskarklasserna. Dessa trängdes alltmer undan från makten av den uppåttstigande bourgeoisin och försökte värna om sin vacklande ställning genom att visa på det elände som den kapitalistiska utvecklingen förde med sig. Flera av de s k fabrikslagarna mot bl a barnarbete, som antogs av det engelska parlamentet under 1800-talets första hälft, genomdrevs med stöd av den jordägande lågadelns representanter. Den engelska jordägaradeln hade fortfarande en stark ställning i parlamentet trots att dess ekonomiska makt alltmer berövats den. Denna gamla förtryckande feodala aristokrati gisslade nu den framväxande kapitalismen för det armod industrialiseringen skapade i fabriksstädernas ghetton. Det var litterära representanter för dessa kretsar som kom att utveckla vad Marx kallade den feodala socialismen, ”halft klagosång, halft återfall i det förgångna, halft hotelse för framtiden”. De försökte få arbetarnas stöd för sitt motstånd mot den kapitalistiska utvecklingen som skulle utplåna dem.

Men även inom den nya bourgeoisin framträdde män som oroades över proletariatets gränslösa armod och över de klassklyftor som obönhörligt växte till avgrunder. En del fabriksägare, som Richard Arkwright och Robert Owen försökte skapa mönsterfabriker och drömde om mönstersamhällen utan en plågad och förtryckt arbetarklass. De utopiska socialisterna funderade ut sina ideala samhällssystem när striderna mellan proletariatet och bourgeoisin ännu var outvecklade och ännu inte tagit formen av oförsonlig kamp mellan två klasser. De trodde att klasskampen kunde ersättas med vädjanden till de härskandes samveten.

Efter revolutionsåret 1830 började alltfler talesmän för ”socialism” av olika former dyka upp bland de härskande klassernas litteratörer och intellektuella. Ett gemensamt drag hos de olika ”skolorna” var dock arbetarklassens frånvaro. De såg hos proletariatet ”ingen historiskt befogad självverksamhet, ingen för detsamma säregen politisk rörelse”, för att citera Marx. De uppfattade sin mission som att hjälpa och rädda de nödlidande arbetarna ur deras elände.

Röda rosettens ”ur-socialdemokrati”

Det var bland dessa strömningar som KÅA trodde sig ha funnit ”själva roten till det socialdemokratiska trädet”. Bland alla de pamfletter och skrifter som i en strid ström publicerades av de olika radikala sällskapen och grupperna rönt en större uppmärksamhet än de flesta andra. Det var den år 1840 utgivna *Organisation du travail – Arbetets organisering*, författad av Louis Blanc.

När KÅA läste Louis Blancs broschyr fick han ofta, skriver han i den Röda rosetten, anledning att slå sig för pannan ”Detta är ju Branting upp i dagen! Precis vad Palme säger! Men är det inte Sträng!” Här fann KÅA sitt bevis för att socialdemokratien alltid varit lika reformistisk och klassamarbetande som den är idag. Och det är sant att Louis Blancs ståndpunkter var lika småborgerliga som dagens socialdemokratiska ledares. Men KÅA:s jämförelse har en hake. Louis Blanc var inte socialdemokrat!

För att bevisa sin tes om den socialdemokratiska kontinuiteten från Louis Blancs politiska rörelse fram till dagens socialdemokratiska partier i Europa tvingas KÅA ”uppfinna” ett socialdemokratiskt parti i Paris på 1840-talet.

Efter att ha beskrivit innehållet i de idéer som Louis Blanc förespråkade skriver KÅA:

”Med hjälp av sina anhängare kunde nu Louis Blanc starta en politisk verksamhet inom arbetarklassen och småbourgeoisin. Han startade tidningen *La Rêforme* (1834) och bildade det socialdemokratiska partiet – han kallade det så för att markera att han ville nå socialismen med 'demokratiska medel'; han använde just uttrycket 'socialism' för att markera att han tog avstånd från de kommunistiska sällskapen.”⁴

Men faktum är att det ”socialdemokratiska partiet”, vilket Louis Blanc representerade inte hade någonting gemensamt med de socialdemokratiska partier som bildades under 1870-talet, och som levt kvar till idag. Eller som Engels skrev: detta parti var ”himmelsvitt skilt från nutidens tyska socialdemokrati”.⁵

I själva verket var inte Blancs socialistiskt-demokratiska parti ett parti i dagens, eller ens 1870-talets bemärkelse. Än mindre var det bildat av Louis Blanc. (Inte heller var tidningen *La Rêforme* startad 1834 av Louis Blanc för att sprida dennes idéer, vilket KÅA påstår. *La Rêforme* sattes upp av Ledru-Rollin i mitten av 1840-talet för att fungera som språkrör för de demokratiska republikanerna.)

Det utgjorde en del av det republikanska partiet i den franska julimonarkins parlament. Det republikanska partiet, som efter februarirevolutionen 1848 skulle bilda stommen i den provisoriska regeringen, var ett borgerligt parti som innehöll olika politiska schatteringar. Dess ena flygel representerade den republikanska *industribourgeoisin* och grupperade sig kring tidningen *Le National*. Dess andra flygel företrädde det republikanska småborgerskapet och hade som sitt språkrör tidningen *La Rêforme*. Det var denna småborgerligt och demokratiska del av partiet, ledd av Ledru-Rollin och Folcon, som benämndes ”socialistiskt-demokratiskt parti”. Och det var till denna del av det republikanska partiet som småborgerliga socialister av Louis Blancs snitt anslöt sig.

Det socialistiskt-demokratiska partiet skiljde sig på en fullständig avgörande punkt från de socialdemokratiska partier som skulle komma att bildas 30-40 år senare; det var inget arbetarparti! Till skillnad från de framtida socialdemokratiska partierna som *formerade arbetarklassen i självständiga, politiska partier, fristående från bourgeoisin* utgjorde Louis Blancs parti småborgerskapets radikala flygel i bourgeoisins eget parti. (Detta vill inte KÅA inse, trots att de källor han själv hänvisar till ger klart besked på denna punkt. KÅA närmar sig tom ren citatförfalskning i sina försök att få 1840-talets socialistiska partier att framstå som föregångare till de socialdemokratiska arbetarpartierna som bildades några decennier senare.)⁶

⁴ FI 4/73 sid 5

⁵ Engels' anmärkning till 1890 års tyska upplaga av *Kommunistiska manifestet*

⁶ KÅA skriver i sin artikel:

”I *Kommunistiska manifestet* kan vi finna följande uttalande:

'Kommunisterna utgör inget särskilt parti gentemot de andra arbetarpartierna... De kämpar för uppnåendet av arbetarklassens omedelbart närliggande mål och intressen, men de representerar inom den nuvarande rörelsen

I sin glädje över att hos Louis Blanc ha funnit ”en närmast ren form av den socialdemokratiska ideologin och praktiken” utnämnde KÅA Blanc till ”socialdemokratins urfader”.

Dagens socialdemokratiska ledares klassamarbetspolitik är förvisso småborgerlig, i lika hög grad som Louis Blancs politik för 130 år sedan. I den meningen existerar givetvis ett släktskap mellan Blanc och Palme. Men klassarbetets ”anfäder” är äldre än Louis Blanc. Småborgerlig klassamarbetspolitik har funnits alltsedan kapitalismens uppkomst delade samhället i arbetarklass och borgarklass. Den avgörande likheten mellan Blanc och Palme är inte ”nationalverkstäderna”, eller synen på staten som ”de fattigas bankir”. Nej, det som i grunden förenar småborgerlig politik, vare sig de företräds av dagens socialdemokrater och stalinister eller av gårdagens utopiska socialister och radikala demokrater, utgörs av *förnekandet av klassmotsättningarnas oförsonlighet*.

Detta förnekande av de oöverbrygbara motsättningarna mellan klasser fick 1840-talets småborgerliga socialister att kämpa mot bildandet av självständiga arbetarpartier. KÅA:s ”Exemplet Louis Blanc”, visar i själva verket på motsatsen mot vad KÅA avsåg. Blanc var inte någon ”ur-socialdemokrat” (han var inte ens någon ur-småborgarsocialist” – det hade funnits många före honom). För att de socialdemokratiska partierna överhuvudtaget skulle kunna bildas var det nödvändigt för arbetarna att bryta med de strömningar för vilka Blanc var en representant. Bildandet av de socialdemokratiska partierna under 1870-talet uttryckte således en brytning med den förmarxistiska socialismen som verkade inom bourgeoisins vänsterflygel, inte en seger för dess dominans inom arbetarrörelsen.

Från utopi till vetenskap – kampen för politisk självständighet.

Det var först med Marx och Engels som socialismen förvandlades från utopi till vetenskap; vetenskapen om klasskampen, om kapitalismens utvecklingslagar och om proletariats historiska uppgift. Till skillnad från de olika utopiska socialistiska och kommunistiska idéerna grundade sig den rörelse som Marx och Engels deltog i bildandet av 1847, Kommunisternas Förbund, på en vetenskaplig förståelse av den historiska utvecklingen.

”Kommunisternas teoretiska läror”, skriver Marx i *Kommunistiska manifestet* från 1848, ”vilar ingalunda på idéer och principer som uttänkts eller upptäckts av den ena eller andra världsförbättrare. De är blott allmänna uttryck för de faktiska förhållandena inom en pågående klasskamp, en inför våra ögon försiggående historisk rörelse”.

Denna historiska rörelse utgjordes bl a av framväxten av arbetarklassen, dess uppkomst och formerande till självständig politisk klass i det kapitalistiska samhället – en rörelse som de olika småborgerliga socialistiska riktningarna inte kunde se.

Så här beskrivs denna utveckling i manifestet:

”Proletariatet genomgår olika utvecklingsstadier. Dess kamp mot bourgeoisin börjar samtidigt med dess existens.

I början kämpar de enskilda arbetarna, sedan arbetarna vid en fabrik, sedan ett helt facks arbetare på en plats mot den enskilde borgaren, som direkt utsuger dem. De riktar sina angrepp icke blott

samtidigt rörelsens framtid. I Frankrike *ansluter sig kommunisterna till det socialist-demokratiska partiet... osv*”(KÅA:s kurs). FI 4/73 sid 12.

Onekligen får man här intrycket att Marx räknade det socialist-demokratiska partiet till ”arbetarpartierna”. Men KÅA:s ”uttalande” som han funnit i manifestet, är inte lätt att hitta. De tre punkter som ska signalera att ett stycke utlämnats visar sig dölja två hela kapitel på omkring 20 sidor. Så får man inte citera. Framförallt inte när ”de andra arbetarpartierna” inte alls syftar på det socialistiskt-demokratiska partiet, utan på chartisterna i England och agrarreformivrarna i Nordamerika.

mot de borgerliga produktionsförhållandena, utan också mot själva produktionsinstrumenten, de förintar de främmande konkurrerande varorna, de slår sönder maskinerna, de sticker fabriken i brand, de söker återvinna den medeltida arbetarens förlorade ställning.

På detta stadium arbetarna en över hela landet spridd och genom konkurrensen splittrad massa.....

Men med industrins utveckling icke blott ökas proletariet, det tränges också samman i större massor, dess kraft växer och det känner den mera. Intressena och levnadsläget inom proletariet blir mer och mer likartade i det maskinerna mer och mer utplånar skillnaderna i arbetet, och lönen nästan överallt tryckes ned på samma låga nivå. Bourgeoisins växande inbördes konkurrens samt de därur framväxande handelskriserna gör arbetarnas lön allt osäkrare, maskinernas ständiga, allt snabbare utveckling och förbättring gör hela deras levnadsställning allt ovissare, och alltmer antar sammanstötningarna mellan den enskilde arbetaren och den enskilde fabriken karaktären av en sammanstötning mellan två klasser. Arbetarna börjar nu sammansluta sig mot bourgeoisin. De förenar sig för att hålla sin lön uppe. De bildar själva varaktiga sammanslutningar för att kunna proviantera för eventuella resningar. Här och där bryr ter kampen ut i upplöpp.

Stundom segrar arbetarna, men blott tillfälligt. Det egentliga resultatet av deras strider är icke den omedelbara framgången, utan den allt vidare omkring sig gripande föreningen av arbetare. Denna befrämjas av de växande kommunikationsmedlen, som skapas av storindustrin och som sätter arbetarna på olika orterna i förbindelse med varandra. Men det behövs blott denna förbindelse för att centralisera de många lönestriderna, som överallt har samma karaktär, till en hela landets omfattande klasskamp. Varje klasskamp är emellertid en politisk kamp.....

Denna proletariets organisering till klass och därmed till politiskt parti spränges åter varje ögonblick genom konkurrensen bland arbetarna själva. Men den lever oupphörligt upp igen, starkare, fastare, mäktigare.”⁷

I England hade denna arbetarklassens rörelse, fått ett storslaget uttryck under decenniet före 1848 års revolution. Från Luddit-upprorens raseri mot de moderna maskinerna, från de aristokratiska ”arbetarvännernas” predikningar och de idealistiska fabriksreformatörerna som arbetarklassens ställföreträdare i politiken, hade arbetarklassen utvecklats till att bilda sin egen politiska rörelse: chartisterna.

Chartiströrelsen, med sitt huvudkrav på allmän och lika rösträtt, utgjordes av de arbetandes egen sammanslutning kring sina omedelbara politiska och ekonomiska krav. De härskande klassernas ”socialister” och arbetarvänner stod vid sidan av denna proletariets självständiga rörelse. De fruktade den och bekämpade den till hertigen av Wellington krossade rörelsen 1848.

Just denna utveckling, proletariets brytning med bourgeoisin och dess självständiga politiska sammanslutning i ett eget parti, var det program som Marx och Engels formulerade för Kommunisternas Förbund någon månad före utbrottet av 1848 års revolution.

Revolutionsåren i Europa 1848/49 bekräftade Kommunistiska Förbundets program både på ett positivt och ett negativt sätt. Förhållandena mellan klasserna under denna period av kapitalismens tidiga barndom i Europa blottlades under de revolutionära händelsernas lopp. Och som *Kommunistiska manifestet* hade hävdade visade revolutionsförloppet att endast arbetarklassen var en ”verkligt revolutionär klass”. Det bekräftade att ”proletariatet, det understa lagret i det nuvarande samhället, icke kan höja sig, icke resa sig, utan att hela överbyggnaden av de skikt, vilka bilda det officiella samhället, sprängs i luften.”

Men den revolutionära utvecklingen avslöjade också att arbetarklassen ännu var oförmögen att resa sig i hela sin längd och förbli stående. Proletariets självständiga handlande manifesterades endast tillfälligt, speciellt under själva de revolutionära resningarna. Det mest stor-

⁷ K. Marx och F. Engels i urval av Bo Gustafsson, Halmstad 1965 sid 24-25.

slagna och heroiska uttrycket för arbetarnas egen revolutionära rörelse utgjordes av paris-arbetarnas resning i juni 1848. Under paroller som ”Bourgeoisins störtande! Arbetarklassens diktatur!” höll parisbefolkningen stånd i fyra dagar mot den borgerliga demokratin – samma borgerliga demokrati som förts till makten av arbetarna i februari.

Arbetarklassens organisering till självständig klass ”och därmed politiskt parti” var en process som innan 1848 ännu bara nått sin början. Arbetarna hade därför med få undantag tvingats underordna sig och fungera som stödtrupp åt den borgerliga demokratin.

Lärdomarna av revolutionsåren drogs av Marx och Engels i en rundskrivelse till Kommunistiska Förbundet i mars 1850, där man bekräftade och underströk nödvändigheten av arbetarklassens självständiga politiska organisering och uppträdande och dess brytande av föreningen med det demokratiska partiet. ”I stället för att på nytt sjunka ned till att tjäna den borgerliga demokratin som hejande klack, måste arbetarna, från det Kommunistiska Förbundet, verka för att vid sidan av de officiella demokraterna skapas en självständig, hemlig och offentlig organisation av arbetarpartiet... i vilka proletariats ställning och intressen skall diskuteras, oberoende av borgerliga inflytanden.”⁸

Arbetet på att skapa denna förening omöjliggjordes emellertid under de närmaste åren efter revolutionen. Slakten på Paris' arbetare efter juni-resningen, upprättandet av Napoleon Bonapartes diktatur 1851 och reaktionens frammarsch över Europa understödd av den kapitalistiska högkonjunkturen kunde på nytt trycka ned och demoralisera massorna. Kommunistiska Förbundet upplöstes 1852 och endast spridda hemliga sällskap kunde föra vidare det kommunistiska programmet. Marx och Engels koncentrerade sig under de kommande mörka åren på sitt vetenskapliga arbete som skulle resultera i *Kapitalet* 1867.

Arbetarklassens återuppvaknande stimulerades emellertid av en serie händelser under 1850-talets senare del. Viktigaste var den ekonomiska krisen 1857, det italienska befrielsekriget 1859 och utbrottet av det nordamerikanska inbördeskriget 1860. Dessa historiska händelser fick omfattande konsekvenser i Europas mest industrialiserade länder, England och Frankrike. Napoleon III:s diktatur i Frankrike försvagades. Den tvingades göra ekonomiska och demokratiska eftergifter åt den, efter 1848 hårt nedtryckta franska arbetarklassen, som nu vann ökad rösträtt och möjligheter att organisera sig i fackföreningar.⁹

Nordamerikanska inbördeskriget, med embargo mot bomullsexporten till England, skapade en kris inom den engelska textilindustrin med försämrade villkor för textilarbetarna som följd. En ny våg av facklig organisering växte inom den engelska arbetarklassen. Dess paroller var inte bara ekonomiska utan innefattade även krav på utsträckning av rösträtten, stopp för engelsk intervention till förmån för sydstaterna i det nordamerikanska inbördeskriget samt stöd till de italienska nationalisterna.

Arbetarnas passivitet under reaktionens år började förbytas i växande klasskampsrörelse med strejker och demonstrationer. ”Revolutionens era har på nytt öppnats i Europa”, skrev Marx till Engels i februari 1863. Följande år, den 28 september 1864, samlades representanter för Englands och Frankrikes arbetare i S:t Martins hall i London. Där skulle grunden komma att läggas till den första internationella sammanslutningen av arbetarklassen i de industrialiserade länderna: Internationella arbetarassociationen – den första internationalen.

En falsk historieskrivning

Historien om arbetarklassens första steg mot brytandet med bourgeoisin och sin formering till självständig klass i samhället – det är en historia som helt saknas i Kenth-Åke Anderssons

⁸ Bo Gustavsson a a sid 180.

⁹ *Quatrième internationale*, numero special, maj 1970.

framställning i den ”Röda Rosetten”. Detta grundläggande avsnitt för förståelsen av dagens arbetarrörelse och socialdemokratin utveckling hölls i stället i dunkel av historieskrivningen i ”Röda Rosetten”. Marx' och Engels' kamp mot den småborgerliga socialismen för proletarietets självständiga politiska organisering förvandlas till ett rent manövrerande.

KÅAs bild av ”Marx-Engels' syn på socialdemokratin” ser ut så här:

Kommunism och socialism representerade enligt KÅA, redan under 1840-talet två skilda politiska strömningar. Socialismen, eller socialdemokratin, var utopisk och reformistisk medan kommunismen var revolutionär och ville arbetarklassens maktövertagande.

Trots att Marx och Engels före 1848 hade avgränsat sig från socialismen, dvs reformismen, ”närmade de sig den socialistiska rörelsen rent organisatoriskt”. Under år 1848 års revolution befann sig ju bevisligen en stor del av det år 1847 bildade Kommunistiska Förbundets medlemmar inom samma partier som ”socialisterna”. Vad berodde detta på? Jo, svarar KÅA, förklaringen låg i de förväntningar som Marx och Engels hade på den kommande revolutionen. För dem var revolutionen i första hand en borgerlig revolution, där arbetarklassen skulle göra gemensam sak med bourgeoisin mot feodalismen. Och så länge Marx och Engels ”trodde på en självständig borgerlig revolution var de beredda till samverkan med socialdemokratin”.

Denna vilja till samverkan med socialdemokratin fick emellertid, enligt KÅA, ett tillfälligt avbrott. Arbetarnas nederlag i 1848 års revolution visade för Marx och Engels att man hyst ”alltför höga förhoppningar om bourgeoisin”. Lärdomen av detta var att arbetarklassen måste ställa sig helt självständig mot bourgeoisin. Det räckte därför inte längre, skriver KÅA, att ta avstånd från socialdemokratin program. Även ”organisatoriskt, taktiskt och strategiskt” måste man bryta.

Brytningen blev emellertid kortvarig. Den revolution som Marx och Engels väntade på uteblev och istället påbörjade kapitalismen en väldig expansionsperiod. Kommunistiska Förbundet föll sönder. ”Hur skulle man undvika att kommunismen isolerades från arbetarklassen under denna uppåtgående period”. Marx-Engels gav aldrig något svar grundat i en teoretisk analys på den frågan skriver KÅA. Lösningen blev istället ”rent pragmatisk”. Man gick på nytt samman med socialdemokraterna! Styrkeförhållandena vid detta samgående var helt till reformisternas förmån – något som uttrycktes i att de flesta partierna antog beteckningen ”socialdemokratiska”. Först efter sekelskiftet växte de revolutionära krafterna på nytt i styrka och en självständig kommunistisk rörelse kunde åter organiseras.

Som vi visade i vår beskrivning av arbetarrörelsens framväxt är detta att ställa historien helt på huvudet:

1. Frågan om Marx' och Engels' politiska arbete under 1840-talet kan överhuvudtaget inte diskuteras i termer av deras ”syn på socialdemokratin”. Det låter ungefär som när vi idag i KAF diskuterar hur vi skall förhålla oss till socialdemokraterna i valet eller 1:a maj. Men socialdemokratin, i bemärkelsen en reformistiskt ledd arbetarrörelse existerar inte under denna tid. En självständigt organiserad arbetarrörelse hade ju ännu inte vuxit fram. Marx och Engels hade inte någon ”taktik” gentemot något som inte existerade. Däremot utvecklade man ett klart förhållningssätt till den republikanska bourgeoisins och småbourgeoisins politiska representanter. Men inte enligt de linjer som KÅA beskriver.

2. Påståendet att Marx och Engels ”rent organisatoriskt” närmade sig och gick samman med Louis Blanc och andra småborgerliga socialister inför 1848 års revolution är bakvänt. ”Rent organisatoriskt” hade man ju ännu inte lämnat det demokratiska småborgerskapets parti. Det är sant som KÅA skriver att Marx-Engels ”i verk efter verk” angrep olika utopiska och småborgerliga socialistiska skolor. Men den vetenskapliga socialismen var inte en lära som

föll ner från himlen i fulländad form i början på 1840-talet. Den utvecklades ju av Marx och Engels under denna period i debatter och kamp *just inom den radikala demokratins vänsterflygel* där också de olika varianterna av utopisk socialism och kommunism verkade. Att som KÅA hävda att socialismen respektive kommunismen i början av 1840-talet representerade samma principiella skillnader som uttrycktes i splittringen mellan socialdemokrater och kommunister 1917, är helt felaktigt. De olika socialistiska och kommunistiska skolorna före Marx och Engels hade, oavsett deras olika beteckningar och retorik, ett gemensamt: de förstod inte arbetarklassens historiska roll och nödvändigheten av dess formerande till självständig politisk kraft i ett eget parti.

Det var först med Marx' och Engels' utvecklande av den vetenskapliga socialismen som denna insikt vanns av allt fler och man kunde bryta med bourgeoisin. Bildandet av Kommunistiska Förbundet 1847 innebar att ett viktigt steg togs för att avlägsna sig både politiskt och organisatoriskt från det radikala småborgerskapet. Inför 1848 års revolution var denna organisatoriska brytning ännu ej genomförd, men väl den politiska.

3. Marx' och Engels' revolutionsteori genomgick ingen avgörande förändring efter 1848. KÅA:s framställning ger intrycket att Marx och Engels före revolutionen hyste en sådan tilltro till bourgeoisins förmåga att leda kampen mot feodalismen att man medvetet organiserade arbetarklassen som bourgeoisins stödtrupp och gick samman med den republikanska bourgeoisins parti. Detta är oriktigt.

Visserligen hade man före 1848 ännu ej nått fram till en brytning med bourgeoisins vänsterflygel, men man ställde sig klart uppgiften. I *Kommunistiska manifestet* som ju författades före revolutionens utbrott ställdes uppgiften att formera arbetarklassen självständigt gentemot bourgeoisin, ja, detta var enligt manifestet ett av ”kommunisternas närmaste mål”!

Nederlaget för arbetarklassen i 1848 års revolution och de borgerliga demokraternas förräderi blev för Marx och Engels en avgörande *bekräftelse* på denna uppgifts nödvändighet. Det var för att mer beslutsamt än tidigare genomföra den, man nu gick till verket.

Vi har redan tidigare beskrivit sönderfallet för Kommunistiska Förbundet och tillbakagången i klasskampen fram till början av 1860-talet. Med klasskampens skärpning kunde organisationsarbetet då återupptas och kampen för att samla proletariatet i ett eget parti på nytt få ett konkret resultat i bildandet av 1:a Internationalen 1864.

Internationella Arbetarassociationen – den första Internationalen

Det är inte förvånande att KÅAs behandling av den första internationalen blir minst sagt översiktlig – 13 rader av 13 sidor. Orsaken är att denna international inte alls passar in i KÅA:s teser om samgående mellan socialdemokrater och kommunister och reformismens dominans över arbetarrörelsen ända från 1850.

Bildandet av 1:a Internationalen var ett resultat av decenniernas kamp mot de småborgerliga socialister och radikala demokrater (de som KÅA vill kalla socialdemokrater) vilka vände sig mot sammanslutningen av arbetarklassen i ett självständigt parti och inte insåg betydelsen av proletariatets egen rörelse. Ett uttryck för detta var att den vetenskapliga socialismens grundläggande ståndpunkter skrevs in i stadgarna: arbetarklassens befrielse kan bara vara dess eget verk. Kampen för denna befrielse innebär inte en kamp för skapandet av nya klassprivilegier utan avskaffandet av allt klassförtryck. Den grundläggande orsaken till den sociala misären och den politiska ofriheten är arbetarnas underkastelse under kapitalägarnas herravälde. Arbetarklassens ekonomiska befrielse är överallt det mål för vilket den politiska rörelsen endast är ett medel. Denna befrielse är endast möjlig att uppnå om arbetarna sammansluter sig över alla yrkes- och nationsgränser.

Det är svårt att förstå KÅA:s påstående om att socialdemokratiska klassarbetare befann sig i ledningen för arbetarrörelsen under denna period, 1:a Internationalens program var knappt präglat av klassarbete, inte heller dess verksamhet:

- Man spelade en ledande roll i rösträttskampen i England under mitten av 1860-talet och mobiliserade 10 000-tals arbetare i största demonstrationerna därefter sedan 1848.
- Man förde i de olika länderna intensiva kampanjer för kortare arbetsdag, mot nattarbete och mot exploateringen av barn och kvinnor i gruvarbetet och tungt fabriksarbete.
- Man drev på organiserandet av fackföreningar och skolade fackföreningsmedlemmarna i nödvändigheten av politisk kamp om makten i samhället.
- Man organiserade internationellt stöd för de strejker som svepte över Europa efter det ekonomiska krisåret 1866.
- Man gav sitt fulla stöd åt kampen mot slaveriet i nordamerika och verkade aktivt mot de egna europeiska regeringarnas strävan att ingripa i inbördeskriget på sydstaternas sida.

Det stoltaste beviset för 1:a Internationalen var inte dominerad av en reformistisk klassarbetsledning. Den utgjorde en milstolpe i formerandet av arbetarklassen i sitt eget revolutionära politiska parti.

Detta innebär inte att hävda att denna första international var *enhetligt* samlad bakom den vetenskapliga socialismen. Det kunde den inte vara. Marx' och Engels' utvecklande av socialismens teori och program skedde under en lång period – i kamp mot men givetvis också under intryck av och tillsammans med andra strömningar och deras representanter.

Om sammanslutningen av arbetarna i ett eget parti hade krävt årtal av teoretisk och politisk strid mot olika schatteringar av utopisk och småborgerlig socialism, upphörde inte denna uppgift i och med internationalens bildande. Internationalens historia kunde, skrev Marx i ett brev till Bolte 23 november 1871, ”sammanfattas i Generalförsamlingens ständiga kamp mot sekterna och amatörexperiment, vilka försökte hävda sig själva inom internationalen mot arbetarklassens verkliga rörelse”.¹⁰

Proudhons småborgerliga socialism och Bakunins anarkism var de främsta av dessa strömningar.

Åren av reaktion efter Pariskommunens krossande tillsammans med de interna striderna i internationalen ledde till dess sönderfall. Formellt upplöstes 1:a Internationalen 1878.

Men internationalen lämnade världens arbetare ett viktigt arv. Den vetenskapliga socialismens teori och program hade utvecklats och klargjorts genom striderna med de rivaliserande riktningarna. Det organisationsarbete man gått i spetsen för hade också givit resultat, i form av bildandet av socialdemokratiska partier i flera länder. Det var på dessa arbetarpartier som den nya den 2:a Internationalen, skulle byggas tio år senare.

Massorganiseringens och skolningens international

KÅA:s uppfattning att bildandet av den 2:a Internationalen uttryckte ett ”samgående” mellan kommunister och klassarbetande socialdemokrater – där de sistnämnda dominerade – är helt främmande för den syn som tidigare företrätts av den trotskistiska rörelsen. I förordet till *Fjärde Internationalens stadgar* för 1970 skriver man i en historik: ”1:a Internationalens fana och program höjdes åter av den 2:a Internationalen, grundad i Paris 1889, som stolt tog på sig uppgiften att föra vidare det verk som påbörjats 1864 och som under de kommande

¹⁰ Citerat i Novack m fl. *The First Internationals*, New York 1974, sid 40.

decennierna gav de breda arbetarmassorna i Europa en politisk socialistisk skolning och byggde upp starka partier i flera länder”.

Den enda möjligheten att acceptera KÅA:s tes är att vägra se till det faktiska historiska skeendet och som i den ”röda rosetten” hävda att en idéhistorisk genomgång vore att ge ett ”pseudo-svar”! Helt följdriktigt visas det aldrig i KÅA:s artikel hur denna dominans för klassarbetarna uttrycktes inom den 2:a Internationalen. Jo, två exempel ges: namnet ”socialdemokratiska” på internationalens partier samt Gothaprogrammet. Namnfrågan kanske vi inte behöver ägna någon uppmärksamhet men återkommer till frågan om Gothaprogrammet längre fram.

Var det då Louis Blancs efterkommande som förenade sig med kommunisterna i den nya internationalen och där intog den ledande ställningen?

Redan själva bildandet av 2:a Internationalen vederlägger KÅA:s uppfattning. Året 1889 hölls två internationella kongresser i Paris vilka båda kallade sig socialistiska. Den ena var sammankallad av de tyska socialisterna och organiserad av de franska guesdeisterna. Den samlade den arbetarrörelse och de partier som börjat -formeras av den 1:a Internationalen. Den andra kongressen arrangerades av brittiska fackföreningar och franska reformister eller Possibilister, som de också kallades.

Den första kongressen, ”impossibilisternas” kongress, sammankallades på klasskampens och den vetenskapliga socialismens grund med målsättningen att organisera arbetarklassen fristående från bourgeoisin i ett eget politiskt parti för att gripa den politiska makten i samhället och genomföra socialismen. Denna kongress bildade den 2:a Internationalen.

Det var i den andra, possibilisternas, kongress, som KÅA hade kunnat finna Blancs arvtagare. Det var den som stod för klassarbetet och kapitalismens reformering i stället för dess störtande. Det var i denna ”international” KÅA:s socialdemokrater och klassarbetarna dominerade.

Den 2:a Internationalen var arvtagaren till Kommunistiska Förbundet och den 1:a Internationals. Dess historiska roll var att den sammanslöt den i allt snabbare takt växande industriarbetarklassen i egna politiska masspartier i ledningen för fackföreningar kooperationer, hyresgästföreningar, bildnings- och idrottsorganisationer osv. Den skolade miljoner arbetare i nödvändigheten av klasskamp mot de härskande klasserna i stället för samverkan eller vädjanden, av internationalism och solidaritet mellan arbetare i olika länder och med folken i kolonierna, av oförsonligt motstånd mot imperialism och krig. Den medvetandegjorde en hel generation arbetare om sin historiska uppgift att avskaffa kapitalismen och genomföra socialismen. KÅA nämner ingenting om detta. Han försöker överhuvudtaget inte bevisa sin tes annat än med hjälp av ett exempel: Gothaprogrammet.

Exemplet Gotha

Det tyska socialdemokratiska partiet SPD var ett resultat av ett samgående mellan två partier i den tyska arbetarrörelsen. Vid en kongress i Gotha 1875 hade Ferdinand Lassalles *Allemagne Deutsche Arbeiterverein* gått samman med Bebel-Liebnechts marxistiska *Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands*. Det av kongressen antagna programmet var starkt präglad av Lassalles åskådning och kritiserades hårt av Marx i ett brev som dock inte publicerades förrän inför kongressen i Erfurt 16 år senare. Marx vände sig främst mot Lassalles ”fria folkstat” som proletariats närmaste mål i den sociala revolutionen. Under övergången mellan det kapitalistiska och det kommunistiska samhället kunde staten ”inte vara någonting annat än proletariats revolutionära diktatur”, skrev Marx.

Men det fanns flera djupgående oenigheter. Lassalles anhängare stödde Bismarcks politik mot de borgerliga partierna. Samtidigt intog man en sekteristisk hållning gentemot fackföreningarna och vägrade organisera upp dessa annat än kring sitt eget fullständiga program och ledarskap.

Detta samgående tar KÅA som intäkt för sin tes om reformisternas dominans i den socialdemokratiska arbetarrörelsen. Men även här underlåter KÅA att göra en konkret historisk genomgång. Liksom marxisterna i 1:a Internationalen fick kämpa mot Proudhons och Bakunins ståndpunkter tog de tyska marxisterna strid mot Lassalles åskådning. Även här i Sverige avlägsnade sig ju den svenska arbetarrörelsen från Gothaprogrammet under inverkan av kritiken från bl a August Palm, Axel Danielsson och Atterdag Wermelin.

Vid SPD:s kongress i Erfurt 1891 besegrades efter årtal av debatt de teorier som uttrycktes i Gothaprogrammet. Om Lassalles efterföljare hade varit dominerande vid de tyska partiernas samgående 1875 var den dominansen definitivt bruten 15 år senare och den enade tyska arbetarrörelsen under marxistisk ledning.

Nej, KÅA har varken kunnat eller ens försökt bevisa att 2:a Internationalen och dess socialdemokratiska partier under denna period var reformistiska. Hans uppfattning här får ändå nära nog katastrofala konsekvenser. Eftersom de socialdemokratiska partierna enligt KÅA aldrig varit revolutionära existerar inte något som ”opportunistens framväxt i den 2:a Internationalen”, i hans historieskrivning. Och det man inte ens har upptäckt kan man ännu mindre förklara.

2:a Internationalen och opportunisten

Även om den international som bildades 1889 stod i motsättning till de småborgerliga grupperingarna och det liberala inflytandet bland arbetarna inrymde de socialdemokratiska partiernas olika oförenliga strömningar. Vi har redan nämnt Lassalleanerna. Under 2:a Internationalens första år stod kampen i första rummet mot de idéer och metoder som representerades av anarkismen. Anarkisterna motsatte sig politisk kamp och arbetet i parlamentet. Man förespråkade terrorism och gjorde generalstrejken till en fetisch.

Vid Londonkongressen 1896 nedkämpades de anarkistiska och antiparlamentariska strömningarna och endast marxistiska politiska partier och fackföreningar med socialistiska målsättningar tilläts ansluta sig till internationalen.

Internationalens ödesfråga skulle emellertid komma att bli marxisternas kamp mot opportunisterna. Dessa, som under internationalens första år representerade enstaka minoriteter inom i första hand den tyska och den franska socialdemokratin, förstärkte sin ställning i takt med imperialismens tillväxt. En av den bayerska socialdemokratins ledare, Georg von Vollmar, deklarerade redan 1891 sin övergång från den revolutionära socialismen till reformismen. Hans ståndpunkter brännmärktes av kongressen i Erfurt men levde vidare i första hand inom SPD:s växande funktionärskår.

Med den franske socialistledaren Millerands inträde som industriminister i en borgerlig regering 1899 demonstrerades att konflikten mellan marxister och opportunisterna inom internationalen gällde de mest grundläggande principfrågorna för arbetarrörelsen: skulle arbetarklassen formeras som självständig politisk klass eller verka som ett bihang till den liberala bourgeoisin? Millerand visade själv konsekvenserna av det senare alternativet. Han gick in i den borgerliga regeringen för att försvara den franska demokratin mot monarkisterna och Bonapartisterna som utnyttjade Dreyfuss-skandalen för att hota den tredje republiken. Några år senare gick han i spetsen för krossandet av de franska järnvägsmännens strejk.

Det franska socialistpartiet splittrades efter Millerands svek och motsättningarna fördjupades inom hela internationalen.¹¹

Bernstein och revisionismen

Opportunismen fick sin teoretiska företrädare i Eduard Bernstein som i sin artikelserie *Socialismens problem* (1897-98) och i sin bok *Socialismens förutsättningar* (1899) förespråkade en revision av marxismen och dess ”anpassning till den levande verkligheten”.

Bernstein, som påverkats av i första hand de småborgerliga Fabianska socialisterna i England, vände sig mot den vetenskapliga socialismens grundvalar: den historiska och dialektiska materialismen och den marxistiska politiska ekonomin. Han avvisade teorin om utsugningen, dvs mervärdesteorin, på vilken hela marxismens lära om den oförsonliga motsättningen mellan arbete och kapital och därmed den historiska nödvändigheten av socialismen vilar. Därigenom motiverades opportunisternas avsteg från det socialistiska programmet på punkt efter punkt: Man förespråkade allianser med de borgerligt-demokratiska partierna och propagerade för deltagande i kapitalistiska regeringar.

Man övergav vidare internationalismen som grundval för arbetarrörelsens kamp. Om utsugningen som grundläggande egenskap hos kapitalismen förnekades, saknades också den materiella förutsättningen för arbetarnas internationella intressegemenskap. Arbetarna kunde i sådana fall förbättra sina villkor i samverkan med ”sin egen” borgarklass utan att samverka med andra länders arbetare, för att inte tala om de koloniala folken, var en nödvändighet.

Uppslutningen bakom den egna imperialistiska borgarklassen ledde till ett totalt stöd för kolonialpolitiken. Utvecklingen av denna *socialimperialism* skedde successivt. Vid internationalens kongress i Stuttgart 1907 hade opportunisterna nått mycket djupt. ”Om vi européer kom dit med verktyg och maskiner, skulle vi vara vildarnas försvarslösa offer. Därför måste vi komma dit med vapen i hand, även om Kautsky kallar det för imperialism”, varnade den holländske socialdemokraten van Kol i ett inledningsanförande där han förespråkade en ”demokratisk kolonialpolitik”.¹²

Marxism mot opportunism

Dessa opportunistiska strömningar som utvecklades till socialimperialism, befann sig emellertid ingalunda i ledningen för den 2:a Internationalen under dess första decennium. Det var först efter hårda interna strider som opportunismen och reformismen skulle bemäktiga sig arbetarrörelsens ledning och föranleda en oundviklig sprängning av internationalen och dess partier.

Beväpnade med den vetenskapliga socialismen vann marxisterna teoretiska segrar över revisionisternas idéer men var trots detta oförmögna att hejda opportunismens utbredning. Vid SPD:s partikongress i Hannover 1899 antogs, efter den tre dagar långa sk Bernstein-debatten, en resolution som mot revisionismen fastslog: ”Vad gäller kampen mot militarismen till lands och till sjöss och kolonialpolitiken förblir partiet på sin tidigare ståndpunkt”.¹³

Denna ståndpunkt hade entydigt formulerats vid internationalens kongress i London 1896: ”Kongressen förklarar att, vare sig det sker under religiösa förevändningar eller i den sk civilisationens intresse, är kolonial expansion endast ett namn för utvidgande av området för det kapitalistiska utsugningen vilket sker uteslutande i kapitalistklassens intresse.”¹⁴

¹¹ *Quatrième internationale a a.*

¹² Citerat i Sandegren *Arbetarklassen och de förtryckta folken*, Uddevalla 1974, sid 84.

¹³ Samma sid 52

¹⁴ Samma sid 53

Vid kongressen i Paris fyra år senare underströks ”att det organiserade proletariatet måste använda alla medel som står till dess förfogande för att bekämpa bourgeoisins koloniala expansion och under alla omständigheter och med all sin kraft motarbeta och förhindra de orättvisor och grymheter som följer i denna expansions fotspår i alla de delar av världen, som utlämnas åt en skamlös och samvetslös kapitalism”.¹⁵

I praktiken innebar detta att de socialistiska representanterna i de olika parlamenten var förpliktade att rösta mot ”varje utgift för militarismen, marinismen eller kolonialexpeditionerna”, och att internationalen i internationell skala var förberedd på att genomföra en ”samtidig och likformig proteströrelse mot militarismen”.¹⁶

Vid SPD:s kongress i Dresden 1903 antogs återigen en resolution riktad mot revisionismen. Man fördömde revisionisternas försök att ändra den taktik som hittills hade använts av socialdemokraterna och som varit ”baserad på klasskampen”. Revisionisternas taktik skulle, om den antogs, omvandla partiet till ett reformistiskt parti. Kongressen förklarade, mot de revisionistiska tendenserna och i övertygelse om att klassmotsättningarna ”inte försvagas utan tvärtom förstärks” att man:

”Frånkänner sig allt ansvar för de politiska och ekonomiska förhållanden som skapats av det kapitalistiska produktionssystemet” och att man därför ”vägrar godkänna några metoder som syftar till att bibehålla den härskande klassens regeringsställning”. Man klargjorde att socialdemokraterna inte kunde delta i regeringsmakten i det borgerliga samhället och man fördömde varje försök till samverkan med de borgerliga partierna. De socialdemokratiska parlamentsfraktionerna skulle även i framtiden använda sin styrka ”för att förklara socialdemokratins mål, för att, i överensstämmelse med vårt programs principer, skydda arbetarklassens intressen, för att, med all sin styrka utvidga och försvara politisk frihet och lika rättigheter, för att, med större energi än vad som varit möjligt i det förflutna, fortsätta kampen mot militarismen och den koloniala och imperialistiska politiken, mot varje form av orättvisor, förtryck och exploatering, samt arbeta för social lagstiftning och för uppfyllandet av arbetarklassens politiska och kulturella uppgiften).¹⁷

Dresden-resolutionen förelades även internationalens kongress i Amsterdam följande år där den antogs med stor majoritet.

Vid den 7:e kongressen i Stuttgart 1907 hade opportunisterna en starkare ställning än tidigare. Det var efter denna kongress som Lenin började inse den avgörande betydelsen och konsekvenserna av splittringen av internationalen och fr a den tyska socialdemokratin, mellan opportunism och marxism. Marxisternas majoritet i omröstningarna i Stuttgart var mycket knapp. Flera kompromissförslag antogs i resolutionerna. Ändå lyckades man bekräfta och även förtydliga grundläggande ståndpunkter från rörelsens tidigare historia. Inför den ökande risken av ett imperialistiskt storkrig antogs en deklaration författad av Rosa Luxemburg, i vilken fastslogs att arbetarklassen och dess ledning med alla medel måste försöka förhindra ett krigsutbrott och, om detta skulle visa sig omöjligt, ”utnyttja den ekonomiska och politiska kris som skapats av kriget till att resa massorna och därigenom påskynda det kapitalistiska klassväldets undergång”.¹⁸

Men vi vet att när världskriget bröt ut 1914 hade styrkeförhållandena så förändrats till opportunisternas fördel att ledningarna för de socialdemokratiska partierna svek

¹⁵ Samma sid 54

¹⁶ Samma sid 98

¹⁷ Samma sid 61-63

¹⁸ Samma sid 99

arbetarklassens sak och internationalens tidigare program och gjorde gemensam sak med "sina" respektive regeringar.

Varför segrade opportunisten?

För att svara på det måste vi först gå tillbaka i tiden. 1848 hade Marx och Engels trott att den socialistiska revolutionen stod på dagordningen i Europa. "Historien har korrigerat oss alla som tänkte på liknande sätt", skrev Engels i sitt förord till Marx' "Klasstriderna i Frankrike". Kapitalismen hade inte uttömt sina möjligheter och det kapitalistiska produktions sättet var ännu inte moget för sitt avskaffande. Tvärtom, den verkliga industriella revolutionen och kapitalismens framträngande över alla länder tog verklig fart först under den senare hälften av århundradet.

Under denna period av uppåtstigande kapitalism kunde inte arbetarklassens maktövertagande ställas som en första omedelbar uppgift. Arbetarklassens rörelse var ännu en alltför svag faktor i samhället för att kunna gå till samlad attack mot kapitalet. I stället hade, med Lenins ord, "historien satt det långsamma organisations- och upplysningsarbetet på dagordningen". Arbetarmassorna måste sammansvetsas i kampen för sina omedelbara behov för att organiseras i egna partier och skolas i sin historiska uppgift och roll.

Rosa Luxemburg skrev om denna periods uppgift i sin pamflett "*Reform eller revolution*" från 1899:

"Den dagliga kampen för reformer, för förbättringen av arbetarnas villkor inom ramarna för den existerande sociala ordningen, och för demokratiska institutioner, erbjuder för socialdemokratien den enda möjligheten att gripa in i det proletära klasskriget och arbeta i riktningen mot det slutgiltiga målet – erövrandet av den politiska makten och avskaffandet av lönearbetet."¹⁹

Och den mödosamma kampen för sammanslutningen av arbetarklassen gav resultat. I början av 1900-talet kunde den socialdemokratiska arbetarrörelsen se tillbaka på en period av enastående tillväxt. Det tyska SPD:s frammarsch kan avläsas i valresultaten: 1871 102 000 röster, 1877 493 000. Därefter sjönk röstsiffran i samband med Bismarcks införande av "socialistlagen" 1878, då partiet förbjöds att verka utanför parlamentet. Röstetalet ökade emellertid snart på nytt till 550 000 1884, 1 427 000 år 1890 och efter socialistlagens upphävande till 1 787 000 röster i 1893 års val. Tio år senare hade man nästan fördubblat denna siffra.

Över hela Västeuropa fanns nu arbetarklassen förenad i starka fackföreningar och masspartier. Man hade i hård kamp erövat demokratiska rättigheter, höjd levnadsstandard, ökad bildning och förbättrad social lagstiftning.

Trots den hårda teoretiska kampen i internationalen för det marxistiska programmet kunde opportunistiska tendenser fortleva inom rörelsen. Debatten om teoretiska och programmatiska frågor som rörde socialismens genomförande eller förhållandet till imperialistiska krig fick ju inga omedelbara konsekvenser då maktövertagandet ännu var en uppgift för framtiden.

Opportunisterna i parti- och fackföreningsledningar rekryterade sina led från funktionärer i organisationernas apparater och akademiker och intellektuella som brutit med sin borgerliga bakgrund och gått över till arbetarrörelsen. Deras sociala bas bland parti- och fackföreningsmedlemmarna var inte det utblottade industriproletariatet som i miljoner började befolka Europas industristädernas slumområden. Dessa utbildade män, kvinnor och barn som levde på existensminimum hade inga privilegier att vare sig förlora eller vinna. och därför

¹⁹ Novack m fl a a, sid 49

inget på att vinna en samverkan med sin ”egen” borgarklass. Endast socialismen skulle radikalt kunna förändra deras situation.

Nej, opportunisten hämtade sitt stöd långt från dessa massor. Man stödde sig på de mer privilegierade arbetargrupperna som genom fr a en yrkesutbildning hade gjort sig oumbärliga för den kapitalistiska produktionens mer komplicerade delar. Därmed hade de lyckats vinna en levnadsnivå som vad gäller löner, anställningsvillkor och bostadsförhållanden ofta låg högt över massornas och utom räckhåll för dem.

Med den europeiska kapitalismens övergång i sin imperialistiska fas omkring sekelskiftet förstärktes opportunistens sociala bas och därmed dess inflytande i de socialdemokratiska partierna. Genom överprofiterna från de underutvecklade länderna, de imperialistiska monopolens guldgruvor, stärktes skiktet av privilegierade arbetare vars fördelar i förhållande till de breda massorna var beroende av dess ”egna” imperialistländers framgångar i kampen om kolonierna. En framväxande arbetararistokrati formerades till en solid bas för opportunisterna i första hand inom fackföreningsrörelsen.

Bernsteins teorier kom att finna förespråkare i första hand bland funktionärerna och de småborgerliga intellektuella som fick sin utkomst genom arbetarrörelsen och värnade sina poster i apparaterna. De var inte beredda att riskera ett olagligförklarande av de organisationer som närde dem, genom att genomföra exempelvis en storstrejk för arbetarmassornas krav. De såg i stället arbetet i parlamentet och samverkan de borgerligt-liberala riksdagsgrupperna som metoden att driva sina krav.

Inom den tyska socialdemokratin kan vi tydligt se hur grogrunden för opportunisten successivt stärktes i partiets ledande organ, fr a inom riksdagsgruppen. Dennas sammansättning var 1890 något överraskande för ett arbetarparti: 7 journalister och redaktörer, 6 köpmän och handlare, 4 skriftställare, 3 gästgivare, 3 cigarrfabrikanter, 2 rentier, 2 fabrikanter, 1 skomakare, 1 snickarmästare.²⁰

Detta var efter 12 år av socialistlagar, då partiet förbjöds att verka utåt annat än genom parlamentet och då de arbetare som aktivt deltog i och ledde de fackliga striderna och andra massaktioner förföljdes och fängslades. Partiets ledande organ, dess riksdagsgrupp och kongresser kom under denna period att i allt högre grad rekryteras i grupper som inte drabbades av förföljelser i samma skala. Detta var en process som fortsatte även efter socialistlagens avskaffande.

Mellan 1900 och 1914 tredubblades antalet funktionärer i förhållande till medlemsantalet i partiet. På kongressen i Jena 1911 var inte mer än drygt 10 % av delegaterna arbetare. Återstoden var ”partifunktionärer, partijournalister, fackföreningsfunktionärer, funktionärer i sjukkassor, konsumföreningar osv”.²¹

Det rar i dessa grupper som tillsammans med arbetararistokratin utgjorde grundvalen för opportunisten, revisionismen och den socialdemokrati vi idag känner från Olof Palme till Willy Brandt.

Arbetarklassen, reformistisk eller revolutionär?

Det man inte kan förstå, eller ens upptäcka, det kan man inte heller dra lärdomar av inför framtiden.

För KÅA var det inte dessa skikts tillväxt i parti och fackföreningar som utgjorde grunden till reformismens uppkomst och övertagandet av ledningen över den 2:a Internationalen och dess

²⁰ Bo Gustafsson, *Marxism eller revisionism*, Uppsala 1969, sid 24

²¹ Samma sid 24

partier. Tvärtom, grundvalen för reformismen var, enligt KÅA, arbetarklassens massor. KÅAs huvudtes var ju, vilket vi tidigare nämnt, att arbetarklassen spontant är reformistisk och spontant skapar revisionistiska ideologi som vi idag kallar socialdemokratisk.

Vi har i vår genomgång försökt visa hur litet denna tes överensstämmer med den historiska verkligheten. Arbetarklassen var ursprungligen dominerad, spontant eller ej, av den härskande klassens ideologi. Marxismens tillväxt och uppbygget av den socialistiska arbetarrörelsen innebar brytandet av den borgerliga ideologins dominans över miljontals arbetare.

Historien om opportunistens framväxt och seger inom den 2:a Internationalen är historien om hur den härskande bourgeoisins ideologi förmedlades till den socialdemokratiska arbetarrörelsen via skikten av funktionärer, småborgerliga intellektuella och arbetararistokrati, hur den bemäktigade sig dess ledning och trängde undan den vetenskapliga socialismen.

Arbetarklassen domineras inte av bourgeoisins ideologi på grund av att klassens position som lönearbetare spontant ger upphov till denna ideologi som, enligt KÅA, ”vill göra alla till småborgare” eller ”skapa en bourgeois utan proletariat”.²²

Tvärtom, arbetarnas ställning i produktionen är förutsättningen för skapandet av en socialistisk medvetenhet om klasskampen, om nödvändigheten av att enas som klass mot bourgeoisin och om avskaffandet av kapitalismen och lönearbetet som enda möjligheten att i grunden förbättra sina villkor.

Det är givetvis inte arbetarklassen som skapar den borgerliga, härskande ideologin, utan bourgeoisin. Denna ideologi överförs till arbetarklassen genom en mängd kanaler som mass media, skolundervisningen, kyrkan, reklamen osv osv. Den förmedlas också i sin småborgerliga form, som en önskan att försona och överbrygga klassmotsättningarna av de grupper och skikt inom arbetarrörelsen som vi nämnt ovan.

Uppfattningen att arbetarklassen spontant skapar denna ideologi på grund av sin ställning som just arbetarklass, får omfattande konsekvenser. KÅA drog inte dessa av sitt resonemang i den ”Röda Rosetten”. Det blev i stället en uppgift som TH/PR tog på sig i sin artikel om Meidnerfonderna.

Arbetarklassen skapar spontant den reformistiska ideologin på grund av sin ställning som ”kapitalets motpol”. Hur är det möjligt att arbetarklassen själv skapar en variant av bourgeoisins ideologi? TH/PR drar konsekvenserna: Arbetarklassen är inte en revolutionär klass!

I och med att TH/PR drar denna enda riktiga slutsats av tesen om arbetarklassen som spontant reformistisk, rycker de undan grunden för den vetenskapliga socialismen och för revolutionär marxistisk politik över huvud taget. Allt ställs på huvudet:

Så länge exempelvis den svenska socialdemokratin under 1880-talet var isolerad till intellektuella, saknade arbetarbas och var avskuren från arbetarklassens kamp kunde den vara revolutionär, ty ”utan den nödvändiga arbetarbasen stod socialdemokratin opåverkad av arbetarklassens spontana reformistiska ideologi och ekonomism och kunde genom detta bibehålla sina ursprungliga ideal och ståndpunkter”.²³ När arbetarna sedan strömmade till partiet, ja då tvingades de revolutionära intellektuella ge vika för den reformistiska arbetarklassen.

²² FI 4/73 sid 10

²³ FI 3/4 76 sid 51

Slutsatser för revolutionära socialisters verksamhet idag: För ett elitparti av intellektuella ”annars kommer anknytningen till klassens reformism göra partiet reformistiskt”.²⁴

Detta är den yttersta konsekvensen av de teorier som lades fram i den ”röda rosetten”: förnekandet både av nödvändigheten och möjligheten av att bygga ett revolutionärt socialistiskt massparti med djupa rötter i arbetarleden och därmed förnekandet av den socialistiska revolutionen som en medveten handling av befolkningens majoritet.

Revolutionen blir en angelägenhet för en grupp intellektuella som med hjälp av noga uträknade planer ska lotsa de omedvetna massorna in i socialismen. Så är cirkeln sluten. Marx' ord i kritiken mot Louis Blanc och de utopiska socialisterna blir åter giltiga, men nu mot dem som drog konsekvenserna av den ”arbetarklassens spontana reformism” som ”exemplet Louis Blanc” skulle bevisa: ”De ser hos proletariatet ingen historisk befogad självverksamhet, ingen för detsamma säregna politisk rörelse”.

De inser inte att *Fjärde Internationals* historiska roll är att fortsätta det arbete som 2:a Internationalen påbörjade, att formera arbetarklassen i egna politiska masspartier, självständiga från bourgeoisin och medvetna om sin uppgift att störta kapitalismen och påbörja uppbygget av ett socialistiskt samhälle.

”Överrumplingarnas tid är förbi”, skrev Engels hänsyftande på utvecklingen efter 1848 års revolution och Pariskommunen, ”revolutioner genomföres inte numera av små medvetna minoriteter i spetsen för stora omedvetna massor. När det gäller en fullständig omgestaltning av samhällets organisation, måste massorna själva vara med, måste de själva redan ha fattat vad det rör sig om och vad de vågar liv och blod för”.²⁵

De socialdemokratiska partierna spred denna medvetenhet och vilja till en hel generation av Europas arbetare. Var uppgift är att ta vid där detta arbete förråddes och bröt samman.

Håkan Blomqvist Kjell Östberg

²⁴ Samma sid 60

²⁵ Engels' inledning till Marx' ”Klasstriderna i Frankrike”, Helsingfors 1971.

Fjärde Internationalen 1/78

Håkan Blomqvist & Kjell Östberg

Den tidiga socialdemokratin

FI-redaktionens inledning

Vi publicerar här ännu ett inlägg i debatten om reformismen och Kenth-Åke Anderssons analyser av socialdemokratin. Tidigare artiklar i denna debatt kan återfinnas i *Fjärde Internationalen* nr 2-77 (Tom Gustavsson & Gert-Inge Johnsson: *KÅA och den svenska socialdemokratin – ett pionjärarbete att kritisera och föra vidare*) och nr 3/77 (Håkan Blomqvist & Kjell Östberg: *Socialdemokratins internationella rötter*). Diskussionen anknyter till, och har aktualiserats av debatten om löntagarfonderna som återkommit i en rad artiklar i *Fjärde Internationalen* (se nr 3-4, 5/76 och 1/77).

Det är redaktionens förhoppning att denna diskussion ska bidra till en fördjupad kunskap om reformismen och om den roll socialdemokratin spelar idag.

Inledning

I det första avsnittet av vår artikel bemötte vi ingående den teori om socialdemokratins uppkomst och utveckling som i van förbund först formulerats av Kenth-Åke Andersson, som i den offentliga debatten i stort sett låtit stå obemötta och som ånyo förts fram av Tom Hansson och Per Reichard, bl a i *Fjärde Internationalen*¹. Vi visade hur KÅA:s tes att socialdemokratin ”alltid varit en reformistisk strömning inom arbetarklassen” som ”alltid förespråkade klassamarbete” var oförenlig med vår rörelses historia och program.

Uppgiften med detta avsnitt är att visa de katastrofala följderna av denna uppfattning i KÅA:s försök att tillämpa den på den svenska arbetarrörelsens historia. I sin broschyr ”*Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom*”, utgiven av KAF i Röda Häften 25 1974 tecknas följande bild av den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst.

”Nyliberalismen /lanserade/ en teori om att fackföreningarna behövdes som ett nödvändigt komplement till det 'fria' ekonomiska systemet /.../ På så sätt såg man fackföreningen som ett värn mot socialismen och mot strejkrörelsen (typiskt nog var endast ett litet fåtal av strejkerna på 1880-talet ledda av fackföreningarna). Det var från detta nyliberala håll som initiativet till fackföreningarna kom. Det sprids idag en infantil ideologi om att de svenska fackföreningarna var kamporganisationer som strävade mot socialismen. Det stämmer inte alls. De var – och är – organisationer inom det rådande systemet. De har kämpat för förbättringar inom systemets ram, men de har aldrig kämpat mot systemet som sådant. I de tidigaste fackföreningarnas (1880-talet) program finns det ingenting av klasskampsstämningar och än mindre något om socialism eller revolution. Tvärtom. Under denna tid stod fackföreningarna under liberalt 'beskydd'.”²

I den stilen, fylld av missuppfattningar, förvrängningar och felaktigheter går större delen av broschyren. Vi har här ingen möjlighet, eller intresse av, att bemöta dem alla. Vi ska i detta avsnitt ta upp tre, fundamentala, vändpunkter i den svenska arbetarrörelsens historia, nämligen fackföreningsrörelsens uppkomst; bildandet av det socialdemokratiska partiet och reformismens utveckling inom SAP och på dessa punkter lämna var alternativa historiskrivning. I förbifarten kommer vi att bemöta en rad av KÅA:s felaktigheter. Låt oss bara

¹ *Fjärde Internationalen* 3/77 s. 23 ff

² Kenth-Åke Andersson (KÅA); *Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom*. Röda Häften 25, 1974, s. 23

inledningsvis påpeka att anledningen till att en slipad forskare som KÅA, dessutom med den imponerande beläsenhet han besatt, kunde göra sig skyldig till så allvarliga missgrepp, är att han baserar sig på en felaktig metod och utgår från en felaktig teori, som han förgäves försöker bemöta. I sista hand kan dessa felaktigheter reduceras till denna enda: oförmågan att se och känna igen klasskampen och de former den tar.

De påståenden vi framför allt vill bemöta kan sammanfattas sålunda

1. Var fackföreningarnas uppkomst en produkt av liberalernas konspiration och ett för borgarna nödvändigt ekonomiskt komplement till det ekonomiska systemet, som hävdas i citatet ovan?

Nej, säger vi. Fackföreningarna var och är arbetarklassens mäktiga självorganisering. De var kamporganisationer som på klassgrund kämpade för arbetarklassens intressen.

2. Var bildandet av det svenska socialdemokratiska partiet i första hand ett bekräftande av liberalernas inflytande över arbetarklassen?

Nej, säger vi. SAP:s bildande var ett avgörande brott med bourgeoisin och deras partier, såväl politiskt som organisatoriskt.

3. Var SAP redan från början ett klassarbetsparti, ideologiskt urartat, enbart inriktat på att genomföra vissa reformer inom systemets ram?

Nej, säger vi. SAP stod på marxistisk grund. Reformismens senare seger innebar att partiet övergav sin tidigare klasskampgrund.

Nu: Upp till bevis!

1. Fackföreningsrörelsens uppkomst: Resultat av klasskamp eller liberal konspiration?

Låt oss så utförligt och konkret som vårt utrymme och de tillgängliga källorna tillåter försöka ge en alternativ bild av den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst.

Del var först under 1870-talet som det kapitalistiska produktionssättet fick sitt avgörande och allmänna genombrott i Sverige genom trä-, sågverks- och verkstadsindustrins första kraftiga samordnade tillväxt, genom att fabrikkssystemet fick den dominerande ställningen inom produktionen.

Sedan kom det att dröja till 1890-talet innan detta avspeglade sig i en kvantitativ masstillväxt av arbetarklassen.

Den officiella statistiken på antalet fabriksarbetare ger, om än inte helt tillförlitlig, en klar indikation av detta:³

1870	35 000
1880	57 000
1890	93 000
1900	265 000

Denna allmänna utveckling kan exemplifieras av träindustrin. Redan under 1870-talet uppstod ett antal industrier med hög mekaniseringsgrad. I genomsnitt anlades tre till fyra industrier per år. Fabrikernas maskinutrustning stod i stora delar inte 1930-talet efter. De tio största fabriker svarade ensamma för 2/8 av industrins samlade produktion. Nu innebar inte detta att de mindre, hantverksbetonade verkstäderna omedelbart slogs ut. Tvärtom torde de också

³ Gynnå/Mannheimer: *En studie i den svenska arbetarklassens uppkomst*

ha ökat i antal under denna period på grund av högkonjunkturen och uppsvinget i bygnadsverksamheten. Men fabriksproduktionen kom att bli kvalitativt dominerande och bestämmande för hela branschen.⁴

Detta är naturligtvis förklaringen till att de proletära kampmetoderna, alltså aktioner som har sitt ursprung i kollektiva massaktioner på arbetsplatserna, på allvar dyker upp först på 1870-talet.

Nu finns i och för sig noteringar om strejker och arbetsnedläggelser i Sverige sedan åtskilliga hundra år tillbaka, bland annat vid slottsbyggen och från gruvorna i Bergslagen, och spontana hungerupplopp förekom frekvent under en stor del av 1800-talet. Men det var uppkomsten av de stora arbetsplatserna genom fabriksproduktionen, skapandet av det moderna proletariatet som skapade de reella förutsättningarna för arbetarklassen att utveckla sin fulla styrka i kollektiva aktioner.

Från 1870-talet känner vi en rad exempel för hur arbetarklassen sluter sig samman i sådan kamp för högre löner till skydd mot prisstegringar, för kortare arbetstid eller, mot slutet av decenniet när den internationella lågkonjunkturen drabbar Sverige, mot lönedepressningen.

Som samlande symbol för denna fas av första spontan kamp står Sundsvallsstrejken 1879. Den sammanfattar entydigt både styrkan och svagheten i dessa spontana strejker utan facklig ledning.

Den uppstod som en försvarsstrejk mot lönedepressningen. Man hade under några år tidigare haft osedvanligt höga löner, på upp till 5:-/dag. När sågverksindustrin drabbades av den internationella lågkonjunkturen sänktes lönerna drastiskt till ner till 1:-.

Styrkan i strejken låg i den otroliga klassammanhållningen som utvecklades och demonstrerades så fint under strejken som omfattade inte mindre än ett trettiotal sågverk i Sundsvallstrakten.

Svagheten låg just i att man inte var organiserade i och hade skydd av klassorgan, alltså fackföreningar. Det var detta som möjliggjorde för sågverkspatronerna att slå ner strejken genom framför allt statsapparatens ingripande.

Den dramatiska bilden av strejkens slutskede demonstrerar detta på ett sällsynt åskådligt sätt. De strejkande hade mangrant slagit läger vid Norra Stadsberget i Sundsvall; många av arbetarna hade ju för övrigt blivit vräkta från sina bostäder. Det var ett högst konkret sätt att uttrycka klassammanhållningen och solidariteten. Då kommer statsapparaten dragande i form av landshövding, militär och kanonbåtar. Man slår en ring runt hela lägret. Då ingen organisation fanns som kunde föra arbetarnas kollektiva talan kunde man plocka arbetarna en efter en och tvinga dem till återgång. Strejken kunde brytas ner.⁵

Sundsvallsstrejken kom att få ett ston inflytande i den uppvaknande arbetarklassens medvetande. Den fick stor publicitet i tidningar och broschyrer som spreds i massupplaga. Inte minst militärens agerande kom att bidra till formandet av en förståelse för krigsmaktens roll. Sundsvallsstrejken är alltså viktig att ha som bakgrund när man studerar den moderna fackföreningsrörelsens uppkomst, som i Sverige kan förläggas till i början av 1880-talet.

Stockholmsstrejken 1881 – Var det klasskamp?

Låt oss här klart slå fast att vi hävdar att den svenska arbetarklassens organisationer erövrades i kampen mot arbetsköparna och det kapitalistiska samhället av arbetarna själva och var deras

⁴ Gårdlund i *Ekonomisk Tidskrift* 1941 s. 309 ff

⁵ Lindgrens. 47 ff

viktigaste redskap i klasskampen, medan KÅA som vi sett företrädde uppfattningen att det var från ”nyliberalt håll initiativet till fackföreningarna kom”, och att hos de tidigare fackföreningarna ”finns det ingenting av klasskampsstämningar”.⁶

Denna motsättning mellan två uppfattningar om arbetarrörelsens tillkomst rör faktiskt vid en av marxismens hörnpelare: tilltron till arbetarklassen som den enda revolutionära klassen med sin framtid i egna händer. Tyvärr måste vi hävda att KÅA sviktar i denna tilltro.

Låt oss ge ett exempel, som också är centralt i en beskrivning av den första organiserade arbetarrörelsens tillväxt: Den första stora strejkrörelsen i Stockholm, utarbetarnas strejker sommaren 1881.

Den får följande, inte särskilt smickrande eftermäle i broschyren:

”När den spontana strejken bröt ut visste ingen hur man skulle förfara. De möten man ordnade ledde till föga resultat, inga naturliga ledare steg fram och man hade till och med svårigheter att bestämma kraven. I sin villrådighet vände man sig till Dr Anton Nyström, en välkänd liberal och tillika föreståndare för det liberala arbetarinstitutet, och bad honom leda förhandlingarna. Nyströms insatser inskränkte sig dock till att han dök upp på ett möte i Lill-Jans-skogen och uppmanade arbetarna att avblåsa strejken. De skulle ’duka under av hunger och nöd’ förklarade han, och fick därigenom arbetarna att ge upp i förtid.”⁷

Var Stockholms arbetare verkligen en skock som gick i liberalers ledband och inte ens kunde bestämma sina egna krav? Vi gick till källorna, och fick i stället fram följande bild:⁸

Det var Stockholms utarbetare – stensprängare, grundläggare och jordarbetare – som utlöste den första betydande strejkkampen i Stockholm. En vecka in i juli 1881 spred sig ryktet att en arbetsgivare beviljat sina anställda en begärd löneökning. Stenarbetarna vid grundläggare Gustavssons arbetsplats krävde motsvarande förbättring, utan framgång. Den 8 juni gick man i strejk. Deras fortsatta taktik var enkel och effektiv. Den 9 juni samlades man på arbetsplatsen, beslöt att söka utvidga aktionen och tågade i samlad tropp från Hötorget mot Stadsgården och vidare upp mot Söder för att på arbetsplatserna försöka värva fler strejkande, vilket man också hade stor framgång med. Man kallade till ett möte vid Lill-Jans klockan sex morgonen därpå. Dit kom cirka 500 utarbetare. Man delade nu upp sig i ett antal mindre grupper och beslöt att försöka ytterligare sprida strejken till de arbetsplatser man ännu inte nått.

Byggnads- och anläggningsverksamheten hade högkonjunktur i Stockholm vid denna tidpunkt. Det byggdes industrier, bostadshus, palatsgator, hamn vid Värtan och järnväg därifrån till Karlberg. Till alla dessa platser drog nu trupper av strejkande och agiterande utarbetare, vissa med en röd fana i täten, för att vidga kampen och förmå alla att samlas bakom gemensamma krav.

Klockan fem på eftermiddagen samlades man åter i Lill-Jans, och antalet strejkande utarbetare angavs nu till 1 000. Man preciserade sina krav till 25 öre i timmen för timavlönade, vilket torde ha varit en höjning med ca 5 öre, samt en höjning från 30 till 40 öre foten för stensprängarna. Det tillsattes också en strejkkommitté med representanter för de indragna yrkesgrupperna. Kraven sammanställdes på listor som presenterades för arbetsgivarna under lör-

⁶ KÅA s. 23

⁷ Anfört arbete s. 26 f

⁸ Bl a *Överståthållarämbetets berättelse*, BISOS, Sthlm 1890, *Berättelse. Strejkrörelsen bland Stockholms träarbetare under sommaren och hösten 1881*, Sthlm 1882, *Dagens Nyheter* juni 1881, *Post- och inrikes tidningar* juni 1881, *Tidningen Arbetaren* 1881, Lindgren: *Det socialdemokratiska partiets uppkomst i Sverige*, Sthlm 1927 s. 139 ff

dagen den 11 juni. Även bland murarna hade nu strejk utbrutit, och de agerade på liknande sätt.

På måndagen visade det sig att de flesta arbetsgivare gått med på lönekraven, bland annat Stockholms stad, och man beslöt om återgång. Trots avsaknad av all tidigare organisering lyckades alltså grovarbetarna, en yrkesgrupp utan särskilt kvalificerad yrkesutbildning, genom några dagars väl sammanhållen strejk, uppnå kanske 25% lönehöjning. Genom att bokstavligen dra med sig så gott som alla arbetare i branschen, och genom dagliga strejkmöten utvecklades en stark sammanhållning mellan de strejkande. Stor vikt lades vid arbetarnas disciplin, och på de strejkandes initiativ stängdes flera krogar. Man såg vikten av en massiv solidaritet och försökte därför utvidga strejken till de strategiskt viktiga hamnarbetarna (som dock enligt uppgift ansåg sig ha tillräckligt bra betalt). Hållfastheten i solidariteten arbetarna emellan demonstreras inte minst av det faktum att strejken hölls ihop till 13 juni, trots att betydande grupper, däribland alla de som arbetade åt staden, fick sina krav tillgodosedda redan 11 juni.

Någon fullständig seger blev nu inte strejken. En del utarbetare hade ingen framgång i sina krav, det gällde framförallt murarna. Inte heller ledde strejken fram till bildandet av permanenta klassorganisationer för de indragna arbetarna.

Men samtidigt kom strejkrörelsen att bli av stor betydelse för utvecklingen av den redan existerande fackföreningsrörelsen (se träarbetarna nedan).

Sammanfattningsvis måste man slå: fast att utarbetarnas strejk i Stockholm är en av de viktigaste och ärofullaste kapitlen i den tidigare arbetarrörelsens historia. Vad vi ser är en välorganiserad, fyndig, klassmedveten och solidarisk arbetarklass i kamp. Med det föraktfulla eftermäle den får i KAF-broschyren har den inget gemensamt.

Fram till denna period – Sundsvallsstrejken och utarbetarstrejken – hade fackföreningar i modern bemärkelse saknats i Sverige. Typografiska föreningen, som har äran av att vara den första fackföreningen, bildades redan 1846, men var under sina första årtionden i huvudsak en sällskaps- och självhjälpsförening med valspråket ”Enighet – nytta – nöje”. Det fanns under 1870-talet ett antal liknande föreningar för olika yrken. Kännetecknande för dessa var att de uppkommit ur, eller hade klara beröringspunkter med, tidigare skråorganisationer. De var yrkes- och sällskapsföreningar, och ofta även självhjälpsorganisationer med sjuk- och begravningskassa. Ibland var också arbetsgivare med, och de sysslade i regel inte med vad vi idag kallar fackliga frågor som löne- och anställningsvillkor.⁹

De var, kort sagt, en övergångsform mellan gesällorganisationerna och de moderna fackföreningarna.

Träarbetarföreningen i Stockholm – den första moderna fackföreningen ?

”På anmodan af hrr Moberg och Linderholm voro några snickare samlade söndagen 5 september 1880.

Hr Linderholm öppnade förhandlingarna med några ord om det tryckta förhållande som är rådande företrädesvis bland snickare gentemot principaler /arbetsgivare/. 'Hvad bör vi först iaktta för att vinna en något fastare ställning i van förhållande till våra principaler? Samt föreslog därefter att vi snickare skulle bilda en förening och samla en understöds-kassa för kommande behof. /.../

Ordf. började med att omnämna huru arbetare på samma verkstad snart sagt lura varandra till principalens fördel och kamrater samt egen framtida skada, t ex genom hemlighållandet af priset på styckearbete eller ännu sämre uppgifandet af origtigt pris i stället för att som del borde vara fritt och otvunget lämna hvarandra all möjlig upplysning ja äfven råd der så behövdes. Yrkade derefter

⁹ Lindblom: *Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872-1900*, s. 27 ff

att vi mått bilda en förening snickare emellan för att åstadkomma enighet och en förbättrad ställning.”¹⁰

Så klart och entydigt formulerade de samlade snickarna sin motivering till att man hösten 1880 bildade en fackförening.

Ur del direkta behovet att försvara sig mot arbetsgivarnas taktik att splittra arbetarna för att kunna sänka lönen restes behovet av en gemensam sammanslutning på klassmässig grund.

Det finns en rad faktorer som visar hur föreningen brutit med olika förstadier till fackföreningar som vi berört ovan och som ger *Träarbetarföreningen* den moderna fackliga organisationens grundläggande kännetecken. Och träarbetarföreningen är inget undantag, dess utveckling uttrycker det allmängiltiga i arbetarklassens kamp och tidigare organisationssträvanden. Det finns ett berömt avsnitt i *Kommunistiska manifestet* som skildrar denna process. Vi ska här nedan citera ett stycke ur det och visa hur det stämmer överens med den svenska utvecklingen och träarbetarnas första fackliga kamp.

”Men med industrialiseringen inte bara ökar proletariatet, det trängs samman i större massor. Dess kraft växer, det känner den mera. Arbetarna börjar sammansluta sig mot bourgeoisie. De förenar sig för att hålla sin lön uppe.”¹¹

Initiativet till bildandet av fackföreningen kom från arbetarna vid Ekmans snickerifabrik, Stockholms största med över 300 anställda.¹² Det är ingen tillfällighet att det var dessa arbetare, som tillsammans med arbetarna på de två andra stora träindustrierna i Stockholm var drivande under föreningens första år. Trots snickaryrkets traditionella karaktär av hantverk uttryckte föreningen redan från början träarbetarnas organisering i egenskap av lönearbetare.

Föreningen byggde inte på organisatoriska band med sammanslutningar som utvecklats ur skråtidens organiseringar.

Föreningen saknar också dessa organisationers grundläggande kännetecken. Tvärtom understryks syftet att organisera alla träarbetare, utan krav på yrkesutbildning, minimitid i yrket osv. Inte heller fick mästarna/arbetsgivarna bli medlemmar.

Vidare spelar, föreningens karaktär av självhjälpsorganisation en underordnad, för att inte säga obetydlig roll. Den existerande sjukkassan användes framför allt i medlemsvärvande syfte.

Och visst är det mot bourgeoisie organiseringen är riktad. ”Hvad bör vi iakta för att vinna en fastare ställning i varat förhållande till våra principaler” var ju temat för den allra första sammankomsten, och svaret blev entydigt; vi bör sammansluta oss i en fackförening, vi bör organisera oss på klassmässig grund.

”Intressena och levnadsläget inom proletariatet blir mer och mer likartade, i det maskinen mer och mer utplånar skillnaderna i arbetet och lönen nästan över allt trycks ner på samma låga nivå” fortsätter manifestet.

Delta, och inte några arbetararistokratiska särintressen, kännetecknar inriktningen hos träarbetarna och de flesta andra tidiga fackföreningar i Sverige. Detta avspeglar sig med all önskvärd tydlighet om man studerar vilka ämnen som behandlas av föreningen under deras första verksamhetsår. De kretsar kring

– **Lönens storlek:** ”Huru stor dagspenning bör en arbetare hava” diskuteras flitigt.

¹⁰ Protokoll Stockholms träarbetarförening 5/9 1880. Arbetarrörelsens arkiv

¹¹ *Marx&Engels i urval*, red B Gustavsson, Halmstad 1965 s. 25

¹² Uppgifterna i detta avsnitt bygger på *Träarbetarföreningens* protokoll för åren 1880-83.

- **Löneformerna:** alltså månads- och ackordslön. Just kampen mot ackorden blev snart en av föreningens viktigaste frågor.
- **Anställningstryggheten:** Detta innefattade både kampen mot avskedanden och kravet på att arbetsgivaren skulle hålla de anställda med jämn sysselsättning, och inte låta branschens säsonsberoende gå ut över arbetarna.
- **Arbetstiden:** Först gällde kampen tio-timmarsdagen, vid slutet av årtiondet inleddes kampen för åtta timmars arbetsdag.
- **Arbetets organisering och makten på arbetsplatsen:** ”Är det rätt att arbetsgivarne ska tilltala arbetaren på så sätt: Ni ska göra det! och ni ska vara färdiga till den tiden”, hette ett debattämne redan hösten 1880. Svaret på frågan blev naturligtvis Nej!

I själva verket är ju dessa frågor med sådan brinnande aktualitet för snart 100 år sedan till den grad allmängiltiga att de också idag, 100 år senare, är de angelägnaste för den fackliga rörelsen.

”Alltmer antar sammanstötningen mellan den enskilde arbetaren och den enskilde fabrikanter karaktären av sammanstötningar mellan två klasser.”

Det är ju precis denna process vi har skildrat i och med att fackföreningarna börjar organisera arbetarna på klassbas.

”Arbetarna bilda själva varaktiga sammanslutningar...”

Tvärtemot vad KÅA hävdar var det ingen arbetarvän av liberal eller annan schattering som stod bakom denna fackförening. Behovet av en varaktig sammanslutning restes direkt ur träarbetarnas omedelbara situation och behov. Säkert hade flera av träarbetarna kunskap om fackliga organisationer i Danmark, England och Tyskland. Traditionen att söka arbete utomlands i ungdomen hade inte upphört i hantverksbetonade yrken. Kanske har kunskaper förmedlats genom den liberala Arbetarföreningen, där några arbetare var medlemmar. Men bildandet av föreningen var framför allt en självorganisering – nödvändigheten av en fackförening följde direkt och spontant ur arbetarnas försvar av sina löner och kamp för drägligare levnadsförhållanden.

Föreningen bildades ett år innan August Palm återvände till Sverige. Ledarna för arbetarföreningarna och andra liberala sammanslutningar hade inget intresse av att stimulera bildandet av klassorganisationer – tvärtom, de motarbetade dem med alla medel.

Det är riktigt som hävdas i broschyren, att t ex Anton Nyström spelade en aktiv roll i Stockholms arbetarrörelse vid denna tid. Han var vid flera tillfällen närvarande vid träarbetarnas sammankomster. Men vilken typ av organisationer han var intresserad av att bygga framgick med all önskvärd tydlighet när han presenterade sina önskedrömmar. 1881 t ex lade han fram ett program för ”ombudsföreningar” där arbetare och arbetsgivare tillsammans skulle organisera sig ”på lika villkor”.¹³

Men varken ”ombudsföreningar” eller fackföreningar som tillgodosåg ”både arbetares och arbetsgivares sanna intressen” var de organisationer den svenska arbetarklassen byggde. De var uttryck för rosenröda liberala utopier. Det var Stockholms träarbetare, och andra kämpande arbetargrupper, som i strid med liberalerna, visade vägen för den svenska arbetarklassen genom sin fackliga självorganisering.

”...för att kunna proviantera för eventuella resningar. Här och där bryter kampen ut i upplopp.”

¹³ Lindgrens. 139ff

Vi har ovan i detalj beskrivit den första fasen i den stora utarbetarstrejken i Stockholm 1881. Men den viktigaste – den bäst organiserade och framgångsrikaste – genomförde träarbetarna under sin förenings ledning under sensommaren. Det var den första fackföreningsledda strejken i Sverige och den skulle än idag kunna stå som föredöme för hur segerrika strejker organiseras, hur klassammanhållning och solidaritet kan föra en flera månader lång konflikt till seger.¹⁴

”Stundom segra arbetarna, men blott tillfälligt. Det egentliga resultatet av deras strider är inte den omedelbara framgången, utan den allt vidare omkring sig gripande föreningen av arbetare.”

För träarbetarna blev den omedelbara lärdomen av strejken att söka stärka organisationen ytterligare, och två dagar efter att den avblåsts bildades en filialförening på Söder. Föreningens medlemsantal flerdubblades också som en direkt följd av kampen.

Man försökte oförtrutet sprida fackföreningsidén till andra yrkesgrupper och propagerade intensivt i Stockholm. 1882 tar man initiativ till fackföreningarnas centralkommitté i Stockholm, där föreningens medlemmar hörde till de drivande under flera år. Denna kommitté kom att spela en avgörande roll för fackföreningsrörelsens framväxt, i Stockholm och nationellt.

Ja, träarbetarna tog även initiativ till den första skandinaviska fackföreningskongressen i Göteborg 1886, som kom att bli avgörande för arbetarrörelsens anslutning till socialismen. Vi ska strax behandla föreningens insatser för detta.

Fackföreningarna – en självorganisering

Genom denna korta genomgång av en av de första moderna fackföreningarna i landet har vi visat hur den har sitt ursprung, inte i framsynta liberalers manipulationer och konspirationer, utan i arbetarklassens allra mest elementära behov och strävanden. Vi har vidare sett hur träarbetarföreningen i sin utveckling ansluter sig till den generella utvecklingen av del moderna industriproletariatet och dess organisationssträvanden som det finns beskrivet redan i *Kommunistiska manifestet* och som utgör ett fundament i den revolutionära marxismens teoretiska ställningstaganden.

Också en ytlig genomgång av fackföreningsidéns spridande i Sverige under 1880-talet visar hur det är träarbetarna och deras gelikar som är inspirationskällan för den svenska arbetarklassen, och att deras situation och strävanden uttrycker en allmän riktning.¹⁵

Att hävda att fackföreningarna bildades ”under liberalt beskydd” och till och med skapades av borgare för att ”förebygga strejker” och klassamarbete i allmänhet innebär inte bara att man gör sig skyldig till förtal och förvanskning av arbetarklassens historia. Det innebär också att man företräder en riktning som är främmande för vår rörelse.

Hur kan man då förklara att kampen för rätten att bilda dessa organisationer under flera decennier stod i främsta rummet av de krav arbetarklassen fick kämpa hårdast för? Borgarnas bidrag till uppbygget av fackföreningar var att med alla medel bekämpa uppkomsten av dessa organisationer.

En som förstod att fackföreningsrörelsen innebar ett brott med liberalernas arbetarorganiseringar var Överståthållaren i Stockholm som i sin rapport till Konungen om strejkrörelsen i Stockholm 1881 gör följande klarsynta iakttagelse:

”Känt är, att de arbetare som sedermera ivrigast verkat för fackföreningsrörelsen, på nära håll iakttagit strejkerna år 1881 och även deltagit i desamma. De funno därunder, att de gamla arbetarföreningarna icke för dylika fall voro till någon nytta, och att man på annat sätt måste

¹⁴ ”Berättelse” och BiSOS. Se not 8

¹⁵ Lindbloms.

organisera arbetarrörelsen. Närmast till hands låg då idén att efter fack eller yrken och sålunda på grund av närmsta gemensamma intressen sammansluta arbetarna i fackföreningar.”¹⁶

Bättre hade vi inte kunnat sammanfatta denna utveckling själva.

...på klasskampgrund

Och räcker det inte med ovanstående smakprov för att bemöta påståendet att det finns ”ingenting av klasskampsstämningar” i de tidigaste fackföreningarna. När KÅA försöker belägga denna allvarliga och centrala tes lyckas han egentligen bara uppbringa två faktorer till stöd för den. Den ena var hans version av utearbetarstrejken 1881, som vi i detalj bemött. Det andra är ett påstående att ”typiskt nog var endast ett fåtal av strejkerna på 1880-talet ledda av fackföreningarna”.¹⁷ Detta är ett lindrigt sagt grumligt argument. Förhållandet är ju att under 1880-talet är bara några procent av arbetarna anslutna till fackföreningar. Den massiva tillströmningen kom först ett årtionde senare. Vad som däremot är relevant i sammanhanget – och som talar tvärt emot KÅA:s tes – är att både antalet strejker och, framför allt, antalet segerrika strejker, ökade kraftigt i takt med fackföreningsrörelsens framväxt.¹⁸

En utsökt sammanfattning av vår rörelses traditionella position i fråga om fackföreningarnas roll i klasskampens utveckling ger Engels i ”*Fackföreningarnas uppkomst*”. Artikeln skrevs 1881 och behandlar fackföreningsrörelsens läge i Storbritannien. Om någonstans så skulle här avfärdandet av rörelsen som en liberal stödtrupp vara befogad. Stora delar av proletariatet var av arbetararistokratin utestängda från rörelsen. Den samarbetade nära med liberalerna och gav dessa i stor utsträckning sitt politiska stöd;

Så här bedömer Engels rörelsen och dess uppkomst:

”Vi har talat om arbetarens kamp mot kapitalet. Denna kamp existerar, sedan må kapitalets apologeter säga vad de vill. Den kommer att existera så länge lönesänkningen förblir det säkraste och bekvämaste sättet att stegra profiten. Blotta förekomsten av fackföreningar bevisar till fyllest detta faktum. Om de inte skapats för kamp mot kapitalets övergrepp, varför skulle de då skapats? ... Nu är organisationen /fackföreningarna/ det viktigaste vapnet i en politisk kamp klass mot klass.”¹⁹

II. Arbetarpartiets uppkomst:

Brott med liberalismen eller brott med socialismen ?

Engels fortsätter sin artikel om fackföreningarna bl a så här;

”Det vore direkt onaturligt om den engelska arbetarklassen, trots att den äger tillräcklig styrka för att skicka fyrtio eller femtio arbetare till parlamentet, för evigt skulle vara tillfreds med att låta sig representeras av kapitalister eller deras hantlangare, som advokater, redaktörer etc.

Det finns dessutom en mängd tecken på att den engelska arbetarklassen har vaknat till medvetande om att den under långliga tider har varit inne på en falsk väg, att de nuvarande strävandena som uteslutande går ut på högre löner och kortare arbetstid tvingar in den i en ödesdiger kretsgång, ur vilken den inte finns någon återvändo, att det i grunden onda inte ligger i de låga lönerna utan i lönesystemet över huvud ... Vid sidan av /fackföreningarna inom eller över de enskilda industrigrenarna måste de uppstå en gemensam förening, en politisk organisation av arbetarklassen som helhet.”²⁰

¹⁶ BiSOS s. 28

¹⁷ KÅA s. 23

¹⁸ Lindbloms. 12, 150

¹⁹ *Marx&Engels i urval* s.

²⁰ a.a. s.

Blotta förekomsten av fackföreningar uttrycker alltså att arbetarklassen organiserat sig som klass, och i organiserad form inlett klasskampen. Men det är också nödvändigt att arbetarklassen uppnår politisk självständighet på två plan: dels att arbetarklassen organisatoriskt sluter sig samman i ett självständigt parti, dels att man politiskt bryter med bourgeoisin och tar upp kampen mot löneslaveriets avskaffande. Vi har utförligt behandlat hur detta skedde över hela Europa under senare delen av 1800-talet.

Enligt KÅA skedde aldrig detta brott med liberalismen, åtminstone inte i Sverige. Den liberala fackföreningsledningen övertalades helt enkelt att det behövde ett parti, och detta kunde ske genom att man aldrig lyfte liberalismen ur fackföreningarna.²¹

Den tidiga arbetarrörelsens politiska strävanden

Låt oss återigen försöka ge en något annorlunda bild av hur den svenska arbetarrörelsen vann sin politiska självständighet, och bröt med liberalerna, för ett sådant brott var det sannerligen fråga om.

Kanske kan vi börja med att ta en titt på vara träarbetare igen. Genom sin avantgardistiska roll i Stockholms arbetarrörelse kom de i stor utsträckning att fungera som indikator på de olika politiska strömningar som var i svang under 1880-talets första hälft.

Förhållandet till den liberala arbetarrörelsen synes i början varit gott. Man stödde Anton Nyströms arbetarinstitut och Nyström själv var en ofta sedd gäst vid föreningens möten. Deras klasskänsla fick dem att reagera kraftigt positivt när socialdemokratin för första gången introducerades i Stockholm. När August Palm gjorde sitt första besök i huvudstaden var det föreningen som i sitt namn hyrde lokal åt Palm, som själv vägrats få hyra, så att han den 30 december 1881 kunde hålla sitt första inomhusmöte i Stockholm. Träarbetarna stödde Palm ekonomiskt, och flera av dess ledande medlemmar invaldes i den socialdemokratiska agitationskommitté som utsågs.²²

När Palm gav sig iväg fanns det emellertid snart inga socialister kvar som kunde hålla liv i den socialistiska agitationen, och socialdemokratin som organiserad kraft försvann för några år från Stockholm.²³

Arbetarrörelsens övergång till socialismen

Det var först 1885-96 som socialdemokratin dök upp igen på allvar, men denna gång för att stanna.

Detta innebär inte att den unga fackföreningsrörelsen i Stockholm och dess ledare ställt sig likgiltig inför frågan om arbetarklassens kollektiva politiska ställningstagande under mellantiden. Tvärtom hade denna fråga intagit en viktig plats i diskussionerna i fackföreningsrörelsen ända sedan början. Frågan restes redan under den fackliga centralkommitténs första möten våren 1883.

Inte heller inskränkte sig engagemanget i frågan enbart till teoretiska diskussioner. Istället prövade man friskt och utan hämningar alla de politiska alternativ som liberala och andra "arbetarvänner" översköljde fackföreningarna med. Under längre eller kortare perioder arbetade fackföreningarna och grupper av arbetare i och för politiska projekt alltifrån dagständer som "Arbetaretidningen Sverige" eller omfattande fenomen, som de liberala arbetarmötena eller Ringrörelsen. Även om enskilda arbetarledare kunde knytas upp till några av dessa rörelser för längre tid, är det dock betecknande att inget av alla dessa alternativ

²¹ KÅA s. 26

²² Text mötet 12/11 -82, 26/11 -82

²³ Lindgren s. 142, 145, ff, 191

kunde erbjuda fackföreningarna vad de sökte. En politisk organisering som uttryckte arbetarklassens intressen som självständig klass. Alla dessa liberala försök hade till yttersta syfte att söka underordna arbetarklassen bourgeois intressen, och detta avslöjades utan pardon när de av arbetarna utsattes för klasskampens hårda och obevekliga realiteter.

LO Smiths Ringrörelse t ex (se nedan) organiserade 1883 20 000 arbetare i Stockholm. Ett år senare hade rörelsen kasserats som användbart redskap av arbetarklassen, och endast en handfull köpta drängar återstod.

Det var alltså 1885 som den avgörande diskussionen om socialdemokratien ägde rum i fackföreningarnas centralkommitté i Stockholm. Frågan gällde just detta: skulle fackföreningsrörelsen avvisa liberalismen inte bara organisatoriskt utan också politiskt och ansluta sig till den socialdemokratiska rörelsen – skulle fackföreningarna gå över till socialismen.

Efter ett år hade socialistanhängarna vunnit majoritet i centralkommittén.²⁴ Samtidigt beslutar en skandinavisk fackföreningskongress i Göteborg att tidningen Socialdemokraten ska göras till centralorgan för den svenska fackföreningsrörelsen. Drivkraften bakom beslutet var de göteborgska arbetarna.

Fackföreningsrörelsen i Sverige hade, som det skulle visa sig definitivt brutit med den liberala arbetarrörelsen. Man hade tagit saken i egna händer.

När Socialdemokratiska arbetarpartiet höll sin grundningskongress 1889 var det också fackföreningarna som utgjorde stommen i kongressen. 52 av 69 delegater representerade fackföreningar. I partiets stadgar slogs fast att partiet ”skall bestå av sådana politiska, fackliga och andra föreningar som bygger på klasskampens grund.”²⁵

Den liberala arbetarrörelsens öde var härmed beseglat. När masstillväxten av arbetarklassen ägde rum på 1890-talet var det till fackföreningar på socialistisk grund man strömmade.

I den mån liberalismen som politisk tendens fortfor att existera kom den att vara ohjälpligt isolerad.

Det är klart att fackföreningsrörelsens övergång till socialismen innebar ett brott med liberalismen. Del var ingalunda så att liberalerna bytte taktik och gick över till socialismen – de blev krossade.

Låt oss ta avsked från våra träarbetare genom att illustrera detta. Det blir ett något vemodigt avsked. När debatten om socialismen bröt ut bland fackföreningarna 1885 befann sig plötsligt *Träarbetarföreningens* ledare i det antisocialistiska lägret. Speciellt deras ledande representant, O H Cederborg – f.ö. den arbetare som sist övergivit Palms socialistiska agitationskommitté 1882 – angrep hätskt både den socialdemokratiska organisationen och t o m de socialistiska idéerna. Hur var detta möjligt? hade den tidigare militansens och klasskampsstämningarna visat sig vara tillfälliga episoder?

Orsaken var att finna i den säregna varianten av den liberala arbetarrörelsen som den smithska ringrörelsen utgjorde. Det var våren 1883 som brännvinskungen LO Smith som en upptrappning av sin kamp mot det kommunala utskänkningsbolaget i Stockholm kom att ta initiativet till ett slags kooperativa självhjälpsföreningar på liberal grund. Smith själv beskrev föreningens målsättning såhär:

”Att skaffa arbetaren billigare föda, kläder och husrum; att härigenom söka förmå honom att så vilt möjligt undvika bruket av utländska färdiga produkter och att verka för lagar som underlättar för arbetaren att förvärva äganderätten till sin bostad samt att åstadkomma besparingar och

²⁴ a.a.s. 162 ff

²⁵ a.a. 152 266 ff

kapitalbildningar äro sålunda mål för den pågående arbetarrörelsen.”

Smith fick snabbt gensvar hos Stockholms arbetare. På ett halvår anslöt sig 20 000 medlemmar i de upprättade basorganen, arbetarringarna.²⁶ Del ligger utanför vår ram att diskutera om det var förhoppningen om billigare föda eller andra faktorer som var avgörande för den massiva anslutningen. Hursomhelst, när påtagliga resultat uteblev för arbetarna försvann skapelsen nästan lika snabbt som den kommit till, och efter ett år hade den upphört som massrörelse.

Naturligtvis kom en sådan hastigt uppblussande rörelse att också influera träarbetarna. Det som kom att bli avgörande för föreningens förhållande till Ringrörelsen var att några av deras ledare vanns för idén, och högst konkret kom att knytas upp till den. O H Cederborg kom att materiellt bindas genom att väljas in i den ”generalstab” på 12 personer som Smith handplockade bland ledare från den spirande arbetarrörelsen och som han lät avlöna med en väl tilltagen summa. Följden av att föreningens ledare på detta osedvanligt handgripliga sätt köptes av bourgeoisien blev ödesdigra för föreningen. Bl a genom existensen av en hemlig klubb blev det möjligt för en grupp inom föreningen med klan byråkratiska drag att skilja föreningen från den allmänna utvecklingen inom arbetarrörelsen.²⁷ Ironiskt nog kan denna utveckling skyllas just på föreningens radikalism och framgångar under sitt uppbyggnadsskede. Genom den höga nivån i föreningen och ledarnas dokumenterade duglighet blev del intressant för en liberal fraktion, arbetarringen och dess följeslagare att knyta några av ledarna ekonomiskt till sig genom att betala dem bra.

Men en eller annan köpt ledare kunde inte hindra den historiska utvecklingen. 1886 sprängdes föreningen, då en grupp socialdemokratiska anhängare bildade den delvis konkurrerande Möbelsnickares fackförening.²⁸

Det tog ytterligare några år innan den återstående delen gjort upp med den liberala byråkratin, vars sociala bas ju låg utanför föreningen, och givit socialismen sitt stöd. Det var emellertid för sent. Föreningen hade stått utanför den dominerande rörelsen för länge. Den tynade sakta bort, och upplöstes 1897 då de kvarvarande medlemmarna övergick till andra föreningar.²⁹ O H Cederborg själv slutade som kassadirektör i Sörmlands Enskilda Bank.³⁰

Den liberala arbetarrörelsen, vare sig den var av Smiths, Nyströms eller Arnoldssons modell förmådde inte, trots hårda försök, erbjuda något alternativ för den växande och kämpande svenska arbetarrörelsen.

För de få, framförallt några företrädare för hantverksbetonade fackföreningar, blev det en dyrköpt återvändsgränd.

III. SAP fram till första världskriget:

Klasskamp mot klassamarbete eller den oskolade massan ledd av den lilla skolade klickens reformister?

Det finns en myt om den svenska arbetarrörelsens lugna och fredliga förflutna. Det är inte förvånande att krönikeskrivare som är ute för att hävda att de nuvarande klassamarbetande reformisterna representerar en historiskt kontinuitet, att klassfred och kompromisser alltid kännetecknat den svenska arbetarklassen och är en del av den svenska folksjälens, älskar att

²⁶ a.a. 152ff

²⁷ *Träarbetarföreningen* 13/5 -83, 12/8 -83, 9/9 -83

²⁸ *Träarbetarföreningen* maj och juni 1886.

²⁹ *Träarbetarföreningen* 18/6 -89, 23/2, 23/3 1890

³⁰ *Socialdemokraten* 8/2 1938

hävda en sådan tes. Det är som bekant alltid segrarna som skriver historien, och det är ovedersägligt att detta är den officiella bilden. Dessvärre är det också KÅA:s uppfattning.

Att fackföreningarna vunnits för socialismen var ingalunda någon avgörande seger, nej tvärtom den egentliga orsaken till arbetarrörelsens förfall:

”Fackföreningarna var inga kamporganisationer, utan försvarsorganisationer med liberal ideologi. De ville bli en part på arbetsmarknaden och endast genomföra vissa reformer inom systemets ram. Detta blev den ram som bestämde gränserna för socialdemokratins utveckling.”

Efter 1892 var degenerationen ett faktum:

Partiet bestod av en klick skolade reformister i ledningen och en stor oskolad massa. Partiet var ideologiskt utarmat, inga tecken på diskussion eller skolning om socialistiska grundfrågor, strategi och taktik eller klasstrukturen i Sverige. Ja det går inte ens att uppbringa läsbara artiklar i den socialdemokratiska pressen efter detta år, enligt KÅA.³¹

Det är uppenbarligen dags att erövra den svenska arbetarklassens historia tillbaka från dess belackare.

Det var på 1870-talet som fabrikkssystemet fick sitt avgörande genombrott och grunden lades till kapitalismens expansion. Under 1880-talet drabbades emellertid världskapitalismen även allvarlig ekonomisk nedgång, vilket inte minst drabbade den svaga svenska ekonomin. Del var därför först på 1890-talet som industrin fick sin stora kvantitativa tillväxt. Under 20-årsperioden 1887-1907 ökade antalet industriarbetare i genomsnitt med 10.000 per år, alltså sammanlagt med 200.000. Under högkonjunktens höjdpunkt, under senare delen av 90-talet var ökningen 16.000 per år.³²

Den svenska arbetarklassen tog form under senare delen av 1880-talet. Partiet och flera av de viktigaste fackförbunden bildades under denna period.

Men det var under perioden från mitten av 90-talet fram till första världskriget som arbetarklassen i stora massor tågade in i sina organisationer och tog dem i besittning.

1890 hade den svenska fackföreningsrörelsen ca 15 000 medlemmar. 1900 hade antalet mer än fyrdubblats till 66 000. Fram till 1907 hade antalet ökat med nästan fyra gånger igen, till 230 000.

Perioden från 1890-talet fram till första världskriget är den första stora perioden av radikalisering i den svenska arbetarrörelsens historia. Det var under denna period den svenska arbetarklassen gjorde sina första och avgörande erövringar, där skapandet av stora och starka egna organisationer står i främsta rummet.

Men det är också en period när dessa erövringar hotas att urholkas, denna gång inifrån genom framväxten av en reformistisk byråkrati, ett skikt vars intressen inte låg i en kompromisslös kamp för arbetarklassens krav utan i en samarbete med klassfienden för att säkra sina egna positioner.

Beskrivningen av hur denna byråkrati lyckades tillvälla sig makten över arbetarrörelsen och för en hel epok få arbetarrörelsen att överge sin klasskampsinriktning för ett institutionaliserat klassarbete måste först ses i det internationella perspektiv vi drog upp i vår förra artikel.

För den konkreta beskrivningen av utvecklingen i Sverige är det nödvändigt att studera tre aspekter. I denna artikel kan vi endast göra det antydningvis. För det första måste man undersöka vad arbetarklassen uppnådde och erövrade under sitt uppbyggnadsskede. Kan man

³¹ KÅAs. 29

³² Gynnå/Mannheimer

överhuvudtaget säga att arbetarrörelsen stod på klasskampsgrund? Fick man verkligen något mer än smulor från borgarnas bord? För det andra måste man konkret studera uppkomsten av ett byråkratiskt skikt och deras ställning och utveckling. För det tredje måste man beskriva hur försvaret för de revolutionära positionerna fördes. Vilka skikt baserade sig denna strömning på?

Arbetarklassens främsta erövring under denna period var alltså dess organisationer. Redan vid första världskriget var majoriteten av arbetarklassen organiserad i fackliga organisationer. Men arbetarklassen vann inte sina fackliga organisationer utan kamp. Oräknade är de arbetare som gått ut i strejk, vräkts, trakasserats och avskedats för att de hävdade rätten att organisera sig i egna organisationer. Kampen för föreningsrätten var tillsammans med rösträtten den unga arbetarrörelsens främsta krav, och det betyder här bokstavligen de krav man slogs hårdast för.

Norbergsstrejken var den första strejk där arbetarrörelsen nationellt aktivt solidariserade sig med kämpande klassbröder. Sågverksstrejkerna i Sundsvall i slutet på 90-talet var den första strejk den nybildade Landsorganisationen aktivt stödde. Ja, listan som visar att arbetsköparna i gemen inte betraktade fackföreningarna som ett välkommet komplement till det fria ekonomiska systemet, kan göras mycket lång.³³

Men den fackliga kampen gällde också drägligare levnadsförhållanden. Även här kunde arbetarrörelsen vid periodens slut se tillbaka på betydande framsteg i fråga om levnadsstandard och kortare arbetstid, även om vägen fortfarande var lång till hungerns avskaffande, 8-timmarsdagen och elementär social trygghet. Inte heller dessa framgångar vanns utan hård kamp. I själva verket tillhörde Sverige de länder som hade det största antalet strejker i hela Europa vid sekelskiftet. Poliskonfrontationer, inkallandet av militär, vräkningar och massavskedanden var ingalunda ovana eller okända begrepp för den svenska arbetarklassen.

Fackföreningsrörelsens tillväxt skedde parallellt med det socialdemokratiska arbetarpartiets. De nära banden bekräftades vid LO:s bildande 1898.

Genom sin anknytning till Andra Internationalen och anslutning till Erfurtprogrammet ställde sig SAP på den internationella marxistiska arbetarrörelsens programmatiska grund. Man avvisade strömningar till höger och vänster anarkister och possibilister. Partiet byggdes kring arbetarklassens viktigaste frågor: allmän rösträtt, 8 timmars arbetsdag, ökad levnadsstandard, rätt till egna organisationer och hade som klart uttalat mål ”upphävandet av det privatkapitalistiska monopolet på produktionsmedlen och dessas förvandling till gemensam, hela samhället tillhörande egendom”, kort sagt, det var arbetarklassens parti.³⁴

Partiet stod i ledningen för kampen för allmän rösträtt. Vid upprepade tillfällen förklarade sig medlemmarna beredda att tom tillgripa den politiska generalstrejken för att uppnå detta mål. Partiet visade sig också i stånd att i praktiken tillämpa den proletära internationalismen. Endast arbetarklassens kompromisslösa hållning garanterade Norges nationella självständighet vid unionskrisen 1905.

Hur partiet var den samlade arbetarrörelsens politiska parti bekräftades också av dess ökade parlamentariska inflytande. Efter att allmän manlig rösträtt hade införts blev partiet redan 1914 andra kammarens största parti.

Opportunismens utveckling

Trots den svenska arbetarklassens heroiska kamp, trots anknytningen till Andra Internationalen och den marxistiska traditionen, trots den svenska arbetarrörelsens även inter-

³³ Se t ex Bäckström; *Arbetarrörelsen i Sverige 2*, Sthlm 1971 s. 22 ff

³⁴ a.a.s. 94 ff

nationellt betydande styrka, är det ovedersägligt att de revisionistiska och opportunistiska strömningarna tidigt gjorde sig märkbara i partiets ledning och dess politik. Det svenska arbetarpartiet utgör inte heller här något undantag från den internationella utvecklingen.

Vilken var nu grogrunden för denna utveckling?

Paradoxalt nog måste den svenska arbetarrörelsen organisatoriska styrka anges som en viktig orsak till detta fenomen. Stommen – partiet och de viktiga fackförbunden – fanns alltså redan rest när den massiva tillväxten av industriarbetarklassen ägde rum med början i slutet av 90-talet. Dessa arbetare var med nödvändighet i huvudsak förstagenerationsproletärer rekryterade direkt från landsbygden utan tidigare fackliga erfarenheter. Tillströmningen till de fackliga organisationerna var alltså stor – men också utströmningen. Medlemsomsättningen under fackföreningsrörelsens första årtionde var betydande.

Det är givet att detta måste ha utgjort en god grogrund för uppkomsten av en facklig byråkrati när nya, oerfarna industriarbetare strömmar in – och ut i redan färdiga fackliga strukturer. Den starka maktkoncentrationen till framförallt förbundsledningarna är ett tidigt tecken hos den svenska fackföreningsrörelsen. När förbunden blivit tillräckligt starka för att skaffa sig en stab av funktionärer kan man också se hur byråkratin blir ett faktum. Men detta är inte det samma som att fackföreningarna slutat kämpa, som vi strax ska se.

Tvärt om. Fram till storstrejken 1909 bara tilltog antalet arbetskonflikter – och kritiken mot den fackliga byråkratin passivitet. Klasskampsströmningarna fick ytterligare vatten på sin kvarn när LO-ledningen kapitulerade inför arbetsgivarnas §32 i den ökända decemberkompromissen 1907. I utbyte fick LO den föreningsrätt arbetarklassen de facto redan erövat. Storstrejken 1909 kan ses om ett svar från LO-ledningens sida på dessa mäktiga klasskampsströmningar.

Strejken organiserades från början till slut, som en nederlagsstrejk från ledningens sida, och enbart den spontana kampvilja och klassolidaritet som utvecklades kunde hindra den från att bli en katastrof. Följderna blev ändå nog så ödesdigra; En allvarlig demoralisering inom arbetarklassen. LO:s medlemsantal sjönk med hälften och det var i alldeles för stor utsträckning de mest kampberedda och oppositionella arbetarna som försvann. Många, i stor utsträckning svartlistade, emigrerade till USA och några tusen anslöt sig till det syndikalistiska SAC som bildades 1910.

Utgångspunkten blev därför att byråkratin ytterligare, och som det visat sig på ett avgörande sätt, kunde stärka sitt grepp över fackföreningsrörelsen. Ett konservativt skikt fackliga funktionärer, som inte var beredda att äventyra sina uppnådda positioner i någon avgörande kamp med arbetsköparna kom att utgöra den ena viktiga beståndsdelen inom den reformistiska tendensen inom arbetarrörelsen.

Den ledande delen kom emellertid att redan från början vara en småborgerlig intelligens, ofta överläpande från liberalerna. Det var genom denna grupp, som tidigt anförtroddes viktiga uppgifter inom partiapparat, och framförallt på det parlamentariska planet, som den liberala och småborgerliga ideologin förmedlades till partiet.

Denna grupps främsta företrädare var redan från början Branting. Hos honom är det riktigt att man redan från början kan hitta en konsekvent och riktigt avancerad, reformistisk teori, som ingen rättrogen socialdemokrat heller idag behöver skämmas för.

Branting kan gärna ses som urtypen för borgarklassens agent inom arbetarrörelsen. Redan från början såg han som sin uppgift att bekämpa riktningar som agiterade för självständiga massaktioner som enda medlet att genomföra arbetarklassens program. Hans uppgift var att få arbetarklassen att politiskt underordna sig bourgeoisin, att inte lita på de egna krafterna. Han

förespråkade parlamentariska kompromisser istället för proletära kampmetoder, han predikade klassförsoning istället för klasskamp. Men – han verkade inom arbetarrörelsen. Han var en del av en parasitär utväxt på den, och det var från den han hämtade sin näring.

När partiet, genom bl a rösträttskampens framgångar, fick en ökad representation i riksdagen skapades också en stabilare grund för opportunisten i partiet. Vänstern inom partiet blev allt framgångsrikare i sina strävanden att mobilisera mot reformisternas allt oblygare utmaningar mot partiets program. Högerflygeln kom därför att bygga sig en ny bas utanför partiets direkta kontroll: riksdagsgruppen. Den, och inte partiledningen, kom att bli den instans som utformade partiets praktiska politik och ställningstaganden i det dagliga arbetet. Där lades grunden till ett institutionaliserat klassamarbete. Riksdagsgruppens sammansättning kom att mycket markant skilja sig från partiets. Att vara riksdagsman var en alldeles för ansvarsfull sysselsättning för att kunna anförtros åt en oskolad arbetare, ansåg man. I stället lade man ner stora ansträngningar på att till den, och framför allt dess ledning, rekrytera professorer, läkare, ämbetsmän och andra 'arbetarvänner', som mot löftet om ett riksdagsmandat kunde förmås att övergå till partiet. Vilka kamperfarenheter och vilka ideologier dessa förde med sig är inte svårt att föreställa sig.³⁵

Arbetarrörelsens hastiga framväxt och erövrandet av parlamentariska positioner kom att betyda en kraftig tillväxt av hela funktionärskåren inte bara fackliga förtroendemän utan också partiarbetare, riksdagsmän, redaktörer för partipressen osv. Kort sagt, byråkratin och dess grogrund kom att få väsentligt framflyttade positioner. Och vid tillsättandet av dessa poster är det inte förvånande att de intellektuella hade ett försprång på arbetares bekostnad.

Partiets ledning och beslutande organ kom också att ändra sammansättning på ett markant sätt.

Så kom de yrkesverksammas andel av partiets ledande organ att sjunka drastiskt. Redan 1900 var partistyrelsens majoritet funktionärer, 1914 fanns där enbart enstaka arbetare. I verkställande utskottet saknas i stort sett vanliga yrkesverksamma under denna period.

Denna förskjutning, om än inte lika dramatisk kan också spåras i kongressernas sammansättning. I vissa distrikt, t ex partihögerns starka fäste, Skåne, var funktionärerna i majoritet bland delegaterna.

Ändringar i partistadgan kom att påskynda denna utveckling. Från 1911 fråntogs partiets basenheter, arbetarkommunerna, rätten att utse delegater till partikongressen. Uppgiften lades istället på partidistriktet. Antalet delegater skars samtidigt drastiskt ned. Antalet delegater minskade med hälften från 1908 till 1911 och 1914 års kongresser. Partistyrelsens rätt att rösta, utan att vara utsedda som delegater stärkte ytterligare högerns grepp över beslutandeorgan.³⁶

Formellt var partiet fullt demokratiskt uppbyggt, reellt lät man den massiva tillväxten parad med ökad centralisering, funktionärskårens ansvällning och inväandet av den representativa demokratin övergå till allt tydligare byråkrati. Återigen kan denna utveckling personifieras av Branting själv. Under en stor del av perioden från sekelskiftet till 1917 innehade han själv funktionerna som partiordförande, ledare för riksdagsgruppen, chefredaktör för centralorganet Socialdemokraten och redaktör för partiets teoretiska tidskrift Tiden. När han sedan inte hann med allt var det han som delegerade arbetet – till sina meningsfränder.

³⁵ Edenman: *Socialdemokratiska riksdagsgruppen 1903-1920*, Uppsala 1946 Bäckström s. 143 ff

³⁶ Protokoll från SAP:s kongresser 1900-1914

Partiets ledning, där högern var kraftigt överrepresenterad, underlät sannerligen inte att utnyttja sitt inflytande vid tillsättandet av viktiga poster inom partiet eller andra strategiska uppgifter som redaktörer för partiets växande press.

Arbetsbyråkratin hade – och har – ett annat intresse än arbetarklassen. Dess strävan blev allt klarare att bevara de privilegier de uppnått, och göra det inom det kapitalistiska samhällets ram. I fråga efter fråga kom man att utmana eller uttunna partiets fastslagna inriktning och program. Istället för att enbart lita på arbetarklassen och dess styrka kom man att allt öppnare verka för ett institutionaliserat klassamarbete med liberalerna.

Detta samarbete kom att först formaliseras i kampen för allmän rösträtt. Redan på 1890-talet inleddes detta arbetet på de s.k. folkriksdagarna, demokratiskt valda församlingar som organiserades för att manifesteras den breda opinionen och i praktiken demonstrera den allmänna rösträttens princip. Det i kom att fortsätta under 1900-talets början. Konsekvent ställde liberalerna som villkor för samarbetet att socialdemokraterna avstod från militanta och icke-parlamentariska metoder. Och lika konsekvent var opportunisterna beredda att lyda, för att kunna fortsätta och utveckla sina smutsiga kompromisser. Det gick så långt att när kommittén för kvinnlig rösträtt 1906 uppvaktade riksdagsgruppen fick den till svar av Bränning att det var otaktiskt att driva den frågan just då.³⁷ Också i en rad andra frågor gick reformisterna, som alltid hade sitt starka fäste i riksdagsgruppen, till attack mot parti-programmet. Republik-frågan, tullfrågan, sekulariseringen av skolväsendet, och framför allt militärfrågan är exempel där riksdagsgruppen grovt utmanade partiets program och inlät sig på kompromisser med borgarna.³⁸

Det var alltså i denna form av permanent klassallians med bourgeoisins vänsterflygel, ”vänstersamverkan” som man kallade det, arbetsbyråkratin såg sin framtid. Från början såg man SAP:s roll framförallt som stödtrupp, men så småningom började taburettarna hägra och målet blev ”ministersocialismen”, alltså samverkan i regeringsställning.

Samarbetet mellan partihögern och liberalerna tog allt fastare form. Genom övergångar av intellektuella från liberalerna till socialdemokratin i syfte att ”uppfostra” arbetarrörelsen, institutionaliserad och informella överläggningar kom alliansen mellan reformisterna och borgarna att bli allt fastare. Så bildades t ex ”Vi-klubben”, en grupp representanter från partihögern, liberaler och Stockholms storfinsans som under många år regelbundet träffades för att utbyta information och åsikter, jämkas sig samman kring olika förslag och skola upp unga påläggskalvar inom partiet till pålitliga samarbetsmän.³⁹

Även på det lokala planet deltog partihögern ofta i denna form av organiserat klassamarbete.

Men det vore helt fel att tro att partihögern utan motstånd kunde driva partiet bort från klasskampslinjen. Vi har redan sett hur den fackliga kampen utvecklades trots byråkratin motstånd, och vilka drastiska åtgärder som krävdes för att hejda den något.

På partikongress efter partikongress fick högern bakläxa för många av sina svek mot parti-programmet. Hårt var motståndet mot försöken att tunna ut och förändra linjen, i t ex frågan om ministersocialism eller militärfrågan.

Detta illustrerar tydligt detta, och byråkraternas manövrerande, i rösträttskampen. Massan av socialdemokratiska arbetare ville avbryta det ensidiga samarbetet med liberalerna för att i stället trappa upp kampen med självständiga massaktioner. När liberalerna 1905 fick bilda regering avslöjades obarmhärtigt att de inte ens i riksdagen var beredda att ta kamp för kravet

³⁷ Bäckströms. 59 f

³⁸ Protokoll från SAP:s kongresser 1908, 1911, 1914

³⁹ Se t ex Palmstierna: *Ett brytningsskede*, Sthlm 1951, s. 71 ff

på allmän rösträtt, utan man nöjde sig med att lägga fram ynkliga kompromissförslag som inte uppfyllde ens elementära krav på politisk demokrati.

Arbetarklassens svar i den situationen var klart och entydigt. Vid inte mindre än tre tillfällen, 1901, 1904 och 1907 uttalade sig en överväldigande majoritet i allmänna medlemsomröstningar för den politiska generalstrejken. Trots hårt motstånd från bl a Branting genomfördes också den första politiska generalstrejken i Sverige 1902.⁴⁰ Trots sabotageförsök från partihögern blev den ändå en mäktig manifestation som förde rösträttskampen ett stort steg framåt. Arbetarklassen hade demonstrerat att man var beredd att ta till kraftåtgärder för att vinna sin politiska myndighet.

Den socialdemokratiska vänstern

Hur såg då vänstern ut inom det socialdemokratiska partiet. Vilket var det alternativa ledarskap som var berett att ta upp kampen mot högern? Vilka var de organiserade riktningar som baserade sig på de starka klasskampsströmningarna inom arbetarrörelsen. Vi har redan berört en organiserad oppositionsrörelse som kunde profitera på de mest klassmedvetna arbetarnas protester mot den fackliga ledningens passivitet och undfallenhet.

Det är fullt klart att de syndikalistiska strömningarna spelade en viktig roll inom den fackliga rörelsen under åren innan storstrejken. Det starkt ökande antalet strejker under denna period, som alltså avspeglar en tilltagande kampberedskap inom arbetarklassen var naturligtvis, parat med den reformistiska byråkratins agerande, en god jordmån för en sådan rörelse.

Men som syndikalistisk rörelse var den ur stånd att ge reformisterna en kamp om ledarskapet. Deras taktik att dra ut de oppositionella elementen ur LO och ur SAP blev, särskilt efter storstrejken då SAC bildades, katastrofal.⁴¹ Genom detta gav man byråkratin tillfälle att konsolidera sina ställningar inom den fackliga rörelsen samtidigt som man dömde sig själva till evig existens av isolerad sekt.

Istället var det den vänster som från 1903 byggdes kring det socialdemokratiska ungdomsförbundet som kom att bli den organiserade vänstern som utmanade högeropportunisterna om ledarskapet inom partiet. I ungdomsförbundet organiserades den friska och kampvilliga generation som steg fram i sekelskiftets Sverige. Till ungdomsförbundets ledning knöts de bästa elementen av unga arbetare och intellektuella som klart och målmedvetet kämpade för att försvara och vidareutveckla arbetarrörelsens stolta traditioner och program.

I takt med att ungdomsförbundet utvecklade sig till verklig pol för klasskampsströmningen inom partiet sökte sig också representanter för äldre generationer socialdemokrater till dessa kretsar, C N Carlesson, Kata Dalström och ibland August Palm är några exempel.

Ungdomsförbundets verksamhet var fast förankrat på klasskampens grund. Den såg kampen mot opportunisten, revisionismen och klassarbetet inom arbetarrörelsen som en av sina uppgifter.

Här sökte man sig medvetet till Andra Internationalens program och ställningstaganden. I sin tidning Stormklockan gav man regelbundna och ingående rapporter om utvecklingen inom den socialdemokratiska rörelsen i Europa. Man deltog intensivt i polemiken mot de strömningar som ville ersätta Internationalens klasskampsinriktning med revisionismen.

Man skolade också systematiskt sina medlemmar i det marxistiska programmet. Man översatte och skrev själva skrifter i en rad ämnen. I Stormklockan presenterades ofta artiklar

⁴⁰ Schiller: *Storstrejken 1909*

⁴¹ Persson: *Syndikalismen i Sverige 1903-1922*, Kungälv 1975

av Internationalens förgrundsgestalter och andra framstående revolutionärer, som Bebel, Kautsky, Lenin, Trotskij, Kollontaj, Luxemburg och Liebknecht.

Man höll också nära kontakt med Internationalens vänster. Ungdomsförbundet var ledande i den socialistiska ungdomsinternationalen, vars ordförande Karl Liebknecht var.

Ungdomsförbundet utvecklade en verksamhet av imponerande kvalitet. Medlemsantalet låg vid första världskrigets utbrott vid 10.000. De hundratals klubbarna utvecklade en enastående aktivitet. På de flesta, områden: mötesintensitet, skolning, publicistisk verksamhet, ideologisk och politisk debatt, låg ungdomsförbundets verksamhet skyhögt över partiets. Förbundets häftiga kritik av partiets parlamentariska inriktning hindrade dem inte från att i valrörelserna utveckla ett arbete av legendarisk omfattning. Genom bl a de berömda turnéerna med de röda bilarna ordnade man 1911 och 1914 flera tusen möten.⁴²

Men ungdomsförbundet blev också centrum för vänstern inom partiet. Det var dess företrädare som stod i spetsen för kritiken av byråkratiseringen, passiviteten och högervändningen i partiets ledning. Del var ungdomsförbundets ledning som ledde försvaret av partiets program och principer.

En artikel som Z Höglund skrev 1910 ”*Sömn till döds*”, blev upptakten till en intensiv debatt om partiets bristande aktivitet på en rad områden. Man kunde alltså visa hur det ännu relativt lilla ungdomsförbundet utvecklade en verksamhet som i en rad punkter överträffade partiets.

Man placerade in dessa förhållanden i sitt sammanhang: nedgången och demoraliseringen efter storstrejken, och visade hur den gick hand i hand med en tilltagande byråkratisering.

Men allt mer kom diskussionen att gälla högerns utmaningar mot partiets och internationalens principer. Frågan gäller om vi ska vara ett massparti eller ett borgerligt reformparti, hävdade man.

Programdiskussionerna kom att koncentrera sig på två konkreta frågor: Militärfrågan och klassarbete. Ett stöd till militärmakten var ett villkor för att regeringssamarbete med liberalerna skulle kunna bli aktuellt.

Vänstern inom socialdemokratien var ingen liten isolerad opposition. Den hade stöd även av en mycket stor del av partiets medlemmar. Trots byråkratiseringen och kongressens sammansättning kunde vänstern i vissa frågor mobilisera en majoritet. Detta gällde t ex den viktiga militärfrågan. I andra frågor räddades partihögern enbart av partistyrelsens röster. Här är det viktigt att notera att vänstern på 1914 års kongress fick igenom ett förslag som frångick styrelsen denna favör (vilket inte hindrade högern från att fortsätta att utnyttja rösträtten under resten av kongressen också, och på så sätt bl a utestänga vänstern från viktiga poster inom ledningen).⁴³

Det finns ingen anledning att idealisera den socialdemokratiska vänstern. Dess svagheter skulle snart komma att avslöja sig. De flesta i ledningen saknade djupare marxistisk skolning. Där fanns ingen Lenin eller Trotskij. Den delade många oklarheter med övriga delar av Andra Internationalens centrister och vänster. Den marxistiska skolningen var framförallt i Kautskys anda med dess förtjänster och brister. I vissa militärfrågor tenderade man att inta en ultravänsterinställning.

Detta ändrar inte på vårt omdöme att vänstern i allt väsentligt var en marxistiskt förankrad klasskampsströmning, som stod på rätt sida skiljelinjen i den internationella arbetarrörelsen. Den förmådde också bryta inte bara med socialchauvinisterna, utan också med Kautskys

⁴² Bäckström: s. 119ff

⁴³ Protokoll från SAP:s kongresser 1908-14

centrism under första världskriget och la ställning för Zimmervaldvänstern och den kommande Tredje Internationalen.

Vänstern stöts ut

1914 års partikongress visade att det var omöjligt för högern att kväsa eller isolera vänstern. Den stod starkare än någonsin i partiet.

Samtidigt var vänstern inte tillräckligt stark för att bryta högers makt och ta över partiapparaten.

Vi har tidigare konstaterat hur nedgången och demoraliseringen efter storstrejken möjliggjorde för byråkratin inom parti och fackföreningsrörelse att på ett avgörande sätt konsolidera sina ställningar.

Strävan till att normalisera en klassarbetsöverkommelse som kunde garantera byråkratin särintressen och ställning; det bestående samhället blev allt mer akut.

Det kom att aktualiseras ytterligare genom imperialismens genombrott, bekräftat av det första imperialistiska omfördelningskriget. Detta kom att obönhörligt ställa arbetarrörelsen inför valet att stödja den borgerliga staten och dess militärrustningar eller att öppna upp kampen mot den. Högern hade länge bäddat för sitt ställningstagande. 1914 verkade man aktivt för ett stöd åt "borgarfreden" och därmed åt regeringen Hungerskjöld's rustningspolitik.

Men vänstern måste krossas eller kastas ut ur partiet.

I skydd av de extraordinära omständigheter som kom att råda under första världskrigets första år gick man på ett avgörande sätt till attack mot partidemokratin, för att på så sätt driva ut vänstern.

1915 lade man munkavle på vänsterns representanter i riksdagen genom den beryktade munkorgslagen, som förbjöd riksdagsmän att agera mot beslut fattade av riksdagsgruppens majoritet. Denna, i och för sig principiellt förståeliga linje, ska ses mot bakgrund av att högern ville förbjuda vänstern att argumentera för *partiprogrammet* när högern i riksdagen drev en linje som öppna bröt mot detta. Det var framförallt partihögerns öppna stöd till borgfredens rustningspolitik som man ville genomföra utan besvärande opposition. Den tidigare hätska kritiken mot vänstern utvecklades till en formidabel hetskampanj i partipressen när ungdomsförbundet tog initiativ till en omfattande agitation mot kriget och den överhängande risken att Sverige skulle dras in i världskriget. Detta arbete, som utmynnade i den berömda arbetarfredskongressen i Stockholm 1916, var också indirekt en kritik mot partiledningens passivitet i frågan. Nu reste högern för första gången öppna det hot om uteslutning som man underbyggt så länge.

Till partikongressen 1917 kände man sig moget att gå till avgörande. Genom en intensiv aktivitet i samband med delegatsvalen, där man utnyttjat alla sina knep och de fördelar man förfogade över genom kontrollen av apparaten, lyckades man få en kraftig majoritet på kongressen, trots att vänstern mot alla odds hade oförändrad styrka bland partimedlemmarna. Vänstern kunde stötas ut. Det existerade två arbetarpartier i Sverige.⁴⁴

Till slut

"Del är helt fel att säga att socialdemokratin 'förråder' sitt eget program", avslutar KÅA sin broschyr.

⁴⁴ Bäckström: s. 220 ff. Z Höglund: *Är enighet möjlig inom den svenska socialdemokratin 1916* Ivar Vennerström: *Vad vill den socialdemokratiska vänstern*

”Tvärt om ligger en del av socialdemokratins styrka i att rörelsen har en reformistisk kontinuitet, att den inte vuxit fram under konvulsioner utan i ett relativt lugn.”⁴⁵

Del är riktigt att *opportunisterna* inom arbetarrörelsen alltid haft som syfte att etablera permanenta klassamarbetsformer med skikt inom bourgeoisin. Men denna strävan har fått utföras *i strid med* arbetarklassens intressen och behov.

Vårt syfte med denna artikel här varit att arbetarklassen i sin kamp för sina intressen obönhörligt ställt den i motsättning till det kapitalistiska samhället och dess företrädare.

Fackföreningarnas uppkomst var ett uttryck för en spontan medvetenhet om nödvändigheten att organisera sig på klassgrund mot arbetsköparen för att kunna tillvarata sina gemensamma intressen.

Bildandet av SAP var ett uttryck för en medvetet brott från klassens sida med liberalerna och liberalismen. Del innebar att den svenska arbetarklassen log upp kampen för Andra Internationalens marxistiska klasskampsprogram i Sverige.

Reformismens framväxt inom arbetarrörelsen var ett uttryck för ett borgerligt inflytande inom klassen. Del förmedlades av en småborgerlig intelligentsia, och dess innehåll var klassfiendens ideologi.

Reformismens bas var inte den kämpande arbetarklassen den bekämpade i handling denna inriktning. Reformismen bars upp av fr a den hastigt växande arbetarbyråkratin.

Den svenska arbetarklassen har ett ärofullt förflutet. Det är på denna historia, full av dramatiska konvulsioner, vi måste bygga vidare!

Håkan Blomqvist och Kjell Östberg

⁴⁵ KÅA s. 36